

BIBLIOTECA GULIARI

L. FENESTELLAE DE
magistratibus sacerdotijsq́; Romanorũ libellus, iamprimum nitori restitutus.

POMPONII Læti itidem de magistratibus & sacerdotijs, et præterea de diuersis legibus Ro.

Item

VALERII Probi gram. de literis antiq. opusculum.

VALENTINVS CVRIO
LECTORI SALVTEM.

NActi nuper Fenestellæ cuiusdam collectenea, libellumsane utilem, sed mire corruptũ hunc nos, quo studiosis commendabiliorem redderemus, ex autoribus illis, e quibus ille sua mutuauit, multis in locis restituimus. Porrò quis hic Fenestella fuerit, non satis habemus compertũ, apparet certe illum non esse historicum, cuius subinde Plinius, atq; alij pleriq; testimonio utuntur, quando ipse cum Plinium & alios etiam posteriores citat, tũ episcoporum atq; archiepiscoporũ mẽtionem facit alicubi. Vnde haud obscurũ est, recentiorẽ hũc esse Fenestellam. Adpressimus huic Pomponij quoq; libellũ, atq; Valerij Probi, propterea qđ conuenire non male uidebãtur, atq; studiosi hoc spectare soleant, ut libros eiusdem argumenti libenter coniunctos ement, Bene Vale.

L. FENESTELLAE DE SACERDOTIIS ROMANORUM LIbellus prior.

De Panos sacris atque sacerdotibus. Cap. I.

MNIVM DEOrum, quos uetus Romanorum religio excoluit, prima Pani Lycæo, seu Faunum illum, seu potius Syluanum uocari placet, per Lupercos rem diuinam, lupercalesq; ludos fecisse apud uetustatis assertores constat. Ea quidem sacrorum genera ab Euandro rege, qui ex Arcadia profugus, in eum locum uenerat, qui tandem Romanæ præfuit arci, ad nostros primum delata, ac celebrata fuisse feruntur. Hunc Pana nudos pastores, quorum tunc præcipuum numen fuit, ac deinde quos summos etiam uiros uenerari mos fuit, loráque pro manibus ferre, quibus quosque cæderent, laruisq; tectas facies portare. Cur autem nudi hunc deum colerent, pleraq; è curriculo uetustatis ad nos usque delapsa referuntur. Siue

Lycæus.
Faunus.
Luperci
Euander.
Pana quare nudi coluerint

enim quod ipsi deo, qui nudus fingitur, suæ celeritati eo pacto longe aptior, nudos etiam habere ministros placeat, siue quod Arcades omnium populorum, qui Græciam coluerunt, longe uetustißimi, feris adhuc similem uitam syluis ac montibus agentes, legis expertes artisq; primo hunc deum uenerati patrium cultum, auitosq; nudos habitus signantes referre uoluerunt, haud satis constat. Nonnulli uero Iolem uxorem Herculis ab hoc Fauno uisam, ac per ardorem libidinis concupitam asserunt. Forte enim per syluas & amœna nemorũ, æstus leuandi causa unà cum dilectißima coniuge Hercules uagabatur. Videt ergo elegantißima forma mulierem ab altæ rupis specula senex deus, ergo illorum uestigia eminus, *licet obseruare instituit. Illi autẽ per syluas ducendæ nocti aptißimum locum petunt. Interea mulier dum quiescendi tempus aduenit, pellem leonis Herculis ritu de more aptat humeris, claua etiam in illius manu aßumpta. Tali habitu præditam somnus aggreditur, erant autem duo parati cõiugibus lecti, eo quod postri die libero patri rem diuinam facturi erant, seorsum cubituris. Noctu ergo Syluanus fallendi custodis occasionem nactus clam thalamum ingreditur, primoq; congressu fortunatus futurus puellæ thorũ tenet, manuq; tentans, ut noctu fit, horridum leonis tegmẽ inuenit. Ratus ergo ibi cubare Herculem, ad aliud cubile ire pergit, quod cum sensisset mollibus stratum, puerilibusq; delitijs aptius, stragula ueste sensim amota, dum libidi-

*aliâs ilicet.

ne ardēs manu palpat Herculem, ac uix dum hirti corporis horrorem hauserat, experrectus Hercules manu reiectum toto antro fusum iaculat, quo pro strepitu somno puella discussa lumina accendit. Lumine ergo Syluano prodito, lusus ac semiruptus uix attollēs humo humeros, in syluas detrusus, ea ergo ratione perpetuo execratis uestibus quibus tam turpiter lusus esset, easdem sui à sacris procul abfore constituit. Pleriq; tamen huiusce rei causam aßignant Romulo, quod eadem sacra celebrante, medioq; solis ardore corpus exercente, cum nunciatum fuisset latrones prædas agere, ita ut erat nudus accurrerit, compræhensisq; prædatoribus pecora abacta redemerit. Eius facinoris, quod nudus geßerat ppetuum argumentum, corporum sacra celebrantium nuditatē esse placuit. Vtcunq; sese res habuerit, *in ipsa tantum usq; C. Iulij huiuscemodi obseruationem peruenisse constat. Ea enim sacra cum sedens Cæsar dictator spectaret, atque inter eos qui solennia celebrarent, curreret, M. Antonium, is qui postea triumuir fuit, aiunt lauream coronam, cui diadema annexum esset, capiti Cæsaris imponere conatū fuisse, quod cū Cæsar *amoto capite reiecisset, statuæ ipsius cunctis frementibus imposuisse. De nomine uero Lupercalium, non etiam satis cōuenit. Plerisq; enim inditū hoc nomen, quod huius inuocatione lupi à stabulis arcerentur, uisum est. Alij templum ipsum in quo hic deus colitur, Lupcal uocant, quo circa Virg. Et gelida, inquit, monstrat sub rupe Luper-

*In tēpora usq;

*moto.

Lupercales unde.

Lupercal.

cal, eiq; loco à lupa Romuli nutrice, quod eo in loco Romulum et Remum paruulos educare reperta sit, factum nomen Lupercalis putant. Nec desunt qui à Lycæo Arcadiæ monte, ubi præcipue ea religio peruiguit, eum enim quem nos lupum, illi λύκον uocant, ipsum cognominatum esse arbitrentur. Præcipuam uero huic deo, dicatisq; sacerdotibus uenerationem ea ex parte tributã ferunt, quod quæ mulieres ex suis uiris uel concipere, uel conceptos fœtus edere nequirent, ad Lupercos confugiebant. Quæ ubi loris ex tergore hirci sectis cæsæ fuissent, è uestigio grauidæ aut effœtæ efficiebantur.

Fast.2 Hæc solennia quinto decimo Cal. Februarias celebrari, ut Ouidius in fastorum libris refert, moris fuit.

De Potitijs & Pinarijs Herculis sacerdotibus. Cap. II.

EAdem tempestate, Euandro scilicet palatium tenente, Herculem, Geryōe interempto, per eadem loca mira specie boum armenta abegisse commemorant. Ac cum propè Tyberim fluuium, quia præ sese armentum ferens transiecisset, ubi loco herbido reficeret boues, ipseq; in itinere defessus procubuisset, & eundem uino ciboq; grauatum sopor oppreßisset, Cacus pastor loci accola uiribus ferox, captus pulchritudine boum, prædam auertere instituit, ac ne si prædam agendo in speluncam compulisset, uestigia ipsa eò quærentem dominum ducerent, aduersos eximium quenq;

pulchritudine in ſpelũcam traxit. Hercules uero ad primam auroram ſomno excitus, cum gregem perluſtraſſet oculis, partemq; numero abeſſe ſentiret, perrexit ad proximam ſpeluncam, ſi forte eò ueſtigia ferrent, quæ ubi omnia foras uerſa uidet, nec in partem aliam ferre, confuſus, atq; incertus animi ex infenſo loco agere porrò armentum cœpit. Inde cum actæ boues forte, ut fit, ad deſiderium relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelunca boum uox Herculem conuertit. Quem cum uadentem ad ſpeluncam Cacus ui prohibere conatus eſſet, ictus claua, fidem paſtorum nequicquã inuocans morte occubuit. Euander qui tunc temporis ex ea Peloponneſo profugus, autoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum rei nouæ inter rudes artium homines, uenerabilior diuinitate matris Carmentæ, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ gentes fuerant, concurſu paſtorum trepidantium circa aduenam manifeſtæ cædis reum excitus, poſtquàm facinus, facinoriſq; cauſam audiuit, habitum, formamq; uiri aliquanto ampliorem auguſtioremq; quàm humanam intuens, rogitat qui uir eſſet. Vbi nomen patremq; ac patriam audiuit. Ioue nate Hercules, ſalue, inquit, te mihi mater ueridica interpres deum aucturũ cæleſte numen cecinit tibiq; aram hic dicatam iri, quam opulentiſsimam olim in terris gens maxima uocet, tuoq; ritu colat. Dextra Hercules data, accipere ſe omẽ, impleturum ſe fata, ara

Caci cædes.

Euander.

Carmẽta.

condita ac dicata ait. Ibi tamen primum boue eximia capta de grege sacrum Potitijs ac Pinarijs, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea tenebant loca dedit. Factum forte ita euenit ut Potitij, ut ait Liuius, ad tempus præsto essent, hisq; exta apponerentur, Pinarij extis adesis ad cæteram uenirent dapem. Inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis eo solennium die uescerentur. Potitij ab Euandro edocti antistites per multas ætates huius sacris præfuerunt, donec tradito seruis publicis solenni familiæ ministerio, Potitiorum ac Pinariorum omne genus perijt. Id enim Appius Claudius, cum esset censor effecit hisce familijs infensus, ob idq; ira deorum (ut creditur) luminibus orbatus est.

Liuius li. pri. ab ur. ad uerbū.

Ap. Claudius.

De sacerdotio fratrum Arualium.

Cap. III.

FRatres Aruales, ut fruges ferrent arua, ueteres consuluisse Romanos memoriæ traditū est. Huius uero religionis Romulum ipsum patrē urbis, autorem extitisse reperio. Nam cum Acca Laurētia nutrix Romuli corpore suo quæstum in uulgus faceret, eoq; pacto grandem pecuniam constipaßet, ex duobusq; liberis quos susceperat, unum morte amisisset, Romulum in de mortui locum adoptionis iure substituisset, decedens tamen populum Romanum instituit hæredem. Cuius tandem liberalitatis regiæq; affinitatis memor populus

Ro.mulieris nomen in Fastis retulit, liberos fratres Aruales à ferendo, & ab aruis appellauit. Ex quo tempore sacerdotium mansit fratrum Arualium, hiq; duodecim numero dicuntur, eiq; sacerdotio insigne tribuit albas infulas, & spiceam coronam.

De auguriis.

Cap. IIII

EOdem ferè tempore, & disciplina, & religio augurandi ex Ethruscis, penes quos ea disciplina præcipua, ac longe peculiaris fuit, ad Romanos commigrauit. Virum enim quempiam, cuius nomen uetustate obsoleuisse Naso poeta ait, asyli (ut reor) allicitente inductione, exulem Ethruria Romam uenisse perhibent. Cuius opera Romulum Remumq; usos, cum de imponendo urbi nomine unà contenderent opinione ducor, quanquàm M. Cicero in his libris quos inscripsit de diuinatione, etiam ipsum Romulum istam ipsam auguralem disciplinam *præcoluisse asserit. A Numa uero qui Romulo succeßit, perpetuum sacerdotij insigne constitutum est. De ritu uero inaugurandi si unum in casum pleraq; dixero, eadem ad omnes cæteros facile fieri poterunt. Ea quidem quantum ex ueterum monumentis collegi, huiuscemodi fuit obseruatio. Augur in arce siue in editum quendam locum ad inaugurandum ascendens debebat sedere super lapidem meridiem uersus, atq; ad læuam sedēs baculum in manu recuruum, quod lituum uocant, tenet. Inde ubi prospectu in

Fast. 2

Li. primo

*Percalluisse.

Inaugurādi ritus

Lituum.

urbem agrumq́; capto, deos precatus, regiones ab oriente ad occasum determinat, dextras ad meridiem, læuas ad septentrionem partes esse dicit. Signũ quod cõtra oculi conspectum longißime ferunt, animo definit, tum lituo in læuam translato dextra in caput eius, qui inauguratur posita, ita precatur. Iupiter pater si fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regẽ Romæ esse, uti nobis signa certa ac clara sint in eos fines quos feci, tum peregit uerbis auspicia quæ mitti uellet, quibus mißis Numa de templo (ita enim designatas lituo æthereas regiones uocant) declaratus rex descendit. Quam quidem declarandi seu inaugurandi regis formulam, ad cætera quoq;, ut dixi, trahi facile licet. Huic disciplinæ, peritia Actij Nauij auguris permultum fidei, autoritatisq́; acceßit. Nam cum priscus Tarquinius aliqua præter maiorum instituta inaugurato mutare, pleraq; etiam de nouo condere pergeret, negare Actius Nauius inclytus ea tempestate augur, inauspicato ea fieri oportere. Quare ira regi mota, ludens artem, ut ferunt, agedum, inquit, diuina in augurio, fieri ne poßit, quod ego nunc mente concipio. Cum ille in augurio rem expertus fieri posse dixisset, atqui hoc animo agitaui, inquit, te nouacula cotem discußurum. Cape ergo hoc, & perage, quod aues tuæ fieri posse portendunt. Tum illum incunctanter discidisse conscripserunt, statũamq́; Actij Nauij capite uelato, quo in loco res acta est in comitio, in ipsis gradibus ad læuam po-

Ex Liuio ad uerbũ

Actius Nauius.

sitam fuisse, coteq́; eadem cum illa ipsa nouacula in manibus posita, ut eius rei etiam apud ueteres monumentum existeret. Augurijs ergo, sacerdotioq́; augurum, ut ait Liuius, etiamq́; in libris de diuinatione Cicero, tantum autoritatis & uenerationis acceßit, ut nihil domi forisq́; postea, nisi auspicato gereretur. Et ad sapientiæ nobilitatisq́; primarios quosque id sacerdotiam deferretur. Et cum Tiberius Gracchus pater Tiberij, & Cai Gracchorum comitia consularia habuisset, dicerentq́; Ethrusci augures rem in augurio experti, uitio consules creatos fuisse, Gracchusq́;, ut ineptos, insanosq́; Ethruscos incesseret, abiens in prouinciam senatui rescripsit, ueridicos, non autem insanos Ethruscos esse, qui consules præsentes uitio à se creatos dicerent. Nam cum se collegisset, meminisse se locum tabernaculo extra pomœrium præter maiorum consuetudinem delegisse. Quamobrem abdicare se consulatu compulsi sunt. Vt autem ueneratio huic ordini autoritasq́;, ita & numerus ipse adeo creuit, ut collegium augurum coleretur. Nam cum ab initio tres tantum creari cœpissent, ex tribus scilicet tribubus Ramnensium, Tatiensium, & Lucerum, & obtinuissent, cum mutaretur numerus, impari tantum numero creari, utcunq; tamen id fieret, quatuor numero præter maiorũ consuetudinem creari cœpti sunt. Tandem cum plebs quorumlibet honorum partem suam in senatu & in foro nacta esset, per tribunos egit, ut ad sacerdotia quoq;

Augurũ collegiũ

uelut ad cætera, cursus aperirentur. Idq; post multa certamina, uariasq; seditiones obtinuit, ut ad quatuor scilicet patritios, quinq; ax plebe adijcerentur. Factumq; hoc fuit M. Valerio, & Q. Apuleio consulibus.

De Flamine Diali.

Cap. V.

FLaminem Dialem primus Numa Pompilius Romæ rex creauit, cum antea reges, pontificumq; regumq; promiscue munera obirent, ut de Priamo & Aenea apud Virgilium cernimus. Rex etiam Anius, ut idē poeta ait, Rex idem hominum Phœbiq; sacerdos fuit. Idq; etiam à minoribus deinceps, ut à C. Cæsare, diuo Augusto, multisq; deinceps principibus, quos pontificatus maximi titulis insignitos uidemus, obseruatum est. Cæterum Numa plures in urbe Romulo, quam sibi similes reges fore ratus, qui relicta religionis cura, bellorum potius negotijs detinerentur, sacerdotes quatuor quos appellauit Flamines, qui rei diuinæ iugiter adiecti essent, multis deorum alligauit. Flaminem unum Ioui, quem Dialem uocant, Marti duos, Quirino unum. Dictus autem Flamen Dialis est, ut Varro ait, quod in Latio capite uelato erat, & caput filo lanæ præcinctū habebat, à quo Flamen appellabatur Dialis autem à Dioue, quod est iuuans deus. Cæteri Flamines eius, cui præsident numini, decorantur titulis. Hunc Dialem, præsertim insigni ueste, curuliq; sella adornauit. Hic solus, ut Varro ait, album habet galerum, uel ex eo quod maxi-

Vir. locus Aeneid. 3.

Pontificis maximi titulus.

Flamē unde dictus.

Dialis.

mus est, uel Ioui immolationem alba ueste fieri oporteat, pleraq; etiam huic pontificio iure tributa sunt, ut Au. Gellius in commentarijs noctium Atticarum scriptum reliquit. Equo enim uehi Flaminem est religio. Item iurare Dialem fas nunquàm est. Ignem è Flamma nisi ubi sacrum est, efferri ius non est. Vinctum si ædes eius introierit, solui necessarium est, & uincula per impluuium in tegulas subduci, atq; inde foras mitti debẽt. Nodum in apice atq; in cinctu, neq; in alia parte ullum habet. Si quis ad uerberãdum ducatur, si ad pedes eius supplex decubuerit, eo die uerberari piaculum est, Capillum Dialis nisi qui liber est, non detonset. Capram & carnem incoctam, & hederam & fabam, neque tangere Diali mos est, neque nominare. Propagines è uitibus altius prætentis non succidet. Pedes lecti, in quo cubat, luto tenui circumlitos esse oportet, et in eo lecto cubare aliquem fas non est. Vngues Dialis & capillorum præsegmina subter arborem *silicem terra operiuntur, neq; ad eius lecti fulcrum, capsam esse cum strue atq; ferro fas est. Dialis quotidie festalis est, sine apice sub dio esse licitum nõ est, sub tecto utiliter etiam et à pontificibus constitutum. Farinã fermento imbutam atttingere fas non est. Neq; tunicam intimam nisi in locis tectis exuisse, ne sub cælo tanquàm sub oculis Iouis nudus sit. In conuiuio eius haud quisq̃ nisi rex sacrificulus accubabit. Matrimonium Flaminis nisi morte dirimi non est fas. Locũ ubi bustum fit, nunq̃ ingredi

*aliâs filicam, uel felicem.

tur. Hos Flamines cum ab initio consecrantur, captos duci à patribus, uelut ab hostibus mos fuit. Totidem uero Flaminibus, quot deos colerent usos ueteres, M. Varro in his libris quos inscripsit de origine linguæ Latinæ testis est. Vt Dialem, Martialem, Quirinalem, Vulcanalem, Furuialem, & Falacrum. Et præterea complures, qui, ut nostrum inter sacerdotium gradus nonnihil interest, ut episcopum, archiepiscopum, cardinalem, patriarcham, & metropolitanum, ita apud illos Flaminium, protoflaminium, & archiflaminium differentiam fuisse idonei testes sunt.

De Vestalibus uirginibus.

Cap. VI.

VEstalis originem cultus, quemadmodum pleraque omnia, Numa Pompilius intulit, & si eius initia usq; adeo uetera sunt, ut ex Troianis ad Albanos Aenea duce longè commigrauerint, cuius rei meminit Virgilius hisce uersibus:

Vir. locus Aene. li. 2

Sic ait, & manibus uittas, Vestamq́; potentem,
Aeternumq́; adytis effert penetralibus ignem.

Deæ huic Vestæ, quam terram esse, eandemq́; deorũ matrem uolebant, perpetuo uigil ignis consecrari solebat. Eius obseruationi ac cultui pleræq; uirgines è primoribus patrum electæ præfici, quarum negligentia, si forte sanctus ignis restinctus esset, flagris à Pont. maximo cædi iubebātur, ut à P. Licinio Craßo Pont. maximo in eam quæ uegligentius ignē custodierat, Valerius

ſcriptum reliquit. Inceſti uero crimine damnatã, uiuam Val. Max lib. 1. t. p
infodi inſtitutum eſt. Virginem Veſtalem, ut Labeo Antiſtius ſcripſit, minorem quam ſex annis, maiorem quã annis decem natam negauerunt, capi fas eſſe. Itemq; nõ patrima ſit & matrima. Itẽq; et quæ lingua debili, ſenſuq; aurium diminuta eſſet, alia nec corporis labe inſignita ſit. Item cuius parentes alter ambóue ſeruitute ſeruiuerint, aut in negotijs ſordidis uerſantur, eãue cuius ſoror ad id ſacerdotium lecta ſit, excuſationem mereri aiunt. Item cuius pater Flamen uel augur, aut qui decemuir ſacris faciundis, aut qui ſeptemuir epulonum, aut alius eſt. Sponſæ quoq; pontificis, & regis ſacrorũ filiæ, uocatio à ſacerdotio iſto tribui ſolet. Neq; eius *Salius
legendam filiam, qui domicilium in Italia non haberet, conſtitutum eſt, ut Capito Atteius ſcriptum reliquit, & excuſandam eius qui liberos tres haberet. Item edicto prætoris Virginem Veſtalẽ, Dialẽue non cogi, ſæpe reſcriptum eſt. Verba prætoris hæc ſunt uirginem Veſtalem, & Flaminem Dialem, ait præco, in omni mea iuriſditione iurare non cogam. De eligenda autem uirgine Veſtali hæc obſeruata ſunt. Lege Papia cautum eſt, ut arbitratu pontificis maximi uiginti é populo uirgines legerentur, ſortitioq; ex hoc numero fieret in concione. Cæterum, inquit, ea lex uetuſtate, ut pleræq; aliæ, exoleuit, ſatisq; ei lectioni fieri cœptum eſt, ſi quis honeſto loco natus pontificem maximum adeat, offeratq; ei ad ſacerdotium filiã, cuius duntaxat ſaluis obſeruatiõibus

religionis ratio haberi poßit, gratiam enim Papiæ lee gis per senatum fieri aiunt. Hanc uirginem à pontifice maximo, uelut ab hostibus capi moris fuit. Verba autem quibus tunc pontifex utitur, hæc sunt Sacerdotem Vestalem sacra facere quæ iußi, pro populo Ro. Quiritibusq;, uti optima lege fuit, ita te Amata capio, Amatæ enim nomine appellari omnes consueuerunt, quod ea quæ prima capta est à Numa rege, fuisse hoc nomine perhibeatur. Simul atq; igitur capta, atq; in ea arce Vestæ deducta est, illico sine emancipatione, ac capitis diminutione, exit patriam potestatem, & ius testamenti faciundi adipiscitur. In commentarijs autem Labeonis quos super duodecim tabulas composuit, ita scriptum repertum. Virgo Vestalis, neq; hæres est cuiquam intestato, neq; intestatæ quisquam, sed bona eius tum redigi in publicum aiunt.

Amatæ nomen.

De Salijs Marti dicatis. Cap. VII.

INter cætera sacrorum genera instituta à Numa rege, à posteris etiam in honore habita, id quidem in minoribus fuit, quod Marti scilicet Gradiuo uouit. Duodecim enim ad hæc uiros legit, quos à solenni saltu, quo in sacris utebantur, Salios appellauit. His alios duodecim Tullus Hostilius mox adiecit, cum Romanis in aciẽ contra Fidenates eductis, Albani à Romanis per speciem proditionis duce Metio defecere. Datum autem his

Salij.

supra tunicam insigne, æneum pectori tegmen, cælestiaq; arma, quæ uocantur ancylia portare, ac per urbem canentes carmina cum tripudijs, solenniq; saltu incedere, institutumq; ut in finem omniũ carminũ suorum, Mamurium appellarent. Hunc Mamurium inclytum ea tempestate fabrum fuisse, & cum ancyle cælo lapsum esset, Numa Pompilio, Quiritibusq; rem diuinam agẽtibus, huic Mamurio negotium datum esse, cõplura huius similia ancylia effingẽdi tradũt. Quod quidẽ opus, cũ ille exquisitißima absoluisset arte, optionem utrum à se uellet postulari artifici Numam obtulisse, quod ex eo peteret: Nam exhibiturum se id pollibatur: artificem uero non pecuniam, sed gloriam pro mercede petisse, quod eius nomen à Salijs in finem quorũlibet carminũ recitaretur, idq; per multa tpa in sacris et comitijs (ut ait Liuius) obseruatũ est. Eò aũt huius ordinis sacerdotiũ numero creuisse, ut ad collegiũ, & collegij sacerdotũ magistratum redactum fuerit. Ancylia. Mamurius.

De collegio pontificum & pontifice maximo. Cap. VIII.

Pontifices, ut pleraq; alia sacerdotia, ab ipso Numa ortos, apud Liuiũ satis constat, eosdẽ diu præterq̃ à patribus creari non licuit. Fuerunt autem ab initio hi numero quatuor, postquam uero maximorum quorumq; honorum partem plebs tribunitijs rogatiõibus obtinuit, ad sacerdotia quoq;, sacrosanctasq; pote-

ſtates patere ſibi aditũ uoluit. Quatuor ergo alios creari ex plebe pontifices placuit, M. Valerio & Q. Apuleio conſulibus. Omnibus unus præfectus fuerat à Numa Põpilio, isq́; pontifex maximus appellabatur. Hic habet ex ſe ſacra omnia excripta exignataq́;, quibus hoſtijs, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fieri deberent, eiuſmodiq́; diuinis in rebus, unde erogandæ pecuniæ ſumptus fieri debeat, curæ pontifici eſt, cæteraq́; omnia ſacra publica, priuataq́; ſacris Pontificis ſubiecta ſunt. Cum uero de religione, deq́; ſacris diſſentio eſt, populus illum conſulere pergit. Ferutile illud fore ratus eſt Pompilius eius ſacerdotij autor, ne ius diuinum negligendo, patrios ritus peregrinisq́; aſciſcẽdo, turbaretur, nec cæleſtes mõ ceremonias ducere, ſed iuſta quoq; funebria, placandosq́; manes eiuſdem potificis. Apud eum quoq; tabula eſſe dicitur, in qua ſolis et lunæ defectus, quoties lumini caligo fit, & anni menſium faſtorumq́; ratio perſpicitur. Pontifices, ut Varro ait, Q. Mutius Scæuola à poſſe & facere appellatos eſſe dicere ſolebat, ſed ea denominatio à M. Varrõe haud ſatis probari uidetur. Nam & à ponte, & à facio Põtifices appellatos putat, eo quod ab his primum põs Sublitius factus, ac ſæpe reſtitutus eſſe perhibeatur.

Põtifices unde appelati.

De fœciali ſacerdote.

Cap. IX.

FOecialis ſacerdotij nusq̃ apud Romanos uetuſtiorem uſum fuiſſe, q̃ Tullo Hoſtilio Romæ regnan

reperi, quem tamen ut ab Hostilio creatum non affir
auerim, ita ne quidem negauerim à Numa Pompilio
mnium religiosissimo rege creari potuisse. Vtcunq; id
ndem fuerit, de nomine prius, quàm de M. Valerio
eciali, regnante Tullo Hostilio, apud Liuium mētio
. Fœcialis uero partes in eo uersabantur, ut fidei pu
licæ inter populos præesset, neq; iustum aliquod bel-
um fore censebatur, nisi id per fœcialem fuisset indi-
tum. Cum uero pugnare desitum est, fœdere fides pa-
is constituebatur, quæ fœdera aliunde fidera appella
a ab Ennio, quod fidei faciundæ causa *traducta sunt,
M. Varro testis est, fœcialemq; ipsum à fide, & faciē
lo dictum esse idē existimat. Forma uero feriēdi per
fœcialē fœderis huiusmodi est, qua nulla (ut liuio pla-
cet) uetustior esse memoratur. Fœcialis, inquit, regem
Tullum ita rogauit. Iubes ne me rex cum patre patra-
to populi Albani fœdus ferire? Iubente rege, sagmina
inquit te rex posco. Rex ait, puram tollito, fœcialis ex
arce graminis herbam puram attulit, postea regem in-
terrogauit. Rex facis ne tu me regiū nuncium Po. Ro.
Quiritiūue? Rex respōdit, qđ sine fraude mea Po. Ro
Quiritiūue fiat, facio. Fit ergo tūc fœdus, multisq; id
uerbis peragit. Legibus inde recitatis, audi inquit, Iu-
piter, audi pater patrate po. Albani, audi populo Al-
bane audi, ut illa palam prima postremáue ex illis
tabulis cæráue recitata sunt sine dolo malo, utiq; ea ho
die rectißime intellecta sunt, hic illis legibus popu. Ro.

Fœcialis munus.

Fœdera unde appellata.

*Introducta aliâs.

Feriendi fœderis ritus.

prior non deficiet, si prior defecerit publico consilio, dolo malo, tu illo die Iuppiter ita po. Ro. ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam, tantoq; magis ferito, quãto magis potes pollesq;. Vbi id dixit, porcum saxo silice percußit. Eodem modo pars altera per suum sacerdotem, suumq; dictatorem peragit. Cum autem bellum per fœciales indicunt, hoc more utuntur. Fœcialis hastam ferratam, præustam, aut sagmineam ad fines eorum, quibus bellũ indicit, defert, nec minus puberibus tribus præsentibus adijcit, quod populi priscorum Latinorum, hominesue prisci Latini aduersus populum Ro. Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod po. Ro. bellum cum Latinis priscis fieret. Ob eam rem ego populusq; Ro. populo priscorum Latinorum, hominibusq; Latinis bellum indico, facioq;. Vbi dixit, hastam in fines eorum emittit, ex quo bellũ iustum esse intelligitur.

Belli dicẽdi mos.

De sacerdotio patris patrati.

Cap. X.

Patris patrati sacerdotium, et si apud Liuiũ à fœciali haud differre uidetur, aliquanto etiã longe abfuisse apparet, tamen quod & nomen istius, illiusq; atq; officium nonnihil interesse uideatur, utiq; & de utroq; seorsum dicere uisum est. Vtcũq; esset, his descriptis nõ certe *officit immoueri, sed partes plures duntaxat adscripserim. Patris patrati usus eodem tẽpore, quo fœcialis apud Ro. prodit, nã et inde feriẽdis à fœ-

*Officio ĩmurauerit: alias.

cialiſœderibus, Patris patrati opera autoritasq́; exigebatur. Ad patrādum enim, id eſt, ſanciendū iuramētū, ubi de fœderibus conuenerant, admitti conſueuere. Creauit autē M. Valerius primus fœciales. Sp. Fuſiū, primum patrē patratū eo bello quod Tullus Hoſtilius cū priſcis Latinis geſſit, uerbena caput capillosq́; cingens. Alias præterea partes, ſcilicet repetēdi, patri patrato dedit Ancus Martius, eum morem ab antiquiſsima Equiculorū gente repetens. Eius rei formula antiquiſsima, eſt huiuſcemodi. Legatus idemq́; pater patratus, ubi ad fines eorum uenit. unde res repetunt capite uelato filo, lanæ uelamen eſt. Audi Iuppiter, inquit, audite fines cuiuſcunq; ſint gentis, numina audiant fas. Ego ſum publicus nuncius Po. Ro. pie iuſteq́; legatus uenio, uerbis meis fides ſit. Peragit deinde poſtulata, inde Iouem teſtem facit. Si ego iniuſte, impieq́; illos homines illasq́; res dedier Po. Ro. mihiq́; expoſco, tum patriæ compote me nunquā ſinas eſſe. Hæc, cum fines ſupraſcandit, hæc quicunq; ei primus uir obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc forum ingreſſus, paucis uerbis carminis, cōcipiēdiq; iurisiurādi mutatis. Si non dedūtur quæ expoſcit, diebus tribus & 30. (tot enim ſolennes ſunt) peractis, bellū ita indicit. Audi Iuppiter, & tu Iuno, ac Quirine, diiq́; omnes cæleſtes, uos terreſtres, uosq; inferni audite. Ego uos teſtor, populū illum (quicunq; eſt nominat) iniuſtum eſſe, neq; ius pſoluere. Sed de iſtis rebus in patria maiores natu conſule

Patris patrati partes.

mus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cum his nun cijs Romam ad consulendum redit. Confestim rex, dictator, consul, siue quis alius senatum habuerit, ex his fermè patres consulit uerbis. Quarum rerum, litium, causarum conduxit pater patratus populi Ro. Quiritium patri patrato priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec soluerunt quas res fieri, dari, solui oportuit. Dic (inquit ei, quem primum sententiam rogat) quid censes? Tum ille, puro pioq; duello quærendas censeo. Itaq; consentio consistoq;. Inde alij ordine rogabantur, quandoque pars maior eorum qui aderant, in eandem sententiam ibant, bellum erat consensu fieri solitum, ut fœciales in iactu hastæ, ut dictum est, bellum indicerent.

De sacrorum rege.

Cap. XI.

Sacrificulus.

REx sacrorum, qui & sacrificulus dicitur, creari cœptus est Iunio Bruto, & M. Valerio primis consulibus. Eius creandi occasionem dedit, quod, cum nuper exactis regibus pleraq; sacra à solis regibus obire consueta, regum exactione uacare uiderentur, idq; moleste admodnm populus ferret, utpote qđ cultui diuino regum exactione uideretnr derogatum, sacerdotem creari placuit, quem quo minus eidem autoritatis* inesset, regio nomine decorarunt, sacrorum

*Deesset aliâs.

regem appellantes. Subiecerunt tamen Pontifici maxi mo, *ne similius dictioni fuisset suppositus, iam exacti reges, reducti reges esse uiderentur. uel crederentur. Quæ uero huic partes iniunctæ essent nunc temporis minime reperiuntur.

*Ne si nullius ditioni: alias.

De simulacri traiectione matris deorum. Cap. XII.

GAllos quidem Berecynthiæ, siue illam deorum matrē dicere mauis, dedicauit antiquitas, eāq́; religionem ut plerasq́; alias, é Phrygia Romam reduxit, & eo quidem tempore, quo huiuscemodi carmē ex libris Sibyllinis relatum est. Mater abest, matrem iubeo Romane reqras. Cum ueniet casta est accipienda manu. Hoc responsum cum diu torqueret patres (quæ enim mater esset, aut unde petenda, non satis reperire poterant Physici) Apollimis oraculum consultum misere, mißi huiuscemodi responsa attulerunt. Diuum, Apollo inquit, arceßite matrem, quam ideo quidem iugo reperieritis. Mißi ergo in Asiam legati, datum negocium ut perquisitum ac tandem compertum deæ simulacrum Romam reducerent. Sed cū Attalus rex Asiæ. comperti à legatis simulacri traiectionem negaret, Romanis frustra iam abire parantibus uocem eisdem & creditam esse deæ ferunt. Ipsa inquit pe ti uolui, Romamq́;, quod deorum omnium dignum do miciliū est, deduci. Quo miraculo exterritus Attalus,

Romanis illico simulacri translationem concessit. Mari ergo transiecto Romam ut traditum est, cum Tyberi nauis simulacro onusta uectaretur, omni genere hominum ex urbe prodeunte cum carminibus, sacrisq; in sicco littore adhæsisse ferunt. Et cum omnis multitudo funibus iniectis, summo conatu adniteretur, nulla tamen ui auellere hærẽtem ualuit. Erat autem in turba Romanorum Claudia Quinta Vestalis uirgo præstantissimæ formæ, cuius exquisito habitu, multisq; pleno illecebris, uiolatæ eius uirginitatis publica suspicio circunferebatur. Procubuit ergo puella ad pedes simulacri orans, obtestansq; deam, sic inquit. Læsæ uirginitatis me ream criminantur, tuum dea testimonium, uti rem indices, quæso, ut si tuo damnata testimonio dea fuerim, admissa morte luam, sin hac labe purã argueris, tum tu castissima castas manus prosequere obsecro. Vbi hæc dixit, reste qua alligata erat nauis, manus arrepta, manu puellæ parum admodum conantis, facile tractum prosecuta est, hoc pacto in urbẽ. Scipio nasica solus dignus, cuius manibus tangeretur, reciperetur q; simulacrum. iudicatus est. Datum ergo Scipioni negotium, ut templum deæ magnifice strueret, et eius cultui sacerdotes dedicaret, quos more deæ uetusto Spadones oportebat nõ alio pacto ad id sacerdotiũ legandos. Cuius quidem instituti, hoc in causa fuisse cõmemorant, dilexisse Cybelen puerum quendam Phrygium, dilectoq; hanc cõditionem adiecisse, ne castitate

Gallorũ sacerdotũ origo.

polluta admitteretur, puerum tamen nympham Sangaridem deperisse, & cum apud eam sub arborei nymphæ dicata, unà quiescerent nocte dormientes, de am arborẽ cum ipsa nympha trucidauisse, adolescentem metu ferè exanimatum, in uicinum montem, cui nomen Didyma est cõfugisse, doloreq́; amentẽ, pudoreq́; admißi facinoris, membrum quo deliquerat, abscidisse Hac ratione facti dea memor, per eiusmodi homines perpetuo sibi ministrari uoluit. Gallorum uero nomen à flumine Phrygiæ uetusto, quod templo huius deæ uicinum est, tractum ferunt, cuius, ut ferunt, fluuialis undæ ea uis est, ut portantes insanire compellantur.

De duumuiris sacrorum.
Cap. XIII.

DVumuiri sacrorum, quanto monumenta ueterum legendo consequi ualui, sacris libris legẽdis, carminibusq́; Sybillæ, fatisq́; Po. Ro. interpretandis præerant, ut Apollinis sacrarumq́; cæremoniarũ Antistites erant, & quoties prodigia magnos aliquos rerum euentus auspicãtia emersissent, lectisternijs ad puluinaria deorum factis, ut illorum minas auerterẽt, supplicijs sacrisq́; placabant. Eorum etiam ritu prosperè gestis rebus decernebantur. Huius sacerdotij nullã ante mentionem reperi, quã tempore quo ædes Castori per filiũ Posthumi secundi dictatoris, qui tunc duũuir, dedicata est. Latino enim bello pater ipse dictator uo-

uerat. Cæterum cum multo tempore, duo ad hoc ipſum ſacerdotium uiri creati eſſent, ac plebs de ſuo quoque corpore creare conſules pergeret, neq; ad hoc ipſum ſatis uirium eſſet, obtinuit tandem, ut qui duũuiri in eam diem creati fuiſſent, decemuiri crearentur, quinque ex patribus, totidem ex plebe electis. Quare ex duũuiris, decemuiri appellari cœpti ſunt.

Decemuiri è duũuiris.

De ſeptemuiris Epulonum. Cap. XIIII.

SEptemuiratum epulonum, quanquam ut coniectari poteſt, genus eſſe ſacerdotij præſumitur, propterea quod cum de uocatione Veſtalis ſacerdotij agitur, filiæ Auguris, decemuiri ſacrorum, Flaminis, Septemuiri epulonum ſacrorum, ab hoc ſacerdotio excuſationem mererentur, inter ſacerdotia hoc ipſum ſubiungitur. Vtcunq; id fuerit, quoniam nihil quicquam de hac re mediocris etiam fidei autoritatisq; reperi, quod huic ordini officium commiſſum eſſet, auſus aſſerere non fui. Plinius tamen cum eſſet orationem habiturus, cum quaſi propter futuros aſtantes timeret, dixit. Stabat medio conſularis, modo ſeptemuir epulonum. Sunt adhuc Romæ in Pyramide quadrata inciſa hæc uerba. Opus abſolutum diebus CXXX. è teſtam. C. Cornelij tr. pl. Septemuiri epulonum.

L. FENESTELLAE DE ROMANORVM MAGISTRATIBVS LIBELL. ALTER.

ED QVONIAM Nunc de reliquis magiſtratibus, quæ ad religionē nō ptinent, tractare intendimus, alij qdē oīm magiſtratuū maiores alij uero minores ſunt. Qui maiores eſſent, paucis animaduertendum eſt. Nam Aulus Gellius pleraq; hac in re ex M. Meſſalæ auguris libris dicta reliquit, cuius uerba hæc ſunt. Patriciorum Auſpicia in duas poteſtates diuiſa ſunt, maxima ſunt prætorum, conſulum, cenſorum, neq; tamen eorum omnium inter ſe eadem, aut eiuſdem poteſtatis ſunt, ideoq; collegæ non ſunt cenſores conſulum aut prætorum. Prætores collegæ conſulum ſunt, ideoq; neq; prætores aut conſules cenſoribus, neq; conſulibus cenſores aut prætoribus turbant, aut retinent auſpicia. At cenſores inter ſe, rurſus prætores conſulesq; inter ſe & uitiant, & obtinēt. Prætor & ſi collega conſulis eſt, neque prætorem, neque conſulem iure interrogare poteſt, ut quidem nos à

Gell. li. 13. ca. 14.

ſuperioribus accepimus, aut ante hæc tempora obſeruatum eſt. Et in cõmentario 13. C. Tuditani patet, quia imperium minus prætor, maius habet conſul, & à minore imperio minor, à maiore aũt maior collega iure rogare non poſſunt. Nos his temporibus prætores prætore creante, ueterum autoritatẽ ſumus ſecuti, neq; his *auſpicijs in comitio fuimus. Cenſores æque non eodẽ rogantur auxilio, auſpicioq́;, atq; conſules & prætores. Reliquorum uero magiſtratuũ minora ſunt auſpicia, ideo illi maiores, hi minores magiſtratus appellantur. Maiores centuriatis, inquit, comitijs fiunt, minores creandis magiſtratibus tributis comitijs magiſtratus, ſed iuſtius curiata datur lege. Ex omnibus his Meſſalæ uerbis, inquit, manifeſtum fit, qui ſint minores magiſtratus. & quamobrem minores appellentur. Sed & collegam eſſe prætorẽ conſuli docet, quod eodẽ auſpicio creãtur. Maiora autem auſpicia dicuntur habere, quia eorum auſpicia magis rata ſunt, q̃ aliorum. Conſul ab omnibus magiſtratibus et comitiatũ & concionẽ auocare poteſt, prætor & comitiatum, & concionẽ uſquequaq; auocare poteſt, niſi à conſule minores magiſtratus nuſquam neq; comitiatum, neque concionem auocare poſſunt. Ea re, qui eorum primus uocat ad comitiatum, is recte agit. Quoniam bifariam cum populo agi non poteſt, nec auocare alius alij poſſet, ſi concionem habere uolunt uti ne cum populo agant, quamuis multi magiſtractus ſimul concionẽ habere poſſint. Ex

*Comitiis in auſpicio.

his uerbis Messalæ manifestum est, aliud esse cum populo agere, aliud concionem habere. Nam cum populo agere est rogare quid populum, ad quod suffragijs suis iubeat, aut uetet. Concionem autem habere, est uerba facere ad populum sine ulla rogatione.

Cũ populo agere. Cõcionẽ habere.

De senatorum origine.
CAPVT PRIMVM.

SEnatorum originem à Romulo institutam esse, nemo ambigit. Quippe qui urbis parens & conditor, cum iam nouam ciuitatem, uiribus & robore iuuenum affatim à se munitam cerneret, haud minoris momenti fore ratus, si eandem consilij ope fulcisset, ex primoribus patrum, qui tunc aderant, ciuibus centum numero elegit, quos ob honorem patres, ob ætatem senatores appellauit, ut apud Lacedæmonios senes appellari eos, qui summum quendam magistratum gerunt, C. ait. Qui uero ex his primoribus cẽtum patribus geniti sunt, patricij nuncupati sunt. Hunc ordinẽ mox Tullus Hostilius expleuit, Alba à se diruta, Albanisq; in urbem inductis. Tum Tullios, Seruilios, Quintios, Geganios, Clodiosq; senatores accepit. Exactis autem regibus Brutus consul, exhaustum bonis uiris senatum intuens, primores equestris ordinis adscribi in senatores operam dedit, illosq; conscriptos patres appellauit, ex quo tpe patrum conscriptorũ appellatio locum habere instituit. Penes hos quidem senato-

Patres Senatores.

*alij habent Cicero Patritij.

Patres cõscripti.

res adeo ſemper totius reip.ſumma innixa eſt, ut ne reges quidem, conſules, aut dictatores, aut alius quiſpiã magiſtratus, inconſulto ſenatu quippiam moliretur, adeo ut cum Tarquinius Superbus pleraq; præter ſenatus autoritatem decerneret, tum demum amiſſo regio nomine, tyrannus appellaretur. Senatores uero triplicis ordinis fuiße reperi, alij enim patricij, alij pedarij, nonnulli uero conſcripti appellabãtur. Patritij ſunt hi maxime, qui centum illis patribus à Romulo lectis geniti ſunt. Conſcripti uero ſenatores, hi qui regum, conſulum, cenſorũue decreto in ſenatum lecti ſunt. Pedarios autem ſenatores uarijs rationibus appellatos inuenio, alij enim quod hi non haberent ſententiæ dictionem in ſenatu, ſed in aliorum ſententias pedibus irent, dictos pedarios putãt. Alij, quod eſſent pleriq;, qui magiſtratus curules adepti, ſella curuli in ſenatum ueherentur, qui uero pedibus iter facerent, pedarij nominabantur. M. autem Varro equites quoſdam eſſe ait, quibus amplioribus magiſtratibus functis, nondum tamen à cẽſoribus in ſenatores lectis, non eſſet ius dicendæ in ſenatu ſententiæ, cum tamen in ſenatum uenire liceret. Sed quas ſententias principes dixerant, in eas deſcendebant. De ordine uero ac ratione cõſulendi ſenatus, quæ hucuſq; reperi, ea potiſsimum adducã. Aliquando enim primo rogari mos fuit, qui princeps in ſenatu à Cenſoribus poſitus fuerat, nonnunquam uero ut eſſent hi prius rogarentur, qui Conſules deſignati eſſent, inſtitu-

Patricij. Cõſcripti Pedarij.

Ordo conſulendi ſenatus.

tum est. Cicero autem in eo libro, quem inscripsit Catonem maiorem de senectute, tantum aliquando senectuti honoris tributum scribit, quod ut quisq; natu grandior esset, ita prior in senatu sentẽtiam rogaretur. Vsu tandem introductum esse dicitur. ut quem consul ipse rogasset, is prior ex sententia uerba faceret, alium tamen quàm consularem uirum rogari fas fuisse negant. Ex qua sane consuetudine. C. Iulius Cæsar in eo consulatu, quem gessit M. Bibulo, treis duntaxat uiros extra ordinem rogasse dicitur M. Crassum, Cn. Pompeium, & Marcum Catonem. Post M. Crassum Cn. Pompeiũ, ubi filiam sibi in matrimonio collocauit, rogare primum cœpit. Cum uero M. Catonem rogaret, atq; idem cum consulebatur de repub. nimis forte diceret, longioreq́; proinde oratiõe uteretur, qua omne ferè tempus, quod est habendum senatui, tereret, Cæsar uiatorem uocauit, Marcumq́; Catonem, quoniam finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem trahi iußit, Catonem cum imperio pareret, senatus consurrexit, & ad carcerem prosequebantur. Cuius rei quasi inuidia motus Cæsar destitit, atq; emitti iußit. De more autem habendi senatus M. Varro rogatu Pompeij librũ edidit, cũ ille primum consul cũ M. Crasso fuisset designatus. Creditur quia foris, militiæq́; ad eam etatẽ occupatus, uellet ciuilis cõsuetudinis, cuius exps erat, fieri peritior. Sed eũ librum in ipsa Varronis ætate pijsse, idẽ ipse in epistola ad Opianicum scripsit. Qua in epistola mul

Varronis lib d. more habẽdi senatum.

ta scribere Varronem id genus A.Gell.in cōmentarijs noctiū Atticarum refert. Primum ibi scriptum fuisse, per quas personas haberi senatum liceret, nominat dictatorem, cōsulem, prætorem, tr.pl. interregem, præfectum urbi, neq; ullis alijs ius fuisse senatum frequentē fieri iubere asserit. Addit deinde extra ordinario iure tribunus militares, qui pro consulibus essent. Itē decem uiros, quibus imperium consulare tum esset. Itē triumuiros reip. constituēdæ causa creatos, cōsulendi senatū ius habuisse. De præfecto urbe Latinorum, utrum senatum habere liceret, non satis conuenire ait, qui licere negauit, qd' ne ille quidē senator sit, proinde ius dicēdæ in senatu sententiæ non habeat, in rationem adducūt, eáq; ætate, quæ nondū senatoria sit, creari. M. autem Varro & Atteius Capito, ius esse præfecto urbi, senatus habendi aiunt. Quandoquidem & tri.pl. quanquā non essent senatores, ante* Accinium plebiscitum ius senatus habendi esset. Scripserat etiam de intercessionibus, illis uidelicet ius intercedēdi fuisse, qui uel ea potestate, uel maiori fuissent, ijs qui senatusconsultum aut plebiscitū uel aliud decretum rogarent. De loco habendi senatus aut senatusconsulti rogandi, nisi im locis per augures constitutis, quæ templa appellabant, haberi rogariue posse negabant. Vnde & incuria Hostilia, in Pōpeia, & post in Iulia, cum profana eßent loca, templa per augures sunt constituta, u tin ijs senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. De tēpoe uero habendi se-

Gell. li. 14 7. cap.

alias: Atinium.

Locus senatus habendi.

natus, ita differit. Ante exortũ, inquit, solem, aut post eius occasum, senatus consultum irritum esse, opus etiã censorum fuisse, per quos, & quo tempore factum esset senatus consul. De ætate autem senatoria etiam adolescentibus senatorum senatum ingredi licuisse, ueterũ monumenta legentibus apparet. Quo minus uero tandem in senatum illi ætati uenire liceret, Papyrij prætextati factum in causa fuit, ut Valerius Maximus scriptum reliquit. Tunc igitur constitutũ ne cui paucioribus .25. annis nato senatum ingredi liceret, ut est apud Plutarchum in uita Magni Pompeij: Item apud ius ciuile Romanorum, quo nos etiam hoc tempore utimur, facile conspicari licet. Qui uero senatus habiturus esset, auspicari primo atq; immolare hostiam debere, idẽ Varro censebat. Docuit & de diuinis rebus, priusq̃ de humanis ad senatum esse referendum. Item senatuscon sul. duobus modis fieri, aut per discesionem, si consentiretur, aut si res dubia esset, per singulorum sentẽtiam. De pignore quoq; capiendo, de multa irroganda senatori, qui pro tempore in senatum uenire debuit, non interfuerit. Quantum uero ad senatorum familiam pertinet, senatoriarum personarum appellatione, & uxores contineri decretum est. Adoptiuos autem filios, & si anteq̃ patres in senatũ essent ducti, sese in adoptionem dedissent senatores esse placuit. Si quis autem ex patriciorum ordine, plebeio hoĩ se in adoptionẽ dediderit, patritiũ tamen manere cautum est, quã legẽ ea tempe-

Tẽpus habendi senatus

Senatoria ætas.

Senatoriæ personæ

In Pand. lib.1.tit. de senatoribus hęc traditur.

ſtate nullam fuiſſe arbitror, cũ P. Clodius uir patritius, quo tpe tribunitia poteſtate fungeretur, qua aduerſum Ci. factione uteretur, plebeio homini ſe adoptandũ præbuit. Contra ſenatorũ filiæ, niſi quæ ſenatorijs hominibus nuptui traditæ eſſent, clariſsimarũ fœminarũ nomine non cõtinerẽtur. Senatoris uero filium à patre emancipatum, & ſi filij nomen iure ciuili amittit, ſenatoriam tamẽ retinere dignitatẽ creditur. Poſthumi aũt q̃uis poſt patris mortem naſcuntur, ſenatorij tamen homines appellabantur, eum uero qui poſtq̃ pater ſenatu motus eſt concipitur & naſcitur, non eſſe ſenatoris filium Proculus, & Pegaſus opinabantur. Si quis uero ante conceptus fuerit, q̃ eius pater ſenatu amoueretur, nõ nocebit filio caſus patris, quo minus ſenatoris filius cẽſeretur, ſed ſi pater anteq̃ conciperet filiũ, ſenatoriam dignitatem amiſerit, ac deinde deceſſerit, filij autem in aui poteſtate ſenatoris reciderent, & ſi non quaſi ſenatore patre nati uideantur, ſenatorij tamen eſſe cenſebantur. Mulieres autem ſenatoribus primo, deinde inferioris ſortis hominibus matrimonio collocatæ, clariſſimarum ordinis non ſunt. Itaq; impetrare pleræq; à principibus ſolent, ut nuptæ iterũ inferioribus uiris, in ſenatoria nihilominus manẽat dignitate, ut dicitur diuum Auguſtum Iuliæ Maniæ cõſobrinæ ſuæ indulſiſſe. Senatores uero ſenatorio ordine amotos, q̃uis capite nõ minuantur, & ciuitatẽ retineant, iudicare tamen ac teſtimonium dicere, ꝓhibet lex Iulia repetundarum.

De tribunis celerum equitum.

Cap. II.

TRibunos celerum equitum primus Romulus creasse fertur, cum tres equitum centurias, quarum opa in omni reip. discrimine uteretur, adscripsit. Eas centurias, Ramnensium, Tatiensium, Lucerum appellauit, Ramnēsium à Romulo. Tatiensium à Tatio, Lucerum uero denominatio, ut Liuio placet, incerta est. Quos autem tertios his præfecit uiros, quos ex tribus elegit tribubus, tribunos nominauit, fuisse autem numero trecentos ait equites, eo quod singulis curijs, quæ triginta erant, decem adsciuerit. Quod uero celeriter accurrere eos uoluit, si quando respu. illorum opera indiget, appellari celeres uoluit. Sunt etiã qui à celere quodam, qui primus ijs ordinibus à Romulo præfectus fuerit, Remi interfectore, hoc nomen inditum esse opinẽtur, ut Ouidius in libro fastorũ significare intelligitur. Oui. loco. li. 4. Fast.

De quæstoribus.

Cap. III.

QVæstoribus creandis origo uetustißima est, & ante omnes penè magistratus instituti sunt. Gratianus autem in eo libro, quem de temporibus scripsit, ipsum etiam Romulum & Numam, duos habuisse quæstores, quos non sua uoce, sed populi suffragio creatos, scriptum reliquit. Cæterum ut Romulum quæstores habuisse non usquequaque notum est, ita Tullum Hostilium regem quæstores habuisse constare nequit.

Quod uero publicæ quærendæ pecuniæ præpositi essent appellatos aiunt. Quæstorum uero ærarij, & urbanæ pecuniæ curã agere, prouĩcias partim exigẽdis uectigalibus sortiri, pleriq; (ut Gratianus dixit) epistolis in senatu legendis occupari. Iiq; nuncupati Candidati principis. Nonnunquam autem maleficia conquirere quæstoribus negotio traditum est, ex quorũ exercendis quæstionibus, quæstores dictos fuisse, Mar. Varro opinari uidetur. Quæstores ut ferè omnes reliquos magistratus tam plebeios, quàm patritios promiscue creari obtinuit, quæ potestas, quoniam minoribus adscribitur, neq; præhensionem, neque uocationem habet. Et quemadmodum priuati in ius ad prætorem uocari solent, eadem gerendorum honorum, dicendæq; in senatu sententiæ initium fuisse perhibetur. Etiam qa de capite ciuis Romani iniussu populi, non erat permissum consulibus dicere, propterea quæstores constituebãtur à populo, qui in capitalibus præessent rebus. Ii appellabantur quæstores parricidij, quorum & meminit lex duodecim tabularum.

Cãdidati principis.

Quæstores parricidij.

De interregia potestate. Cap. IIII.

ROmulo ergo humanis iam rebus subducto, fluctuantibus patrum animis, quo pacto rempublicam procurarent, quem in demortui regis locum suffecturi, aut quo tandem pacto essent, ne noua multitudo

ſine rege ac duce paßim uagaretur, ac uicinorum tandem irritatis animis, urbem rectore uacuam uis aliqua externa adoriretur, difficultati rerum conſulere rati, centum patres decem decurijs factis, ſingulos ex ſingulis legunt, qui ſummæ rerum præeſſent. Ex ijs unum q̄ inſignibus imperij, & faſcibus eſſet decernunt. Quinq; dierum ſpacio finiebatur imperium, eoq́; pacto uiciſsim inter ſe ſortiebantur, dum orbe exacto annus circumageretur. Sed huius imperij cum iam perteſum uideretur, ac plebs pro uno rege, centum ſortitum eſſe quereretur, audirentq́; ea moueri patres, qui uel imperium poſcituri eſſe uidebantur, per ſpeciem beneficij ultro offerendū rati, ſummā poteſtatem populo permittunt, ſtatuūtue, ne plus iuris ac poteſtatis futuro regi permitterent, q̄ apud ſe retinerent, ſimul decernunt, quem populus ipſe regē iußiſſet, ita demū ratus haberetur, ſi prēs autores extuliſſent. Tum interrex concione aduocata, quod bonū, fauſtū, felixq́; ſit, inquit, Quirites regem create, ſi dignū, qui ſecūdus à Romulo ſit creaueritis, patres autores fient, atq; ea coditione reges creabant, apud quem ſumma rerum erat. Dū regia poteſtas uacās erat, interrex appellabatur. Apud minores uero Romanorū cū reipub. cauſa abeſſent conſules, neq; habendis comitijs intereſſe poſſent, ſiue uitio conſules creati eſſent, ſi dictatorem comitiorum cauſa dici non placuiſſet, res ad interregem deducebatur, ac per interregem conſularia comitia habebantur.

Decuriæ patrum. Ex Liuio.

Interrex.

De duumuiris capitalibus.

Cap. V.

SI duũuiratus capitalis repetere originem uolueris, usq; à Tulli Hostilij regis temporibus erit repetenda. Is enim bellum cum Albanis gesturus, copias iam è campis in aciem eduxerat. Tum Metius Suffetius Albanorum dux, regem Romanorũ ad colloquiũ uocauit, qui ubi in conspectũ uenerunt, diu de conditiõibus pacis inter eos agitatum est, hanc tandẽ conditionem inierunt. Erant in exercitu Albano trigemini fratres, qui Curiatij appellabantur, ut hi cum trigeminis Oratijs Romanis ferro dimicarent, utrius exercitus uictores essent, is populus cum bona pace, alteri imperaret. Armati ergo hinc Oratij, illinc Curiatij, in campũ prodeunt, diu uario marte pugnant, ad extremum tres Curiatij, atq; ij quidem omnes saucij, duos ex Oratijs obtruncãt, tertio integro relicto. Iuuenis ergo integer corporis, animiq; uiribus, ne si stando tutari ictus non posset, ambire campum instituit, ex Curiatijs, qui ualidior erat, metu examinatum fugere ratus, persequi illum, ægre licet, pergit. Oratius ubi alterũ lõge ab alijs esse cernit, Curiatiũ aggreditur, parumq; ualidũ facile obtruncat. Accurrentẽ fratri ferre auxilium, primo illo etiã infirmiorẽ, & uix sustinentẽ arma facilius occidit. Tertiũ graui uulnere, metuq; grauiore, minore negotio cõfodit. Iuueni ergo Oratio oĩm consensu gloriosissimus triumphus decernitur. Triũphanti ergo cũ

omne genus hominum, tum Oratia soror uenit obuiam. Hæc Oratia alteri ex Curiatijs forte desp̃õsata fuerat, quæ ubi conspexit occisi nuper à fratre uiri pendentes ab hasta exuuias, lamentis & fœmineo eiulatu complebat omnia, cuius rei indignatione sororem interfecit, ratus publicã lætitiam turbasse. Triumpho ergo acto Oratius ad regem trahitur, in carcerem seruãdus traditur, ergo omnium sententia Oratiũ damnat capite, se recens tam insignis facti memoria permultum fauoris à rege ipso sibi uendicat. Dilatiõe ergo iudicij rex quæritans, tũ primum duos uiros creat, quæstionẽ iudicij ab se ad illos reijcit, quid plura? duũuiri plectendũ capite Oratium pronunciant, sed Oratius ab illa sentẽtia populũ appellat, res ad populi iudicium reijcitur. Tum uero senis, orbiq; trium liberorũ parentis lachrymis, & pro concione orationibus acta, insignis actæ rei recenter memoria reum iuuenem populus absoluit. Tum ergo duũuiris capitalibus initium esse cœpit, uni us tamen* argumẽto triũuiri collegæ facti sunt. Quod uero capitalibus quæstiõibus præessent, & carceris rerũ capitaliũ agerent custodiã, capitales appellati sunt, cuius etiã magistratus in damnatione C. Manilij Capitolini opa usum pop. Ro. Liuius meminit. Eorundem interuentu triũuirorum in eos, q cum L. Catilina coniurauerant, animaduersum est, ut meminit Salustius.

*augmẽto.

De præfecto urbis.

Cap. VI.

De præfecto urbis nusq̃ antea quicq̃ reperitur, q̃ de Sp. Lucretij patris Lucretiæ præfectura, non tamen alios reges præter Tarquinium superbum, præfectos urbi creare potuisse negaueri. Quo sese res uertant, cum regibus proficisci opus foret, penes præfectum urbis summa rerum relinquebatur. Vbi autem imperium propagatum est, totius Italiæ iurisditio ad præfectum urbis delata est. Omnia enim crimina, quæ per totam Italiam admittebantur, ut epistola diui Seueri ad Fabium Cylionem cautum est. præfectus urbis sibi uendicat. In initio uero eius epistolæ Ita scriptum est. Cum urbem nostram fidei tuæ commiserimus, quicquid intra urbem admittitur, ad præfectum urbis uidetur pertinere. Sed & si quid intra centesimum lapidẽ admißum sit, præfecti urbis ad cognitionem pertinet. Si ultra centesimum lapidẽ admissum fuerit, urbis præfecti notio non erit. Audiet seruos qui ad statuam confugerint, aut qui de dominis conquerantur, quod de suo peculio empti, non manu mittãtur. Audiet dominos egentes, & qui se ægros esse dicant, desiderentq; sibi à liberis suffragium impendi. Relegandi etiam deportãdiq; insulam, potestatem præfectus huiusmodi obtinet. Si quis autem seruũ suum in uxorem suam adulterium commisisse asserit, apud præfectum urbis erit audiendus. Neq; est alienum ab eius potestate, ut corã ipso interdicatur, quod ui aut clam exercetur. Solent item ad præfectum urbis tutores, curatoresq; remitti, q̃ male in

Eadẽ ferè ad uerbũ ꝓdita in Pãd. de offi. præfe. urbis

tutela,curaq́; uersati fuerant,quiq́; grauiore animaduersione quā ut suspectorum crimen incurrant,indigēt seu quos probari poßit, datis nūmis tutelā occupasse, seu accepta mercede operā dedisse,quo minus idoneus tutor aßignaretur alicui,uel consulto circa edendū patrimoniū eius quantitatem minuisse,siue euidenti fraude pupilli bona alienasse. Id quoq; iniunctum est huic magistratui à diuo Seuero,ut mācipia tueatur, ne prostituantur. Curare præterea præfectus debet,ut nūmularij probè se agant circa suæ profeßionis negotia obeunda,temperetq́; ab ijs,quæ leges nō admittunt. Si aūt patronus se à suo liberto,aut docuerit,åut contumeliosum sibi libertū queratur,siue se conuitiū ab eo passum, liberósue suos,uel uxorē,aut quid simile obiectum fuerit,præfectus urbis adiri solet,& pro mō querelæ,corrigere eum aut cōminari,aut fustibus castigare, aut ulterius ꝓcedere in pœnam solet. Quod si delatum se à liberto,aut contra se cū inimicis conspirasse doceat,etiā in re tali præfectus in eum pœnā constituet. Cura etiā rei macellariæ omnis,ut iusto pretio ueneat,ad officiū præfecti pertinet, & ideo forū boarium,suariū,piscarium,et olitorium ad eundē præfectum ꝑtinet. Ad tuēdam quoq; populorū quietē,dispositos stationarios milites habere debet,curareq́; ut sibi qd ubiq; agitur, ꝑ delatores denūcietur. Pōt etiā urbi interdicere negotiationi, ꝓfectionibus,aduocationibus,& foro ad tēpus et in perpetuū. Sed cū multo tꝑe præfectus urbi creatus

fuerit, demũ illius ditione delata ad prætorẽ, trãslata Latinarũ feriarum, dũtaxat creari cœptus est. Et cũ cæterorum oĩm magistratuũ fora quiescerent, soli præfecto urbi Latinorũ subiacent, ne qs alterã magistratuum speciẽ arbitraretur, Pleraq; quæ ad præfecti ditionem pertinere uidebantur, de industria omissa sunt.

De consulibus.

Cap. VII.

COnsularem potestatẽ regiæ potestatis exemplo acrerfitam fuisse, uetustatis monumenta declarant. Exactis enim regibus, duo uiri creati sunt, qbus præter quã quod annuũ imperiũ datum est, nihil aliud immutatũ est. Itaq; lictores & trabeã, cæteraq; regum insignia tenuere. Quod consulere remp. deberent, consules appellauere. Iniunctumq; ut omniũ, quæ è repu. fore arbitrabantur diligenter curam agerent. Primi consules post exactos reges fuere L. Iunius Brutus, & L. Tarq. Colatinus. Brutus cum collega egit, ut penes alterum duntaxat fasces forent, ne si penes utrunq; populus cõspexisset, duplicatum terrorem ex uno ad duos reges quereretur. XII. erant numero lictores, qui cũ fascibus uirgarum securim cuiq; cõsulum præferebãt. Quem numerum lictorum collegisse Romulum ferunt, eo quod 12. uultures in Auentino monte, cum augurijs cum fratre coneenderet, inspexit. Nonnullis autem atq; idoneis autoribus, hoc ut pleraq; alia, scilicet apparitores, sellam curulem, togam & prætextã ab Ethru-

Consules unde.

ſcis finitimis populis adſciuiße uerisimilius uidetur. Ethruſcos enim cum duodecim populis cōſtarent, rege cōmuniter creato, unū lictorem regi ſingulos exhibuiſſe. Lictores aūt à ligando dictos exiſtimant, quod quē conſules præhendi ligariq; iußiſſent, præſto eſſent ad præhendendum, & uenientes cōſulibus obuiā, de equo deſcendere iuberent. Iunio autem Bruto altero ex primis cōſulibus in bello extincto, cum ſolus P. Val. in cōſulatu remanſiſſet (Hic enim in Tarquinij Calatini locum ſuſceptus erat, quod ille ob inuiſu Tarquiniorum genus, ſe cōſulatu abdicare compulſus eſſet) ut ſunt mutabiles uulgi animi, in ipſum non inuidia modo, ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine oborta eſt. & cum cōſul aduocata concione ſe expurgaſſet, autor eſſe inſtituit ferendæ legis, ut aduerſus omnes magiſtratus eſſet prouocatio. Tum uero conſularis autoritos, regiæ poteſtatis longe inferior eſſe cœpit, ac libertatis iacta ſemina mirum in modum conualuiſſe uiſa ſunt. Conſules niſi à patribus creari, quod apud alios auſpicia non eſſent religionem fore aliquando creditū eſt. Profligato tandem Gallico bello (eo ſcilicet quo T. Manilius Torquatus torque hoſti Gallo, quem ſingulari certamine occiderat, detracto, Torquati cognomen ſibi, poſteriſq; ſuis clarißimum dedit) aßiduis tribunitijs ſeditionibus uicti, alterum ex plebe conſulem creandum conceſſere. Primus autem de plebe conſul Luci. Sequacius creatus eſt, & cum antea tribunos militum, qui pro

Lictores

Torquati cognomē

consulibus essent, ex suo quoq; ordine creari plebs obtinuisset, sæpenumero creationi tribunorum, consularis potestatis intermißio occurrit, adeo ut duobus aliquãdo nonnunq̃ pluribus, sæpe etiam paucioribus annis cõsulare imperium uacauerit. De constitutione uero consularis potestatis, id uulgo compertum est, habitis scilicet per consules, siue alterum duorum, siue per interregem aut dictatorem comitijs, quæ tribuum, centuriarũq; conuentu ac suffragijs constant, & in campũ Martium accitis, qui consulatum petituri erant in campum descendunt, atq; eo quod tunc candidis uestibus induti sunt, Candidati uocantur. In quem igitur populi suffragia, consularibus habitis comitijs, suffragijsq́; rite pactis, concurrebant, is erat consul designatus. Sed quoniam de comitijs habuimus mentionem, non incongruum est hic nonnihil ex ijs, quæ ad nos usq; peruenerunt, adscribere. Comitiorum enim alia calata, alia tributa nũcupantur. Calata uero dicta, quod per lictorem curiatim calari, id est uocari. Ea uero in centuriata & curiata diuiduntur. Curiata ex curijs, quæ triginta numero erant, & omne genus ciuium continebant per curiatũ lictorem uocabantur. Centuriata uero per corniciem ex censu, & ætate accersebantur. Tributa uero ex oĩbus regionibus urbis, ac tribubus (ut reor) nuncupata constabant. Centuriata autem fieri intra pomœrium nefas erat, quia excercitui (ut ferunt) nisi extra urbem imperari ius non sit. Propterea Centuriata in cãpo Mar-

Cãdidati.

Comitiorũ diuersitas.

tio haberi, quod exercitui imperari præsidij causa solitum sit. Illud præterea neceßarium consulatum petentibus, ut per seipsos comitijs interessent, per alios petendi facultas nullo pacto decernebatur. Quinetiam perscribendis cæteris magistratibus obseruatum uideo. Eã præterea potestatem, de qua agimus, & filij familias, & sui iuris constituti consequuntur, seq; ipsos apud se sua autoritate emancipandi facultas est. Tandẽ etiã institutum, ut qui consules fierent, ipso iure sine emancipatione à patriæ potestatis uinculo liberarentur.

De dictatore.

Cap. VIII.

DIctatorem Albanos priusq̃ Romanos habuisse, quippe qui Metium Suffetium habuerũt, testis est T. Liuius. Apud Romanos uero primus dictator factus est T. Largius primum consul, quo anno quibusue consulibus non satis constat. Illud uero liquet, Latino, Sabinoq; bello impendente, quadraginta'ue populis in Romanos coniuratis, cõcitante* Mamilio Octauio Tusculano, Tarquinij Superbi genero, qui eum penes exulabat, dictatorem Romæ creari instituisse. Ea summa quidem potestas apud Romanos fuit à qua nec prouocãdi ius fuisse, et animaduersum in capite cuiusq; ciuis Romani, totiusq; reip. summam ditionem penes ipsum habuisse, ueterum scripta testantur. Lictores et uniuersa regum insignia dictatori attribuere, quia aũt summum ei in populũ ius, summaq; potestas fuit, magister

*Manilio aliâs.

Magister.

populi cognominatus eſt, ex quo factum, ut qui poteſta tem aliquam de publico haberet, utpote quod à ſuprema dictaturæ poteſtate ortum duceret, magiſtratus, uelut à candido candidatus uocaretur. Dictator aũt nullo alio pacto creari conſueuit, quã cum uis aliqua maior de improuiſo aborta, ingentem urbi cladem minitari uideretur. Prius non niſi è patribus uelut pleraq; alia. Dictatorem legi fas fuit, tandem ut cætera quoq; idipſum imminutum eſt. Bello enim quod po. Ro. cum Faliſcis geßit, Tarquinenſibusq́;, primus de plebe dictator creatus eſt C. Marius Rutilius, qui & ipſe magiſtrum equitum etiam de plebe hominem L. *Plautium dixit. Hunc magiſtratum, quoniam quã amplißimus eſſet, non niſi ſex menſes retinere licuit, quod uero futuros dictitare magiſtratus ſolitus ſit, appellatum eſſe dictatorem M. Varro ait. Huius etiam prætextu magiſtratus L. Sylla, ac deinde Iulius Cæſar rempub. oppreſſere, tyrannidis inuiſum, atq; infame nomen euitare cupientes. De dictatore ergo, quantum per ueterum diſquiſitionem licuit diximus.

*C. Plantiũ, alij.

Dictator unde appellatus.

De magiſtro equitum.

Cap. X.

QVales tribuni celerum apud reges, tales fermè apud dictatores magiſtri equitum fuere, & ut dictatori ius ſummum in populum fuit, ita in omnes milites & accenſos magiſtro equitum fuiſſe traditum eſt. Primus magiſter equitum Sp. Caßius fuit, à T. Lar

gio, primo dictatore creatus. Id demum officij fuit magistris equitum apud dictatores, quod tandem præfecto prætorio apud Cæsarem. præfectus prætorio.

De tribuno plebis. Cap. XI.

TRibunis plebis creandis initium fuit seceßio plebis à patribus in montem Sacrum facta, Transacto enim bello, hinc Volscorum illinc Equorũ atq; Sabinorum, cum ex promißis patrũ ferẽdæ legis, de liberanda à nexibus fœneratorum plebe, spes quibusdam certis indicijs uersaretur, quæ tum quadam, ac nimia lusiõe protrahi uideretur à patribus, M. Valerio dictatore creato, qui ad populares seditiones cõprimendas, ingensq́; gerendum bellum mitteretur, cumq́; pro plebe, ad ferendam legem intercedere cœpißet, & se & plebem frustrari uideret, magistratu se abdicauisset, acceder etq́; ad indignationem plebis, quod patres plebis animos à seditiõibus auertere rati, sub prætextu sacramenti consulibus præstiti, nouo bello cogere ad militandum, adnitebantur. Plebs permoleste id ferens, in montem Sacrũ, qui est trans Anienem, tertio ab urbe miliario, seceßit. Quod cum ingentẽ trepidationem incußisset patribus (quo nã enim modo urbem oĩm militũ robore exhaustã, si qua uis belli aliqua ex parte irrepsisset, tutari remp. facultas dabatur?) Menenium Agrippã summæ ea tempestate autoritatis uirum, plebi charum

pariter ac patribus, legatum ad componendam popularẽ seditionem decernunt, q graui usus oratiõe, in qua apologum de conspiratione membrorum contra uentrem induxit, quemadmodum uentri ea conspiratio cladem attulerit, usq; eo deliniuit plebis animos, ut illius opera pacem cum patribus iniuerit. In cuius pactione fœderis, conuenit, uti plebeios in urbe magistratus obtinerent. Duos ergo tribunos tum habere plebs cœpit A. Vir. T. Vetusio consulibus. Alia rursus secessione, tres additi Appio Claudio, & C. Quintio consulibus. Mox quinq; item alij, consulibus M. Oratio Puluillo, & Q. Minutio. Hoc pacto decem tribunis in plebem Romanum fuit iurisditio. Tribunorum uero tanta creuit autoritas, ut quicquid senatus decreuisset, ita demum ratum haberetur, si tribuni approbassent. Stabant ergo in uestibulo curiæ, ubi habebatur senatus (tẽplum enim ingredi non licebat) & quæcunq; senatores decreuissent, tribunis animaduertenda perferebantur, ut si ꝓ republica fore uiderentur, approbarent, cætera ad arbitrium reijcerent, tanquam senatus consulta approbaßent. T. literam in tergo adijciebant, haud alio pacto rata iudicatum iri. Sed in tributia potestate, si latius *patere uobis uoluerimus, Labeonis Antistij iuris peritißimi constat sententia, cuius uerba, quemadmodum apud Aul. Gellium scripta reperi, ita ipse scripsi. In quadam, inquit, epistola Attei Capitonis scriptum legimus, Labeonem Antistium legum atq; morũ

T. litera.

*Facere. uerba.

A. Gell. li. 13. cap. 12

pop.Ro.iurisq; ciuilis doctum apprime fuisse, sed agitabat, inquit, hominē libertas quędā nimia, & uecors usq; eò, ut diuo Augusto iam principe, & rempub. obtinente, ratum tamen pēsumq; nihil haberet, nisi quod iustum, sanctumq; esse in Romanis antiquitatibus inuenisset. Ac deinde narrat, quod idē ipse Labeo per uiatorē à tribuno plebis uocatus, responderit. Iußit enim ei qui missus, erat, ad tribunos plebis redire, eisq; dicere, ius eos non habere, neq; se, neq; alium uocandi, cū moribus maiorum, tribuni plebis prehensionem haberent, uocationem non haberent. Posse igitur eos uenire, & prehendi se iubere, sed uocandi absentē ius non habere. Idq; etiam apud Varronē in libro rerū humanarum scriptū asserit Au. Gell. Qui sanè Varro, cum triūuir esset, asserit se à tribuno plebis uocatum non fuisse, cum tribunus plebis esset, neminē uocari iußisse. Maxime uero partes tribunorum interceßionibus extitere (id quidem est uim à cęteris magistratibus prohibere fieri) aut minores in legibus ad populum ferendis, quę plebiscita appellantur. In qbus sanè rogandis, patrū interesse nulli admodū ius fuit. Quinetiā in ꝓuincijs proconsularibus aßignandis, ut idem apud Plutarchū in uita M. Catonis, maxime in tribunatu P. Clodij. Licet istud etiam obseruatum est inter tribunos, si cęteri oēs unam rem probassent, unus uero id prohibuisset, plus cęteris quidem omnibus in ea probatione polleret, & reliquos omnes facile impedire posset.

De proconſulari poteſtate. Cap. XI.

DE hac quidem poteſtatis ſpecie, nihil quicq̃ prius reperi, q̃ bello à po. Ro. cũ Equis infeliciter geſto, maximoq; terrore urbi illato. Tum enim conſul, qui in urbe remanſerat, quo celerius delectũ facere poſſet, proconſulem creauit, qui obſeſſo collegæ auxiliũ afferret. Creatus eſt igitur procõſul T. Quintius, Albo Poſthumio, & Sp. Furio cõſulibus. Quod uero pro cõſulibus mitterẽtur, eorumq; uice functuri eſſent, ꝓconſules appellati ſunt, ijs magiſtratib. cætera q̃dem conſularia inſignia conceſſa ſunt, præterquam qđ ſex duntaxat, lictoribus uti iniunctum eſt. Qua tempeſtate nõ ordinaria quidem, ſed delegata iuriſditione proconſul (de quo agimus) utebatur, quàmuis poſtea uſu euenit, ut propria huic magiſtratui iuriſditio competere inſtituerit. Propagatis enim imperij finibus complurium, & ingentium bellorum adminiſtrandorum cura exorta, obſeruari cœptum, ut quo quiq; anno conſules fuiſſent, ſequenti proconſules remanerent, in uarias prouincias cum imperia ſortirentur. De finibus autem procõſularibus, quæ nanciſci potui, ea breuiter ſubijciam. Poteſtatem ſuam proconſul, niſi in ea prouincia, quam eſt ſortitus, exercere non poteſt, quàmuis uoluntariã (ut aiunt) iuriſditionem, eam eſſe autoritatem, manumittere ſeruos ſuos apud ſe uolentes, aut ſe ad optandos dari paßim præſtare. Contentioſam uero iuriſditionẽ, præ-

terq̃ in prouincia tractare non potest, ne quicq̃ in prouincia negotiorũ exoriretur, quin ad proconsulis administrationẽ pertinere soleat. Sin autem fiscalis causa inciderit, melius faciet ad procuratorẽ Cæsaris deferre. Si uxorem secum in prouinciã duxerit, quod nõ fecisse decentius putabitur, ea * quæ deliquerit in eam ipsam animaduertet. Obsonijs dono mißis, ut prorsus abstinere non debet, sic in accipiendis modum seruare, ualde enim inhumanum est à nemine accipere, paßim uero uilißimum & penitus auarißimum. Ab alijs uero rebus dono mißis, oĩno abstinere proconsulem oportet. Itẽ ab emptionibus oĩm rerũ, præterq̃ uictus quotidiani causa. Lites uero quæ seriosa excußione, aĩaduersione neq; indigent, summatim pertractare ac diffinire nõ debet. Quæ cognitionẽ exactiorẽ non desiderãt, ut obsequiũ à liberis & patrimonijs exhibentur, à liberis summatim animaduersa pronũciare poterit. Parũ aũt obsequẽtes patronis suis libertos, cum uerbis paulò atrocioribus exterreat, tũ etiã fustiũ castigatiõe coerceat, absq; iudicio sapientis, ac fori strepitu. Non habentibus aũt aduocatum ob inopiã, seu aduersarij potentiã, ultro exhibeat, ac deniq; uniuersa expediat, quæ mero (ut aiũt) imperio aßignari solent. Id enim significat gladij potestatẽ in facinorosos, seruosq; aĩaduertendi. Sed quoniã negotiorũ prouincialiũ multitudinẽ, per seipsum obire proconsulem difficile est, legatum proconsules habere solent, de cuius officio pauca uidenda sunt.

*aliâs q̃.
*Xenijs legẽdũ. erit nam sic in Pande. q̃-q; legitur unde hęc sunt transcripta. Quãquã & ibi corruptæ pro xenijs exemijs passim uulgus iureconsultorũ legit.

Merum impium.

De legatis proconsulum.

Cap. XII.

Solent proconsules ob rerum gerendarum multitudinem, in prouincia legatos statuere, qui non propria, sed mandata iurisditione utuntur, quos prius etiã quã in prouinciam peruenerint, sibi substituere non possunt. Si quid autem legato occurrat, cuius rei grauitas exactiorem diligentiam exigat, ad proconsulem remittere legatus debet. Neq; enim animaduertendi, coercẽdi, seu atrociter uerberandi legato licentia est. Iudices tamen litigantibus, tutores etiam pupillis dare potest, custodiarumq́;, quæ per prouintiam dispositæ sunt in stationibus, proconsul legatam cognitionem commendare, nec priusq̃ è prouincia proconsul discedat, legatum dimittere consueuit. Et si diem suum obierit in prouincia, proconsul ita demum sibi mandata negotia exiget, ac si res integra non inueniatur. Si uero abesse à ꝓuincia proconsulem fortasse contigerit, causas etiam quæ animaduersionem exigant, delegabit.

In Pandectis legitur, legatus ius habet.

De ædilibus plebeis.

Cap. XIII.

AEdilitatem plebeiã pro uetustißimo magistratu habeo, et utrum ædiles ante tri.pl. creari cœperint ambigo, memor quod exactis regibus ad secessionem plebis in Sacro monte factam, maxima quidẽ pars po. Ro. tanto tempore absq; aliquo in repub. magistratu, à quo tueretur, extiterit. Quin apud Liuium

haud multo post Tri. Ple. creatos pestilenti quodam tẽpore, cum et consul alter obisset, alter uero ægram animam traheret, apud ædiles plebeios, & consularem, & tribunitiam potestatem, & tandem totius reip. summam recidisse constat. Non quod illos tunc primũ creari cœptos appareat, sed quod longe antea creatos esse potuisse facile sit. Crescentibus autem plebeis opibus, ita ut etiam dictatores ac põtifices de suo quoq; corpore præstarent, atq; patres multoties à plebe uicti, duos ædiles plebeios à patribus creãdos peruicerunt. Nã cum ædilibus ludos faciendos, solẽnesq; pro ordinibus in concordiam redactis dies, in fastis referendos mandarent, negarentq; se id esse facturos, ædiles plebis cõclamatum esse à iuuenibus patricijs dicitur, se id honoris deorũ immortalium causa libenter acturos, ut ædiles fierent, qbus cum ab uniuersis gratiæ actæ essent, Senatus consultum factũ est, ut duos uiros ex patribus, q ædiles forent, dictator populũ rogaret, patres comitijs autores forẽt. Duo ergo patritij ædiles creati sunt Cn. Quintius Capitolinus, et P. Cornelius Scipio. Sed duos tandem ædiles creatos alios à Iulio Cæsare, q quoniam frumento præessent, Cereales appellati sunt. Apud idoneos inuenio autores, ædiles à sacrarum ædium quam gerebãt cura, appellatos esse. Curules uero ij qui ex patribus creati sunt, quoniam sella curuli ueherentur, cognominati sunt. Plebei uero & curules iã adeo manifesto cognomine sunt, ut interpretatione non egeant no-

Cereales. ædiles. Curules.

ſtra. Ludos inſtituere quauis cauſa, quibuſue in ſpectaculis fierent, ad ædilium partes pertinet. Id etiam erat haud leue ædilitatis munus, ut ſua quiſq; ædilis factus impenſa, ludos pro modo patrimonij, ac dignitatis ſuæ celebrandos procuraret: cuius inſtituti M. Cicero in ijs libris, quos de officijs inſcripſit, cum de ſua, et Magni Pompeij ædilitate meminit, locuples teſtis eſt. Aſconius autem Pedianus Pompeiū ædilem creatum, theatrum, quod ſua impenſa ædificauerat, magnificentiſsimis ludis, in quibus currus cū elephātis induxerit, dedicaſſe ait. Id etiam in argumentis comœdiarum, q̄bus nomina ædilium, qui ludis præfuerant, adſcripta ſunt, facile eſt aīaduertere. Locorum autem diſcretio, & cuilibet ordini pro dignitate aſsignatio, ædiliū muneris eſt. Val. Max. ſcripſit Attilium Seranum, & L. Scriboniū ædiles, ſenatus, ac plebis loca ſecreuiſſe. Q̄d ſi ſeruum quiſpiam, aut iumentū morboſum, aut uitioſum, pro integro ſanoq; uendiderit, edicto ædilium emptori ſuccurreretur. Quod uero cloacæ publicæ, et aquæ ductus, cæteráq; ædificia lauta, mūda, integráq; & expedita aſſeruarentur, ædiliū officium eſt. Deniq; quicquid rerum uitioſarum pro ſyncero, fractum pro integro usq̄ ueniſſet, ædilitio edicto redhiberi ſolet.

Aedilium munera.

De decemuiris legum ferendarū cauſa creatis. Cap. XIIII.

DEcemuiris ſummā poteſtatē ineuntibus, magiſtratus omnes qui remp. agebant, exoluere fas

erat, quibus creandis hoc in causa fuisse perhibetur. Plebe enim quotidianis seditionibus, tū ob creandos de plebe magistratus, tum ad ferendam legem de soluendo à nexibus fœneratorum, sæpe etiam de connubio, ut inire liceret plebi cum patribus, nonnunquam ob ferendam legem agrariam, diuina simul humanaq; oīa miscente, & tandem communes quasdam leges ferri petente, ne quis esset inuidiæ locus, leges extraneas accersiri placuit. Mißi ergo tres Athenas sunt legati, qui inclytas leges Solonis scriptas ferrent, iura etiam, & mores aliarum ciuitatum noscerent. Ii fuere Sp. Fosthumius albus, A. Manlius, & P. Sulpitius Camerinus. Legati igtur anno tertio postquā recesserāt, leges scriptas referunt, pro quibus sanè censendis, promulgandis, centuriatis comitijs (quod, ut sanctiores essent, fieri oportebat) decemuiros creant, qui suo arbitratu leges promulgarent. Ii fuere Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius. A. Manlius, P. Sulpitius. P. Curiatius, T. Romulius. Sp. Posthumius. Placuitq; ne ab horum potestate esset prouocatio. Penes uero alterum, ut sors foret, quo adusq; omnem numerum peruasissent, certis diebus lectores forent. Eodem ergo anno decem tabulas edunt, potestatem inspiciendi omnibus faciunt, edicunt, agitent secum omnes, & si quid emēdari, suppleri, minuiue opus esse censeāt, omnium sententias æquo animo esse audituros. Postquā satis emendata esse apparuit, decē tabulis scriptas

Referunt hæc à Liuio lib. 3

Decē tabulæ.

leges centuriatis comitijs proferunt, ac simul se magi-
stratu abdicãt. Cum uero rumor percrebuisset, duabus
alijs tabulis ius po. Ro. plenũ ac absolutum fore, iterũ
habitis comitijs alij decẽ uiri subrogati sunt. Tum Ap-
pius, cui comitia habere datum fuerat, sese contra ius,
fasq; decẽuirũ creat. Collegæ fuere M. Cornelius Ma
luginẽsis, M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius* Vigila
nus, Q. Petilius, T. Antonius Merenda, Ceso Duilius,
Sp. Opius Cornicen, M. Robuleius. Opere pretium est
audire, q̃ ij decemuiri per spem, ac libidinem dominan
di, omnem reipublicæ speciem Idibus Maijs, quo inie-
re magistratum, cum duodenis singuli fascibus forum
compleuere. Neq; enim ad rem pertinere deni secures,
quando absq; prouocatione creati essent, interpretabã
tur. Decem ergo, regum instar, primo conspectu præ-
buisse ferunt. Incredibile est enim quantum ea res urbi
terrorem iniecerit. Neq; suus urbẽ fefellit timor. Pri-
mum cũ abstinere à patribus cœpissent, in humiliores
crudelitatem, libidinemq; exercebant. Hominum, non
causarum tot erant, ut apud eos gratia potius quàm
æqua ui iudicia haberent. Domi contrahebant, pronũ-
ciabant in foro. Si quis collegam appellasset, ab eo quẽ
appellauisset, ita discedebat, ut pœniteret primo decre
to non stetisse. Opinio etiam fuit, fœdus clã inter eos iu
reiurando dictũ, ne comitia haberent, perpetuoq; de-
cemuiratus possessum semel obtinerent imperium. Hac
conditione iam maior anni pars processerat, et duæ ta

*aliâs Vibulanus

Decẽuirorum tyrannis.

bulæ ad decem adiectæ fuerant, nec quicq̃ aliud supererat, nisi ut centuriatis comitijs proferrētur, Hoc perac̃to cum laberetur annus, nullaq; comitiorũ mentio haberetur, & quàmuis anni factos exactione priuatos plebs obstreperet, ac libertatem penitus amißam conquereretur, eo illi nihilo cõmuniore facta, hac petulantia abutebantur. Sed hos urbanos strepitus nunciatum bellũ à Sabinis, Equísue impendere paululum intercipit. Habito enim delectu decemuiri, armato exercitu in bellum prodeunt. Dum bellũ uario euentu geritur, Ap. Claudius decemuir, qui gerendis rebus urbanis remã serat, plebeiæ uirginis, cuius amore deflagrabat stuprã dæ consilium capit. Pater eius L. Virginius, qui tum honestum ordinem in castris ducebat, Icilio cuidã tribunitio uiro, puellã despõderat. Hanc uirginem formæ egregiã cum Appius prece, et pretio tẽtasset pellicere, parumq; sibi succedere cuncta cerneret, animũ ad crudelitatem, superbiamq; conuertit. M. Claudio clienti negotium dat, ut corã se pro tribunali sedente, puellam in seruitutem asserat. Cæteros omnes qui libertatẽ asserãt reiecturum promittit. Oportunitatẽ ergo nactus M. Claudius libidinis minister, transeunti per forum puellæ sceleratas manus iniecit, seruam suam, seruaq; natã appellans, ac sequi se puellam iubet, cunctantem ui abstracturus esse uidebatur. Cum ad clamorẽ ereptæ, nutricisq; fidem Quiritum implorantis, multitudinis cõcursus factus esset, iamq; ui tuta esse uideretur, tũ Clau

Ap. Claudij libidinis exemplum.

dius nihil opus eſſe tumultu ait, ſe iure graſſari, ſi non crederent, ad tribunal ſequeretur. Cum ad tribunal uẽtum eſt, prætor apud argumẽti autorem agit, puellam domi ſuæ natam, furtoq́; ſubtractam, in domo Virginij pro filia eſſe ſuppoſitam. Interim dominum ancillam ſequi, quod ita æquitas dictaret, interloqueretur. Compoſuerat ita ſe facturum App. Claudius, ne ſine cauſæ cognitione pronunciare in ſeruitutem uideretur. Tunc aduocatis puellæ intercedentibus, patrem reip. cauſa abeſſe, iniquũ de liberis abſentibus agi, cæteraq́; huiuſmodi allegãtibus, Icilius uir, & Numitorius auus ſuperueniunt. Icilium autem, ut erat uir acer, multa intrepide uociferantem, Appius per lictorem ſummoueri iußit. Sed cum ille conſtantißimo animo reſiſtere pergeret, ac multitudinis concurſus ingens fieret, Appius, ne exortus tumultus nouandi res occaſionem faceret, uades de uirgine in poſterum diem in iudicium ſiſtenda, dari iußit. Interea patrem accerſunt nuncij, aduolat in urbem pater, ac prima luce ſordidatus, filiã ſolita ueſte, cum aliquot matronis ſecum in forum ducit. Vociferat opem ferant, lamentatione & querelis omnia implet. Idem Icilius, idem puella ac matronæ faciunt. Aduerſus hæc omnia Appius obſtinato animo tribunal aſcendit, uindicias ſecundum ſeruitutem decreuit, quod decretum cum ingentem admirationem incuſſiſſet, ac M. Claudius iret ad cõpræhendendã uirginẽ, tunc pater intentans in Appium manus. Icilio inquit,

non tibi Appi filiam meã despondi, ad nuptias, non ad stuprũ educaui, sed quæso patrio dolori ignoscas, si qd sum in te inuectus uehementius. Sinas ergo corã uirgine me nutricem percunctari, falso pater sim, ut re comperta, æquiore hinc aĩo discedam. Seductam ergo filiã ꝑcunctandi prætextu, rapto è tabernaculo lanij cultro, filiã interemit. Quid multa? Rei indignitate pariter oẽs commoti in forũ concurrunt. Appius aũt ut tumultuari cœptũ uidet, ut uitæ consuleret, obuoluto capite effugit. Ples ergo recuperandæ libertatis occasionem nacta, arreptis armis, duce Virginio in Auentinũ secedit. Nec minus Icilius in castris, militũ cõcitat multitudinẽ, plebisq́; urbanæ extẽplo decẽ tribunos militares creant, ingentiq́; cũ exercitu ad urbẽ accedunt, alteri se exercitui coniungunt. Hoc pacto, armata plebs secedere statuit. Eò ergo quicunq; per ætatẽ, ualetudinemq́; potuerent, cũ uxoribus, liberisq́; peruenere. Iis tantis motibus perculsi decemuiri, senatũ frequentem fieri iubent. Rogant qd è repu. fore censent edicere. Demũ cum multa ultro citroq́; in senatu agitata essent, ac pleriq; senatores intrepide decẽuiros oratione castigassent, decẽ Tarquinios appellantes, decẽuiri tandẽ futuros se in potestate patrum affirmarunt, mõ sese ab iniuria tuerentur, ac simul legatos mittere ad res cõponendas statuunt. Missi ergo legati M. Oratius, & L. Valerius probatissimæ extimatiõis uiri, de cõditiõe pacis cũ plebe agunt. Petebat aũt plebs inter conditiones pa

Decẽ Tarquinij.

Dece̅uiri exacti.

cis, ad supplicium decemuiros, quod legati primũ cõpositis orationibus dissuaserunt plebi. Contenta igitur plebs fuit, ut sui sibi tribuni restituerentur, & ut consueuerant, rediretur ad consules. Interim abdicant se magistratu decemuiri. Comitia consulibus, tribunisq́; creandis habentur. Hoc pacto creatis, exactisq́; dece̅uiris, ad prioris formam regiminis reditum est.

De præfecto annonæ.

Cap. XV.

Tarquinij mors.

*aliâs Lectorio.

Liuij loco libro. 4

QVoniam de potestatibus agitur, ratio etiam admonet, ut de præfecto annonæ extra ordinem tunc creari solito nonnihil adijciam. De quo sanè magistratu nihil antea reperi, q̃ Appio Claudio, & P. Seruilio cõsulibus, eo quoq; anno, quo Tarquinius Superbus apud Aristodemum tyrannum mortuus est. Tum inter consules orta contentio dicitur, de dedicatione ædis Mercurij, quæ sanè hac cõditione sopita est, quod uter dedicaret Mercurij ædem, is quidem annonæ præesset. Populus dedicatione̅ dedit M. *Plætorio primipilo, nõ tam ob hominis meritum, q̃ ob ignominiam consulum, haud probe in magistratu obuersatorum. Cæterum ut hoc apud Liuium non mihi planum usquequaq; apparet, credo errore scribentium, ita de L. Minutio præfecto annonæ, haud multo tempore post, usq; quaq; manifestum est, Huius magistratus difficili tempore, & caritate annonæ usus potissimum, atq; opera exigebatur. Frumentum undiq; coemendum, & si quis ultra

proprios usus poßideret, in medium ponendũ curabat, aduehi undiq; , & aduectum iusto pretio uenire niteba tur. Cuius ope magistratus egregia populo Ro, penuria laboranti sæpe opera nauata est. Eam potestatem de qua agimus cum magnus ille Pompeius ageret, atq; è Sicilia cum magna ui frumenti soluere pergeret, ac gubernatores claßis non se committendos maxime sæuienti pelago dicerent, illam saluberrimam reipu. uocẽ dedisse dicitur. Nauigare enim inquit, necesse esse, uiuere necesse non esse. Tantus præterea annonæ huius causa fauor, autoritasq; acceßit, ut quæ alioquin personæ ad accusationẽ minus idoneæ essent, hac tamẽ in causa admitterentur, huiusmodi sunt mulieres infames, & quæ sunt eius generis q̀uo nos etiã utimur. Sed de præfecto annonæ satis dictum est.

Pompeii cordatissimum dictum.

De tribunis militum & consulari potestate. Cap. XVI.

CRebris quidem seceßionibus plebis à patribus, quibus consules de suo quoq; corpore creari peteret, externis etiam bellis ingruẽtibus, plebeq́; ipsa delectum pati negante, coacti tandem patres sunt, ut aut ciuibus, aut hostibus de uictoria concederent. Ab eorum sententijs, qui tribunos plebis cæde uiolandos putarent, quos fœdere cum plebe icto, sacrosanctos haberent, primores patrum abhorrebant, per hæc consilia eò res deducta est, ut rogatione Camilli, tribunos mili

tum,qui pro consulibus essent tam ex plebe,quã ex patribus promiscue creari patres sinerent,de consulibus nihil immutaretur.Tres ergo tribuni cõsulari potestate,qui militares appellarentur,creati sunt,ijq; constituti sunt uario numero.Interdum enim uiginti fuerunt,interdum plures,nonnunquam pauciores,sed de superioribus tantum tribus hi fuerunt,Au.Sempronius Atracinus,L.Attilius,& T.Cecilius patritij omnes.Plebs enim eo duntaxat contenta fuit,quod eius ratio habita esse uideretur.Tunc igitur primo à consulibus ad tribunos militares,consulari potestate uentum est,M.Genutio,& P.Curiatio consulatu abeuntibus,penes quem sanè magistratum(ut ipsum nomen indicat)eadem quæ apud consules,potestas erat collata,nominibus tantum immutatis,ac plebis ratione habita.

Apud Liuiũ unde hęc desumpta sunt, lege T,Cecilium.

De censoribus.

Cap. XVII.

CVm ob multa & uaria bella, ciuilesq; seditiones, Romæ pluribus annis populus incensus mansisset,neq; esset lustrum aliquod de more conditũ, neq; diffiniri census posset, neue consulibus cum multũ bellorum immineret, id negotij operæpretiũ esset, mentio inita est à senatu,rẽ uidelicet operosam,& minime consularẽ,ꝑprio magistratu indigere,cui scribarũ ministeriũ,custodiæq;,& tabularũ cura,arbitriũ, formulæq; censendæ subijcerentur.Tum duo censores creati sunt,Papyrius,& Sempronius,censuitq; haben

do præfecti, ab eaq; re censores appellati, M. Geganio Macerino, & T. Quintio Capitolino consulibus. Institutumq; ut quinquennio is magistratus perduraret, qd tandem tempus ob censorũ insolentiã immutatum est, ad annumq; redactũ A. Mamertio Aemilio dictatore, Iulio Virgilio, M. Appio cũsulibus. Mirũ quippe dictu estquanto censuræ initiũ parua re ortũ incremento ad auctum extiterit. Eò quippe peruenit ut morũ, disciplinæq; Ro. senatus, equitumq; regimen, decoris, dedecorisq; discrimen sub eius ditione magistratus, priuatorum ius, publicorumq; locorũ uectigalia Po. Ro. reposita essent in senatũ allegare. Senatus principẽ describere, cẽsum agere, lustrũ cõdere, equos adimere. Quos autem putassent parũ dignos, senatu amouere, ut fecisse fertur C. Sabritius, qui censor. P. Corneliũ Ruffinũ patritium uirum senatu amouit, quod decem pondo argenti facti, pro conuiuio apposuisset. M. autem Cato censor C. Flaminij fratrem senatu eiecit, quod exoratus à scorto, ut aliquem ex ijs, qui in uinculis erant, (obtinebat enim proconsulari imperio Galliam) securi pcuteret, obtemperauit. Quid dicã, q̃ leuißimis de causis censoriam inurere notam consueuerunt? Nimis corpulentis militibus, unguentoq; nitidis, equis ademptis ignominiaq; notatis exercitu dimisere. Equiti Romano nimium compto, splendidoq; equũ strigosum, & uix hærẽtem pellem oßibus habenti, cum obequitantes urbem censores uenissent obuiam, percunctantibus, ut qd

Censorũ autoritas

ipſe tam ruber, & comptus, equus tam macilentus, & ſquallore obſitus eſſet. Hic eques Ro. quoniã, inqt, ipſe me curo, equum uero Statius meus ſeruus. Viſum eſt id parum reuerens reſponſum, atq; ob id ignominia à cenſoribus notatus eſt. Ciuem Rom. qui altius oſcitauiſſet in auditorio cenſorum, ignominiæ nota affecerũt, Sed cũ id rec, iſſent, non incõtinentia, ſed ualetudine factum eſſe, illico reſtituere. Cum celebrationi quorundã ſponſaliorum intereſſent, uirumq; num uxorẽ ex animi ſui ſententia haberet, de more interrogaſſent, illeq; ex parentibus non autem ex animi ſui ſententia ſe habere reſponderet, eueſtigio labe ignominiæ conuulſus eſt. Magnopere enim ab eorum maieſtate alienũ eſſe rati ſunt, quod in conſpectu cenſoriæ ſeueritatis, leuiculus homo adeo ridiculoſe fuiſſet cachinatus. Multa in hoc genere dici poſſent, ſed omittenda ſunt. Illud autem non eſt prætermittendum, quod altero ex cẽſoribus morte ſubducto, alterum in demortui locum ſuffici religio fuit. Itaq; reliquum abdicari ſe magiſtratu, ut duo de integro cenſores crearentur, inſtitutum eſt. Id enim huic obſeruationi cauſam dedit, quod eo anno, quo Galli Romam cœperunt, altero ex cenſoribus mortuo, alter quidem in demortui loco fuerit ſubſtitutus. Omen ergo uiſum eſt, & pro lege ꝑpetuo, ne id amplius fieret obſeruatum eſt. cenſores uero cũ præterq̃ ex patribus creari aliquãdo nefas fuerit, id quoq; ut cætera immutatũ eſt, atq; indifferenter fieri cœptũ. Illud etiã cẽſoribus

negocium datū est, ne in fœnore modus excederetur.

De triūuiris coloniæ deducēdæ.

Cap. XVIII.

ARicini, atq; ardeates cum de ambiguo agro sæpe bello certassent, multis inuicē cladibus fessi po. tandem Ro. ea de re iudicem constituere. Cum ergo utriusq; ciuitatis legati oratum causam uenissent, concilio populi à magistratibus dato, magna contentione actum est. Iamq; editis testibus. cum tribus uocari, & populum inire suffragium oporteret, consurgit. P. Scaptius de plebe, magno natu. Et si licet inquit, consules de rep. dicere, errare ego populum in hac causa nō patiar. Sed cū quasi uanū, & delirū reijcerent consules, audiendumq; prorsus negarent, pergentem uociferare publicam causam prodi, per lictorem submouere iusserūt. Hic ille tribunos appellat, ad eos admissus tertium, & nonagesimum se annum agere inquit, eum agrum, de quo duo populi ambigant, tenere memoria fixum, neutrius populi, sed Coriolanorum fuisse, atq; eo se tempore militasse, captis Coriolanis, is ager iure belli po. Ro. factus esset, proinde se magnopere suadere po. ne inutili pudore causam suam damnaret. Mouit non tam hominis autoritas, quàm commoditas, usus q; agri, tantumq; tribunitia potestas ualuit ei, ut cum hac de re latum esset ad populum, lex de agro po. Ro. adiudicando promulgaretur. Id sanè factum maxime dehonestauit maiestatem populi Romani multumq; apud

Liui9 hęc tradit sub finē lib. 3.

finitimas ciuitates infamiæ, dedecorisq; cõtraxit. Quã obrẽ, cum id ægre ferre patres, ac non multo post iudicium de Ardeatibus egregiæ pro auxilio illis aduersus Volscos allato meriti essent, cũ tantã infamẽ iudicij notam, prorsus ex animis delere cuperent, senatusconsultum fecerunt, quoniam ciuitas ardeatum intestino tumultu ad paucos redacta uideretur, coloni eò præsidij causa aduersus Volscos scriberẽtur. Id cum latũ ad populum esset, placuissetq; multo plures Rutulos q̃ Romanos colonos ascribẽdos, priusq̃ is ager, qui infami iudicio interceptus erat, q̃ alterius agri gleba aßignaretur, ut alicui quàm omnibus Rutilis eo tandẽ pacto Ardeates reuersus est. Triumuiros igitur deducendæ coloniæ creant. Agrippam Menenium, T. *Ciuilium Succulum, & M. Ebutium Heluam, nec abnuerim hũc magistratum alias à maioribus Romanorum creari potuisse. Cæterum ab insigniori ratione, et ingenti Po. Ro. potestate exordiri non piguit. Pertinebat uero ad huius magistratus officium, ut & agros nouis colonis diuiderent, urbes designarent, ædificare uolẽtibus areas partirentur, commodis regionibus ciuitatem distinguerent, legibus magistratibus sisterent, & ad speciem optimi taberna culi rempublicam effingerent.

*Cluiliũ Siculum alias

De prætoribus.

Cap. XIX.

CVm crebris ac diuturnis certaminibus, uicti tãdem à plebe patres, ex consulibus alterum ex

plebe creandum concesſiſſent, id ſibi uoluntate plebis pro aperto ad conſulatum aditu arrogauere, ut unicus magiſtratus crearetur ex patribus, isq́; à præeſſendo prætor appellaretur, qui tandem eo quod inter urbanos ius diceret urbanus appellatus eſt. Penes hunc uero magiſtratum adeo omnis publici priuatiq́; iuris poteſtas fuit, ut nouum ius condere, & uetera abrogare, facultas eſſet. Tantum uero poſtmodū aucta eſt prætoris autoritas, ut quod prætor ipſe dixiſſet, ob ipſius honorē ius honorariū uocaretur. Prætori regia inſignia, conſularesq́; fermè apparatus, lictores uero non amplius ſex, ſella curulis, & trabea, cæteraq́; huiuſmodi tradita ſunt. Ac q̃uis ſex numero lictoribus uti conceſsum prætoribus eſſet, Paulo quidē Aemilio prætori in Iberiam contendenti (ut ait Plutarchus) duodecim adhibitos lictores cōperi. Eqs albis, trabea candida utebatur prætor. Niuei ad frena Quirites ſubminiſtrabant, ut ait Iuuenalis. Demum cum undiq; peregrinorū multitudo in urbē conflueret, neq; unus prætor turbæ cauſarum ſufficere poſſet, alter prætor creatus eſt, qui quoniam inter peregrinos cognoſcebat, peregrinus appellatus eſt. Creſcente uero imperio, tantum poſtmodum amplificatus eſt numerus, ut. 10. & octo prætores aliquādo in urbe ius dicerent. Et quia magiſtratus ueſpertinis tpibus in publico eſſe incōueniēs erat, qnq; uiri cōſtituti ſunt citra Tiberim. & ultra Tiberim, qui poſſint pro magiſtratib. fungi. Capta deīde Sardinia, mox Sicilia itē

Ius honorarium.

Peregrinus puætor.

Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem prætores quod prouinciæ in ditionem uenerãt, creati sunt, partim qui urbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit, ueluti de falso, de parricidio, de sicarijs, ac prætores quatuor adiecit. Caius Iulius Cæsar duos prætores, & duos ædiles, qui frumẽto præessent, et à Cerere Cereales, constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Deinde diuus Augustus sedecim prætores constituit. Post diuus Claudius duos adiecit prætores, qui de fidei commißis ius dicerent, ex quibus unum diuus Tiberius detraxit, & adiecit unum diuus Nerua, q̃ inter fiscũ, & priuatos ius diceret. Ita .10. & octo prætores in ciuitate ius dicunt. Et hæc omnia quoties Romæ sunt magistratus, obseruantur, quoties autem proficiscuntur, unus relinquitur, qui ius dicat, isq; uocatur præfectus urbis, qui præfectus olim constituebatur. Postea uero alius Latinarum feriarũ introductus est, q quotannis uacantibus cæteris magistratibus creari instituerit. Quibus omnibus cum plurimi ingruentium bellorum usus exegissent, eorundem administrationes mandari consueuere, excepto præfecto urbi, in ciuitate remanente.

Diuus Tiberius.

Præfectus urbis.

Latinarũ feriarum prefectus

De quinq; uiris mensarijs.
Cap. XX.

CVm improbitate fœneratorum, plebs Ro. magnitudine æris alieni penè obruta eße uideretur

eiq; difficultati principes plebis succurrendum sæpe numero tentassent, inclinatis tandem ad concordiam omnium animis, qui tum consules erant, funebrem quoq; rem, quod destinari in animis hominum uidebatur leuari aggreßi, solutionem æris alieni in publicam curam uerterunt. Quinq; ergo uiri creati sunt, quos à dispensatione pecuniæ, mensarios appellarunt, quod insigni æquitate, diligentiaq; meriti sunt, ut per omnium annalium monumenta celebres nominibus essent, hi ergo fuerunt C. Duellius, P. Decimus, M. Papyrius. Q. Pompilius, T. Aemilius, qui rem porrò difficillimã tractantes, plerunq; parti utriq; semper grauem, cum alia moderatione, tum impendio magis publico quam iacturam sustinuerunt. Tarde enim omnia, & impeditiora quod facultatibus ad ærarium mißis suppeterẽt, ære in foro posito dissoluerunt, ut non modo sine iniuria, sed etiam sine querimonia partis utriusq;, exhausta uis ingens æris alieni sit. Mensarij.

De triũuiris reipu. constituẽdæ.

Cap. XXI.

SI triumuiratus reip. constituendæ originem quæris, ante ipsum quem Cæsar Augustus cum Antonio & M. Lepido geßit, alter nullus apud Romanos ꝓdijße memoratur. Ego autem de eo ipso nusq̃ præterea offendisse memini, utrum potestatibus annumerãdum censuerim, haud satis scio. Quippe quod eas potestates, quas iniussu, præterq; senatus autoritatem quisq; non

Antonij tyrannis.

dicam sortitus fuerit, sed per libidinem dominandi arripuerit, tyrannides potius, quàm potestates, seu magistratus, appellandos duxerim. Vtcunq; se res habeat, illud facile animaduerti potest, Iulio Cæsare in senatu ab ijs, qui cum Bruto, & Caßio erant, occiso, mox Antonium, cum studia omnia ad componendam rempublicam contulisse uideretur, principem ciuitatis euasisse. Confestim uero dominandi libidine, eiectum Ciceronem, Brutum, cæterosq; qui factioni eius aduersabantur, urbe excedere coegisse. Octauiano autem qui testamento Cæsaris hæres scriptus fuerat, ex Asia reuerso, Cicero, ac cæteri, qui eius factioni obtrectabantur, ad Octauiani potentiam confugerunt, ex quo factum est, ut Antonius urbe migrare adactus, hostis à senatu iudicaretur, ad quem opprimendum Hircius, & Pansa consules mißi, Augustusq; cum fascibus Antonium apud Mutinam adepti fuerunt, fugaueruntq;. Desperatis ergo rebus, Antonius supplex ad M. Lepidum confugit, cuius potentia fretus, Octauianum, qui æque animum ad dominationem intenderet, ad fœdus, societatemq; pellexit, illam uidelicet societatem, qua homicidijs in permutationem uenisse dicuntur. Inter quos ad cædem destinatos, Cæsar Ciceronem pro L. Cæsare auunculo Marci Antonij, eidem conceßit. Igitur tyrannidem prætextu pio magistratus palliare per gentes, sese Triumuiros reipub. constituendæ appellauere, quorum mutui, & auspicijs omnis respub. nitere

tur. Cæterum eorum animos quorsum inclinarẽt, mox ipse euentus rerum ostẽdit, omnes diuinas, humanasq́; res commiscẽs. Omnibus enim intra se opibus consumptis, ad extremum unus Cæsar potitus est, qui & ipse omnibus cæteris superstes, ipsum de quo loquor, trium uiratum annos circiter decem, (ut Suetonius Trãquillus refert) obtinuit.

De præfecto prætorio.

Caput. XXII.

QVales apud reges tribuni Celerum equitum, sique apud dictatores magistri equitum, tales demum fuere præfecti prætorio apud Cæsares. Nã cum secundas post Cæsarem partes gestarent, præessentq́; dißiplinæ publicæ emẽdandæ, adeo à paruis orta principijs creuit autoritas, ut cum aliquo tempore à præfectis prætorijs prouocare liceret, extarentq́; exempla maiorum, quo pacto ab ijs prouocassent, lecta postmodum principis sententia, à præfecto prætorio prouocatio sublata est. Credidit enim princeps eos qui ob singularem industriam, fide illorũ, atq; integritate explorata, ad huius potestatis amplitudinẽ adhiberẽtur nõ aliter pro sapientia, ac splendore dignitatis suæ, quàm eũdem fore iudicaturos. Alio etiam priuilegio huiusmodi potestas subnixa est, ne ab eorũ sententijs minores ætate (ut ab aliorum magistratuum) restitui possent. Trarſarĩpta ex pã dectis de off. præf. præt.

De quibusdam minoribus magistratuum speciebus. Cap. XXIII.

ALteram magiſtratus ſpeciē in urbe Roma, ius aliquando dixiſſe reperi. Nam cum bellorum munera cæteris magiſtratibus non ſufficientibus ad prætorem deferrētnr, quorum munus adminiſtratio iuris præcipuum fuit, creati.10.uiri ſunt qui ius in urbe dicerent, prætorumq́; partes eo tempore gererent, litium iudicandarum appellati. Eo tempore quatuor uiri creati dicuntur, qui uiarum curam agerent. Ac tres monetales auri, argentiq́; flatores, quorum eſſet, diligentia numiſmata, auro, argentoq́; fabricari.

Quatuor uiri. Tres uiri.

De præfecto urbis & uigilum. Cap. XXIIII.

DIuus Auguſtus ſalutem publicam nullius alterius, quàm ſuæ diligentiæ congruere exiſtimans, coercendorum incendiorum cauſa, ſeptem cohortes opportunis urbis locis diſpoſuit, ita ut binas urbis regiones unaquæq; cohors præſidio tutaretur, tribunis & ſuper omnes clariſsimo uiro præfecto uigilum prępoſitis. Et licet apud ueteres Ro. triumuiris nocturnis, ædilibus, tribuniſq́; id negocij quãdoq; eſſet aſsignatum, pluribus eodem die exortis incendijs, quibus accurrere, ſatiſq́; facere non poſſe eos appareret, creare præfectum uigilum Aug. Cæſar in animum induxit. De incenſoribus ergo, effractoribus, furibus, raptoribus apud præfectum uigilum cognitio eſt, niſi ſi quæ tam atrox, tam famoſa pſona ſit, ut ad præfectum urbi remittenda uideatur. Et quoniam incendia plerunq; cul-

pa exoriuntur inhabitãtium, aut fuſtibus caſtigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut ſeuera obiurgatione comminatur, fuſtium caſtigationem remittit. Cũ effracturæ in horreis (ut Plerunq; fit) inſulisq́;, ubi precioſarum rerum ſuarum partes, patres familiarum ſeruant, apparuerint. Si quãdo cella, uel armarium effringatur, effractorum ſæpe, nonnunquam etiam cuſtodũ quæſtiones apud hunc magiſtratum exercentur. Et ita diuus* Auguſtus Erithio claro præfecto reſcripſit. Ait enim, effractis horreis de ea re ad illum ipſum pertinere. Sciendum autem præfectum uigilum ad plurimam noctem uigilare oportere, coerrareq́; calciatum cũ armis, & dolabris, curamq́; omnes inquilinos agere admonendi, ne per colonorum negligentiam, incendiorũ caſus exoriãtur. Quinetiam inquilinus ut quiſq; aquã in cœnaculo habeat, qua igneo terrore ingruente, præſto occurrere poſſe cenſeatur. Aduerſus capſarios autẽ qui mercede ſeruanda in balneis ueſtimenta ſuſcipiunt, iudex quoq; cõſtitutus eſt, ut ſi qd in ſeruãdis ueſtimẽtis admiſſum fuerit, ipſe idem de quo loquor, magiſtratus quæſtionem exercebit.

*aliâs Antonius.

De duũuiris claſſis reſtituẽdæ, & quibuſdã paruis magiſtratib.
Cap. XXV.

Dvũmuiros claßi reſtituendæ, utpote haud magni momenti magiſtratum, omiſſurus uidebar,

nisi quod Liuio placet minime prætereundũ uisum. Anno enim quo Appius Claudius, is cui postea Cæco cognomentum fuit, censuram gesſit. M. Valerio, & P. Decio consulibus, duo imperia, ut ait Liuius, dari per populum cœpta sunt, utraq; ad remp. pertinentia, unũ ut tribuni militum senideni in quatuor legiones crearẽtur quæ ante perq̃ paucis populi suffragio relictis, consulum & dictatorum fuerant beneficia. Tulerceam rogationẽ tribuni plebæi L. Attilius, & C. Martius. Alterum imperium fuit, ut duumuiros claſsis ornãdæ, reficiendæq; causa idem populus iuberet. Tulit hoc plebiscitum M. Decius tribunus ple. Haud multo tpe post huiusmodi rogationes, triumuiri nocturni creati sunt, quibus (ut existimatione deducor) ut difficili bellorum, et ciuilium seditionum tpe, muris, custodiæq; per mil tes stationarios mitterentur. Id etiam eorum curæ iniunctum est, ut & nocturnas seditiones à ciuibus arcerẽt, & quies urbi conseruaretur. Huius sanè partes magistratus, in officium præfecti uigilum demum traductæ sunt. Enimuero horum magistratuum nomina rem ferme ipsam, cui adpicti essent, facile ostendnnt. Neq; Liuius ipse rei autor, hac in re amplius uerborum facit, apud alios uero nulla prorsus mentio fit.

De procuratore Cæsaris.

Cap. XXVI.

VLtimum est, ut de procuratore Cæsaris (is enim est inter Cæsarem, & Ro. populum constitutus

iudex)pauca uideamus. Quanq̃ principalem celsitudinem, à qua legum, senatusc õsultorum, magistratuumq́; oĩm origo manat, moribus introductum sit, legũ imperio, cui præest, non esse suppositã. Ceterũ quoniã maiorẽ se, à quo ius inter priuatum ac remp. decernatur, impoßibile inuẽtu sit, ipsumq́; principẽ in propria causa iudicare, haud sanè æquum esse uideatur, magistratum creari placuit, cui inter se, priuatasq́; personas, cõpetens quidem esset iurisditio, qui sane est appellatus ꝓcurator Cæsaris. Huic magistratui principalis totius rei licentia commissa est, ita ut quicqd ab eo negotiorũ imperialiũ gestum est, perinde habeatur ratũ, ac si ab ipso Cæsare fuerit pertractatum. Sed si rẽ eius quasi ꝓpriam procurator tradat, nõ putant dominũ transferre. Tunc uero trãsfert, tũ negociũ gerens Cæsaris, ipsius consensu tradit. Deniq; si donatiõis, uenditionis, trãsactiõis causa qd agat, nihil agitur. Non enim alienare rem Cæsaris, sed diligenter negotia Cæsaris obire, ꝓcuratori Cæsaris iniunctum est. Id uero in primis procuratori huic de quo agimus, adsriptum est, quod seruum Cæsaris hæredem institũ, adire hæreditatẽ iubet, & ea hæreditas imperatori acqritur. Quin si Cæsar ipse hæres instituatur, si se procurator opulentæ hæreditati misceat, hæredẽ Cæsarẽ facit. Quod si ea bona, ex qbus princeps institutus est soluẽdo non sunt, cõsulẽdũ erit imꝑatori, ne qd perĩde detrimẽti patiacur. Hæredis enĩ instituti in adeũdis, repudiãdisue hæreditati

bus, congruo tẽpore explorari uoluntas debuit. Deportandi huic magistratui facultas permissa non est. Sed de procuratore Cæsaris, cæterisq; omnibus Romanis potestatibus, quæ à principio urbis cõditæ, usq; ad Augusti Cæsaris tempora factæ, tractatæq; sunt, satis ad plenum diximus. Præsidis nomen generale est, eo quod & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sint, præsides appellantur.

Præses.

Studioso Lectori.

DVm hæc excriberemus, cum alia ad manum erant exemplaria, tum illud etiam, quod à Io. Camerte uiro doctissimo concordantijs (ut uocant) historiarum ornatum est. Eas, quod laborem studiosorum apprime leuare uiderentur, adscribendas hic curauimus, certi fore, ut & candidus quisq; lector operã nostram boni consuleret, & Camertem debita per nos fraudatum esse gratia nemo cauillaretur. Bene uale.

In caput 1. de sacerd. Ro.

Sumpta omnia ex secundo fastorum Ouidij. ibi. Tertia post. Iustinus lib. 43. Liuius lib. 1. Plutarchus problema. 67. Val. Max. ti. primo. 2. ca. 18. Plura Tortel. in dictione lycæum.

In caput 2.

Diony. Halicar. lib. 1. Vir. 8. Aene. uersu. 201. Ouidius. 1. fasto. ibi. Ecce boues. Iusti. li. 43. Diodo. Siculus lib. 5. Liuius lib. 1. Val. Max. in 1. ca. 2. Plinius iunior capi-

te.34.Varro lib.1.de lingua Latina.

In caput 3.

Ex Aulo Gel.ca.7.6.Macrobius.1.Satur. Plutar. proble.35.Lactantius.ca.20primi.Varro li.2.de lingua latina.Plin.cap.2.18.historiæ naturalis.Eius festa quæ floralia dicuntur. 6. Nonas May celebrantur,ut. 5.fastorum scribit Ouidius.

In caput 4.

Ex Cice.1.de diui.Diony.li.2.Liui.li.1. Oui. circa fi.4.Fast.Huc faciunt quæ scribit Stat.3.Thebaid.ibi: Difficiles populi.Plutar.problema.71.72.77.93.99. Vale.Max.in principio secundi.

In caput.5.

Sumpta ex Gellio omnia ca.15.lib.10.Plut. prob. 42.&.48.Diouy.lib.2.Liui. lib.1. plura de his. Var. lib.primo de lingua latina.

In caput 6.

Diony.li.2.Gell.ca.12.primi.Plura Oui.6.fast.ibi: Vesta faue.Lucre.2.de rerum natura,uersu,603.Qua re magna &c. Au.ca.19.4.ciui.Serui.11. Aen.ibi: Finitimos &c.docet ubi uiuæ sepeliebātur. Plu.prob.96 ponit huius consuetudinis causam.

In caput.7.

Sumpta ex 2.Dion.& primo Liuij.Seruio.8. Aen. Ouidio.3.fast.ibi:Quis nisi.lege Acronem.36. & 37. Primi Carmi. Plura plutar.in uita Numæ. Vale.titulo primo primi.cap.2.

In caput.8.

Vltra ea quæ ſcribit Liuius in primo, & Diony. in ſecundo lege apud Plutarch. in uita Numæ.

In caput 9.

Ex Plut. proble. 62. Gell. cap. 4. 16. Dion. lib. 2. Ser 9. Aen. ibi: Principiū. Li. ferè ad uerbū ſcribit hæc oīa.

In caput 10.

Hæc & plura ſcribit Liui. li. 1. Ser. circa princip. 9. Aen. ſcribit patrem patratum fuiſſe principem fœcialium. lege Gellium ca. 4. li. 16. Plut. Proble. 62.

In caput 11.

Ex Liuio in principio ſecundi. Plura Dio. in prin. 5.

In caput 12.

Sumpta ex Liui. li. 9. 3. Decadis. Syllius in princi. 17. plura Ouid. 4. Faſt. multa ad hoc faciētia ſcripſi in annotationibus Solini. ca. 7. De cauſa ſacerdotij Spado. Lege Naſonē 4. Faſt. ibi: Phryx puer. Aug. c. 25. 7. Ciu. dei. plura notaui in commen. Claudiani ſecundo ī Eutrop ibi: Labentem patriam.

In caput 13.

Duūuiri ſacrorū à Tarquinio Superbo creati ſunt, ut lib. 4. Dion. Gell. autē c. 19. primi, ait ad libros. 3. Sibyllinos, quaſi ad oraculum quindecimuiri adeunt, cū dij immortales publice conſulendi ſunt. de dedicatione ædis Caſt. à poſthu. lege quæ ſcribunt Anto. & Marſus in fine 1. Faſto.

In caput 14.

Cic. 3. de oratore dicit tres uiros Epulones à ueteribus pōtificibus inſtitutos propter ſacrificiorū multitu

dinẽ, de horũ epulis ſcribit Val.in prin.2.et Aug.5. de Ci.uide ſint ne uera quæ Sypõtinus de his aſſeruit.

In caput primum de magiſtratibus.

Ex Diony.lib. 2.Liui.li.1.De ſenatoribus extat ti.9 primi digeſtorum. plura Plutar.in uita Romuli.

In caput 2.

Dion.lib. 2.Liuius lib.1.Plut.in uita Romuli. Quidam exiſtimant Luceres à Lucumone deo denominatas. Feſtus aũt Pompe.à Luceo Ardeæ rege, quod auxilio fuit Romulo aduerſus Tatium bellanti.

In caput 3.

Quare autem creati fuerint, docet Pomp.ti.2.1. digeſto.ponit autem quæſtorum genera.2. primum eorum qui pecuniæ.2.eorum qui capitalibus rebus præeſſent, eorum officium narrat Vlpianus tit. 13.1. digeſtorũ lege Var.1.de lingua latina.

In caput 4.

Ex Dion.li.2.& Liuio.lib.1.Plut.in uita Numæ.

In caput 5.

Liuius li.1.Dion. autem li.3.dicit cognitionẽ ſororicidæ ꝑmiſſam populo.Pom.tit.2.primi digeſt. Cõſtituti ſunt, inqt, et triũuiri capitales, qui carceris cuſtodiã haberent, ut cum animaduerti oporteret, interuẽtu eorum fieret. Var.etiã meminit primo de lingua latina.

In caput 6.

Quæ ſcribuntur hoc titulo, habentur ferè oĩa ab Vlpiano tit.12.primi digeſt.Gell.cap.ult.lib.14.

In caput 7.

Sumpta ex fine primi Liuij.ex 4. Diony. Pom. ti. 2.primi digest.de offi.consulis habetnr tit.10.primi digest. Aug.ca.16.tertij ciuitatis.primi consules Calen. Ianu.creati sunt.Inde factum est, ut Ianuarius primus mensis anni à Ro.haberetur.Plutar.proble.18.

In caput 8.

Sumpta ex.2.Liuij fere omnia.plura notatu digna scribit Dio.circa finem.5.Id autem anno.9. post reges exactos, factum esse scribunt Eutro.c.2.primi, & Euse.li.temporum.legem de prouocatione habes à Liui. lib.3.Pom.ti.2.1.digesto.

In caput 9.

Sũpta ex 2.Liu.& 5.Dio.circa fi.Eutro. & Euse. ubi supra.De hoc magistratu ti.2.& 11.primi digesto.

In caput 10.

Liuius omnia li.2.Dion.uersus finẽ li.6.Aug.ca.18 2.Ouid.3.Fast.ibi:Plebs uetns.Sacer autem mons ideo dictus est(autore Festo)quoniã Ioui sacer erat.

In caput 11.

Liuius in prin.3.Dion.in fine.11 aliter sentire uidetnr.Hæc & plura habentur.1.digestorũ.tit.16.p totũ.

In caput.12.

Hæc & plura de legatis proconsulum habẽtur tit. 16.primi digestorum per totum.

In caput 13.

Ex principio.7.Liuij.Dion.li.6.Gell.ca.21.lib.17. Plura congeßit Flauius lib.3.de Ro.triumph.Pom.tit. 2.primi digestorum. Varro lib.1.de lingua latina.

In caput.14.

Sumpta omnia ex 3. Liuij Diony. uersus fi. 10. & li. 11. per totum hanc historiã prosequitur. Val. lib. 6. c. 1. Plura notaui circa finem primi Flori. Id autem factũ est anno. 301, ab urbe condita, ut ca. 12. primi docet Eutropius. Euseb. lib. temporum dicit anno. 302.

In caput 15.

Pom. tit. 2. primi digestorum. Aug. ca. 17. 3. ciui. dei consulatu App. Clau. & P. Ser. ac de morte Tarquinij apud Aristodemum Cumis uidelicet scribit Liuius inter principium & medium. 2. Item Dion. li. 7. de contentione cõsulum ob dedicationem ædis Mercurij scribit Val. Max. ca. 3. lib. 9.

In caput 16.

Ex Liuio lib. 4. tit. 2. primi digestorum. Id autem factum est anno. 310. ab V. C.

In caput. 17.

Sumpta ex lib. 4. Liuij. Pom. iurisconf. tit. 2. primi digestorum. leg. Aul. Gell c. ultimo. 7. Censorum leges plurimas ponit Cic. in principio. 3. de legibus. Multa Flauius. 3. de. Rom. triumph. congerit.

In caput 18.

Liuius lib. 5. primæ decadis in fi. hæc & plura scribit.

In caput. 19.

Sumpta ex Pom. iurisconf. digestis de origine iuris. L. Necessarium. Liuius in fine sexti plura. Flauius lib. 2. de Rom. triumph.

In caput 20

Habentur hæc omnia ex 7. T. Liuij. Flauius lib. 5 de Rom. triumph.

In caput 21.

Suetonius tit. 27. ſecundi. Plut. in uita Cic. Liuius 120. lib. Florus c. 7. quarti de triumuiratu reipub. cõſtruendæ menit Var. in lib. quem Iſagogicon inſcripſit. Vide Gel. ca. 7. 14. Fuit ergo ante Cæſarem Auguſtũ hic magiſtratus apud Ro. habitus.

In caput. 22.

Hæc & plura. 1. digeſt. de officio præfecti prætorio. lege Vnica. Verba ſunt Aureliani iuriſconſulti.

In caput 23.

Lege Au. Gell. lib. 13. ca. 14. & 15. ff. de orig. iur. L. ij. parag. Deinde & c. habentur hæc omnia.

In caput 24.

Sumpta ex primo digeſtorum de officio præfecti uigilum per totum.

In caput 25.

Plura Flauius lib. 4. de Ro. triumphante.

In caput 26.

Sumpta ferè omnia ex titulo. 19. primi digeſto. ab Vlpiano, Paulo, Calliſtrato.

FINIS.

POMPONII LAETI DE RO. MAGISTRATIBVS, SACERDOTIIS, iurisperitis, & legibus, ad M. Pānthagatum libellus.

DE REGE.

Vrbis Romæ, & imperij Romani conditor Romulus, Marte genitus fuit. Is postquam omnium consensu præfuit, legem tulit, ut nemo regnum aut magistratum iniret, nisi autor fieret deus, ipseq; per auspicia confirmari uoluit. Vocabulum à regendo deductum est. Multitudinem omnem Romulus diuisit in partes tres, quas tribus appellauit, & singularum tribuum duces tribunos nominauit, & ipsas tribus in treginta partes diuisit, curias dixit, quoniam earum cura respublica sententiam expediebat, et inde latæ ab regibus, quædam leges curiatæ denominatæ sunt. Curiarum præfectos curiones dixit, & curionum decuriones. L. Papirius, qui fuit tempore Tarquinij Superbi, latas leges in uolumina redegit. Vnde iuris ciuilis Papyriani nomen deducitur. Rex sacrificijs, tēplis & omni cultui deorum, & legibus, & moribus præerat, magnarum causarum iudex, minorum uero causarum senatum uoluit esse ipse Romulus iudicem.

Romulus

Tribus.
Tribunus
Curiæ.

curiatę ll.
Curiōes.
Decuriones.
Ius ciuile.
Papyrianum.

De maiestate regis.

Purpura. Lictores. Fasces. Secures. Celeres. Tribunus celerum. Trossuli. Sella curulis.

ROmulus ut haberetur honor ac ueneratio regiæ maiestati, purpurea usus est ueste, duodecĩ legit qui succinctis uestibus expediti multitudinem uirgis coercerent. Eos à ligandis hominibus, ut. C. Valgius meminit, lictores appellauit, ut est lictor colliga manu xij. & hi fasces ante regem ferebant, ac totidẽ secures, quæ signa puniendi erant. Legit & regij corporis custodes milites ccc. quos à promptitudine, id est celeritate celeres appellauit, & eorum ducem tribunum celerum, cuius erat secundus post regem locus. Valerius Antias ait, à primo eorum duce, cui Celer nomen fuit, celeres nominatos. Ii erant equites Romani, qui postea expugnato Trossulo oppido Tuscorum, ut Iunius scribit, Trossuli dicti sunt. Sella usus est curuli, & locũ eminentem in parte fori ædificauit, ubi iura daret.

De senatoribus.

Patres patritij. Multitudinis patroni. Prici. ciu. Prẽs cõs. Senatus consul. Plebiscita

SEnatores à Romulo electi centum, aut à nobilitate generis, aut ab ætate, aut à sapientia, ut apud Athenas nomen cœpere. Iidem patres, & eorum familia patritia, ij dem multitudinis patroni, id est, defensores erant. Hos appellabant peregrini principes in ciuitate. Qui post hos centum senatui adscripti fuere, patres conscripti appellati sunt. Quod uero ipsi constituerent ratum erat, senatusconsultum dixere, & tunc esse cœpit cum plebes difficulter conueniret. Nam cum

à patribus per discordiam secederet, iura sibi constituit, quæ plebiscita uocantur.

De potestate senatus & plebis.

REx ad senatum referebat. Senatus de omni re cognoscebat, & suffragium ferebat, & quod uisum pluribus fiebat. Populus magistratum creabat, leges sanciebat, & de bello decernebat.

De interrege.

SPacium temporis à defuncto rege usq; ad creationem sequentis, interregnum dicebatur, & qui præerat cum regia potestate, & insignibus, interrex erat.

De duumuiris.

TVllus Hostilius rex à duûmuiris potestatem fecit, iudicandi de capite M. Oratij, qui solus ex trigeminis bello Albão remãserat, & reus accersitus, quod extra portam Capenam obuiam sororem interfecerat, quæ maritum suum unum ex Curiatijs cæsum lugendo, uictoriam & libertatem populi Romani ægre ferre uidebatur, sed absolutus à populo fuit propter patris lachrymas. Nam dixerat Tullus, Si prouocarit prouocatiõe certaret. Et hæc fuit prima apud populum prouocatio, & hoc hoc primum de rebus capitalibus iudicium.

De præfecto urbis.

ROmulus unum elegit, quem urbanis negotijs præfecit, ut Dionysius ait, hunc præfectum urbis fuisse satis constat. Longo post tempore tantum sibi urbis præfectura uendicauit, Cæsarum temporibus, ut crimina omnium in urbe cognosceret, & demum cum Cæsares ab urbe abessent, præfectus uelut alter Cæsar imperabat. De rebus omnibus, quæ ad urbem pertinebant, censebant.

De præfecto prætorio.

Præfecti alarũ & cohortiũ.

PRæfectus prætorio sub Cæsaribus disciplinæ militari præerat, eius postea autoritas aucta erga forenses causas, ubi imperium declinare cœpit, nomen mutauit, magister stabuli dictus, cum antea sub regibus tribunus celerum fuit, & sub dictatore, magister equitum.

De præfecto annonæ.

DIcunt quidam, Annonæ præfecturam habuisse initium quintodecimo anno post exactos reges Appio Claudio Sabino, & P. Seruilio Prisco cõsulibus sed uerius constant anno. 18. T. Geganio, P. Minutio consulibus quo tempore annonæ maxima caritas fuit, mißiq; in Siciliam fuere P. Valerius, & Lu. Geganius pro aduehendo frumento. Volunt alij, Lu. Minutium fuisse primum annonæ præfectum, satisq; constat, non nisi ex indigentia frumenti, hunc magistratum creari.

Primipilus.

De præfecto uigilum.

CVm urbis ædificia ſæpenumero incendio flagrarent, diuus Auguſtus quinq; cohortes, ut in uigilarent urbi, diſpoſuit, & ſingulæ duas regiones cuſtodiebant, tunc enim erant regiones quatuordecim. His quinq; cohortibus præerat præfectus uigilum, apud quem cognitio erat omnium ſcelerum, quæ nocturno tempore fieri ſolent, præſertim de incendio & latrocinio.

De præfecto in militia.

SIngulorum ordinum in militia aliquando præfecti creati ſunt, hoc eſt, quod ſæpenumero præfectis alarum & cohortium legimus, hoc ſcilicet erat uoluntate ducis, id eſt exercitus imperatoris, aut regis. Magiſter ſtabuli. Magiſter equitum.

De præfecto legionis.

PRæfectus legionis abſentis legati uicem tenebat, parebant ei tribuni haſtati, pilani, centuriones, & deniq; totus exercitus. Arma, equi, ueſtes, diſciplina, ius, annona & ipſius cura erant, puniebat, ſoluebat. Eligebatur autem iuſtus, diligens, ſobrius, cui neceſſe erat & alium titulum habere, ipſe etiam erat comes primi ordinis, quem primipilum dicunt, qui centum & ſexaginta militibus præeſt.

De præfecto caſtrorum.

CAſtrorum præfecto curæ erat, caſtrorum poſitio, ualli, foſſæ, tentoria, tabernacula, tormenta

bellica, & cætera talia, item ægri, & medici. Is eligebatur peritissimus, ut alios edoceret.

De præfecto fabrorum.

ARtifices qui sequebantur castra, ut fabri lignarij, carpentarij, ferrarij. & c. qui ad fabrilia officia deputati erant præfecto fabrorum parebant. Is eligebatur idoneus, & qui sciret bene castris prouidere, & præsertim in expugnatione urbium subterraneos cuniculos facere, & alia similia.

De consulibus.

PVlsis regibus, autore L. Iunio Bruto tribuno celerum, consulare imperium factum est cum omni regia potestate & insignibus. Consules dicti duo à consulendo, id est, prouidendo. Creati sunt comitijs centuriatis à præfecto urbis, ex cōmentarijs Seruij Tull. & hi fuere L. Iunius Brutus, qui tribunus celerū erat, & L. Tarquinius Collatinus, anno ab urbe condita 244. Inde noui consules urbē lustrarunt, & primi iurarunt neminē Romæ se passuros regnare, et idem fecit populus. Apud eos summa totius imperij erat, hi senatum populumq; per accensos & præcones cogebant, hi exercitus ductabant. Ab eorū magistratu numerus annorū signabatur, ꝓuinciæ consulibus describebantur, penes quos, ut inquit Pomponins, summū uti esset lege rogatū est, & ne per omnia regiam potestatē sibi uendicarēt,

Consules

Accēsi & præcones

lege cautũ fuit, ut ab eis prouocatio eſſet, ne ue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi. Solum relictum eſt illis, ut coercere poſſent, & in uincula publica duci iuberent.

De dictatore & magiſtro equitum.

ANno duodecimo, ut alij uolũt. 9. poſt exactos reges T. Largio Flauio. T. Clœlio Sicelo cõſſ. ut alij ſcribunt, T. Lar. Flauio, & L. Poſthumio Cominio, cum. 40. Latinorum urbes, autore Octauio Mãlio coniuraſſent in Romanos, T. Largio à collega Clœlio, & à Senatu Po. q; Ro. creatus dictator fuit. Dictatura ſummus magiſtratus fuit, habebaturq; in ſummo periculo ultimum remedium, duæ ſecures dictatorem præcedebant. Ab eo ad populum prouocatio non erat, & ei capitis animaduerſio data eſt. Sex mẽſibus durabat, deſignabat ſibi dictator magiſtrum equitum, qui primus fuit Sp. Caßius.

Dictator.

Magiſter equitum.

De quæſtoribus.

ROmulus, ut Iunius lib. 7. ſcribit, ſuffragio populi quæſtores binos creauit, alij uolũt Numã Põpiliũ. Sed uerius conſtat de Tullo Hoſtilio. Quæſtores ab inqrẽda, & ſeruãda publica pecunia dicti ſunt capitalibus rebus præerant, ciues Romanos capite punire his licebat, prouincias ſortiebãtur, primũ patritij

creati, postea indifferenter patritij & plebei. & Varro sic ait,: Quæstores à quærendo, qui conquirent publicas pecunias, & maleficia, quæ triumuiri capitales nunc conquirunt. & Pædianus ait, Senatoris prima administratio erat erat quæstorem fieri, prouinciæ curam gerere, pecuniæ publicæ in diuersos usus erogandæ. Cornelius ait, Repetita lege curiata à Iunio Bruto post exactos reges, quæstores duo creati, qui rem militarem comitarētur, Valerius potius, & Aemilius Mamercus. Duos deinde addidit, qui res urbanas curarent. Mox cum stipendiariæ prouinciæ fierent, duplicatus numerus, Post uero Syllæ legem creati uiginti.

Quæstores duo.

De tribuno plebis.

ANno decimoseptimo post fugam Tarquiniorum, Aulo Virginio Montano, & T. Vetusio Geminio consf. plebes nexu grauata, & sæpenumero decepta seditionem fecit, & tādem Sicinio duce in Sacrum montem secessit, qui gistat ab urbe tribus mil. passuum trans Anienem. Piso autor est in Auentino secessionem plebis factam esse, & cum illic plebes arma non sumpsisset, Mons sacer ptatus est, unde nomen monti impositum fuit. Hinc Posthumio Cominio, & Sp. Cassio nouis coss. decernentibus, decem legati eliguntur ad plebem, quorum primus fuit Menenius Agrippa, qui oratione sua plebem patribus conciliauit, mense septēbri petiuit plebes ex suo corpore magistratum creari.

Mōs sacer

Tribunitia potestas hæc fuit, creati tribubus fuere tribuni quinq;. L. Brutus, C. Sicinius, C. Licinius, P. Lici. C. Iusilius Riganus. Quidã duos scripsere. C. Liciniũ, & L. Albinum. Hæc fuit reip. pestis, hinc ciuile nefas ortum habuit, & quemadmodum propter seditionem esse acœpit seditiosus magistratus, semper fuit consulare ius imminutum. Consulibus tribuni non parent, cũ cæteri magistratus pareant. Sacrosanctos enim uoluit suos tribunos uulgus, hi sedebant primi ad limen, & acta senatus modo probabant, modo scindebant. Dies uero quo tribuni electi fuere, fuit quarto idus decembris, & in loco ubi castra posuerunt, erecta ara Ioui soluenti metum. Tribuni dicti sunt, ut Pomponius ait, quod tunc in tres partes populus diuisus erat, aut à tribuum suffragio, quæ (ut Dionysius ait) tunc quatuor fuere. Legimus in historijs Diodori, tribunos quatuor creatos, Caium Sicinium, L. Metorum, M. Duilium, Spurium Attilium. Appio Claudio & T. Curtio consulibus & post anno uicesimo quinto tres tribuni cõsulari potestate creati, M. Genutio Agrippa, et Curtio Chilone conss. tribuni fuere M. Sempronius, L. Attilius Longus, T. Quintius, & post annos sex totidem tribuni creati sub eadẽ potestate, Manius Aemilianus, Mamercus Clulius, L. Quintius, post quatuor annos quatuor creati, M. Minius, Q. Sontius, Seruilius prætextaus, Cor. cõs. Sequẽti anno tres, M Fabius, M. Flauius. Lucius Seruilius, et sequenti anno. L. Eurius. Sp.

Tribunitia potestas.

Tribuni sacrosancti.

Tribuni unde.

Pinarius & post annos septem, quatuor. C. Furius. T. Quintius, M. Posthumius, & Cornelius. Hos omnes tribunos consulari potestate fuisse canstat.

De tribunis militum.

ANno ferè septuagesimo post exactos reges, sequenti anno, postquam tribunitia potestas consulari iure cessit, oratione Camilli, tres è patritijs creati tribuni militares, consentiente plebe, omnem consularem autoritatem habuere. Et ij fuere L. Furius, L. Clœlius Corinthius, Au. Sempronius Atratinus. Sequenti anno, quatuor, P. Lucretius, C. Seruilius, Menenius Agrip. Sp. Veturius. tertio anno quatuor, A. Sempronius, M. Papyrius, Q. Fabius. Sp. Nautius. Quarto anno duo, P. Cornelius, C. Fabius quinto anno quatuor, L. Tube, C. Cornelius, C. Vale. Censo. M. Fabius. Hi creabantur ex patribus, & ex plebe. Sexto anno ius imperij Romani ad consules redijt, qui fuere M. Cornelius, L. Furius. Officium autem tribunorũ militum, ut Marcellus de re militari scribit, erat in castris milites continere, & ad exercitationem producere, uigilias circuire, rei frumentariæ præesse, querelas commilitonũ audire, ualetudinarios inspicere, quoniam is qui tali officio præest, & dare & obseruare castrensia omnia debet. Pædianus ait, Tribunorum militarium duo genera. primum eorum, qui Rufulci dicũtur, & in exercitu creari solẽt. Alij sunt comitiati, q comitijs designãtur.

Tribuni militum.

Rufulci.

Comitiati.

De ædilibus.

PLebes ubi è ſacro monte ad urbem redit, à patribus impetrauit, ut liceret ſibi alios magiſtratus creare, qui tribunorum miniſtri eſſent, qui & ædes ſacras, & priuatas procurarent, & qui annonæ præeſſent. Creauit igitur ædiles quatuor, duos qui ab ſolio eburno curules dicti ſunt, regijs utebantur inſignibus, & ornati purpura, curam ſacrificiorum & ludorum habebant, Scio & à quibuſdam ſcriptum eſſe, ædiles duos ex patritijs creatos curules eo tempore, quo primus ex plebe conſul factus eſt. Sed credibilius eſt, ut ijdem intelligantur ædiles. Meminit Dionyſius libro ſexto, & alios duos creauit plebes præpoſitos annonæ, quos aliqui putant à diuo Iulio conſtitutos, & nominatos Cereales. Aedilium curulium poteſtas adeo creuit, ut ad eos ſumma rerum & maieſtas conſularis imperij uenerit.

Aediles curules.

Cereales

De cenſoribus.

CVm cenſus actus eſſet, & conſules non ſufficerent, duo creati fuere, ad quorum cenſionem, id eſt arbitrium cenſeretur populus, & ob id cenſores appellati. & primi fuerunt C. Papyrius, & Sēpronius, M. Geganio Macerino, & T. Quintio Capitolino cōſſ. Creabantur autem quinto quoq; anno, quod tempus luſtrum appellabatur. Aſconius Pedianus ait, cenſores quinto quoq; anno creari ſolebant. Hic prorſus ciues ſic notabātur, ut qui ſenator eſſet, eijceretur ſenatu, qui

Luſtrum.

eques Ro. equum publicum perderet, qui plebeius, in centum tabulas referreretur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ. Sed ad hoc non esset ciuis tãtummodo, ut pro capite suo tributi nomine æra præberet. Iidem completo quinquennio lustrabant, & taurilia sacrificia de sue. oue, tauro, faciebant. Ciuium Romanorum primus census factus est sub Seruio Tullo lxxxiiij. militum. et Dcc. Secundus census tertio anno post fugam Tarquiniorum, C. Valerio Publicola, & T. Lucretio consſ. Inuẽta puberum Romanorũ ccc. xxx. millia. Tertius cẽsus anno xij. T. Largio Flauio, Q. Clœlio Sicelo consſ. Idem T. Largius dictator censum renouauit. Inuẽta puberum Romanorum C. L. millia, & Dcc. Ann. xix. id est. ij. post tribunitiam, habitus à consulibus census quartus, inuenta ciuiũ Ro. c. lxi. millia, & Dcc. Anno xxxvi. Seruio Seruilio, & Au. Verginio consulibus habitus cènsus, inuẽta ciuium puberum plura quàm centum & decem millia, & cæterorũ trecenta & xxx. millia. Anno xxxviij. Au. Manlio, & L. Furio consſ. habitus census sextus, & ciuium Ro. incertus numerus. Supra annum lx. ciuium numero, ut diximus, creati censores fuere.

Attende amplitudinẽ P. R.

De decemuiris.

ANno ab urbe condita ccc. ix. Decẽuiri pro consulibus creati sunt, & tertio anno depositi libidine Appij Claudij, qui Virginiam stuprauit. De-

cemuiri hi fuerunt, Appius Claudius Regilianus, T. Genutius, P. Sextius, Sp. Veturius, C. Iulius, A. Manilius, C. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Posthumius Caluinus, hi ex Athenis leges tulerunt in x. tabulis, datumq; est eis ius summum, à quibus prouocatio non erat, & datum etiam uti leges corrigerent, & interpretarentur. Sequenti anno duos tabulas addiderunt, & inde appellatæ leges xij. tabularum. Quidam uolunt non eburnis. sed æneis tabulis impressas leges pro rostris positas. Quarum ferendarum autorem fuisse decemuiris Hermodorum Ephesium exulantem in Italia, scribunt, ut Pomponius refert. Dionysius pro Curiatio Oratium dicit. Sequenti anno decemuiri rursus creati, Appius Claudius, Q. Fa. Vibolanus. M. Cornelius Maluginẽsis, M. Seruilius, L. Minutius, T. Antonius Merenda, Manilius Robuleius, Q. Petelius, Ceso Duilius, Sp. Oppius Cor. apud Diorum sunt, C. Scr. & P. Manius. Tertio anno ijdẽ præfuere, neq; senatu, neq; plebe suffragia dante, & ideo ui magistratum obtinuerunt.

Lex xij tabularum.

De proconsulibus.

POsthumio Albo, & sex. Fusco conss. bello infeliciter contra Equos gesto proconsul creatus est T. Quintius, & is primus in eo magistratu fuit. Eum sex lictores præcedebant, cætera oĩa habebat uti consules, & inde statutum est, ut qui consules uno anno fuissent, sequenti proconsules essent, deinde proconsules ad

Cõsules.

prouincias mittebantur,et ſinguli ſingulos legatos habebant,qui adminiſtrationi præſtarent auxilium. Pro

Legati ,p conſules.

cõſul poteſtatem exercet in ea prouincia tantum, quæ ei tradita eſt,uel decreta,niſi uocaretur in iuriſditionem uoluntariam. Apud proconſulem, ut Martianus ait,ſeruorum manumißio fieri poterat, & adoptio. Apud proconſulis legatum nemo manumittere poteſt. Sub Cæſaribus diſtinctæ ,puinciæ,nã cõſulares ſub ſenatu Po.q; Ro.erant,proconſulares ſub imperatoribus.

De prætoribus & decemuiris. & curatoribus uiarum, & triũuiris, & quinqueuiris, & centũuiris.

EO tempore quo ptinacia tribunorum plebis,qui Romanæ ſiue cõſulibus quinq; annis præfuere, L. Seſtius ex plebe conſul creatus eſſet, patres prætu-

Prætor urbanus.

ram,nouũ magiſtratum,Sp. Furio Camillo,M. filio dederunt,hic primus prætor urbanus fuit, à præeſſendo prætor nominatus eſt.Prætoris inſignia, ſella curulis, trabea,lictores ſex, & cætera conſulum inſignia.Pomponius in hæc uerba ait:Cumq; conſules auocarentur bellis finitimis,neq; eſſet q in ciuitate ius reddere poſſet,factum eſt,ut prætor quoq; crearetur,qui urbanus appellatus eſt,eo quod in urbe ius redderet. Poſt aliquot deinde annos,non ſufficiẽte eo prætore,quod multa turba pegrinorũ in ciuitatẽ ueniret, creatus eſt &

Prætor ,pegrinus

alius prætor,q peregrinus eſt appellatus, ab eo quod

plerunq; inter peregrinos ius dicebat. Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset, decemuiri litibus iudicandis constituti sunt. Eodem tempore constituti sunt quatuor uiri, qui curam uiarum haberent. & tres uiri monetales, æris, argenti, auri flatores, & tres uiri capitales, qui carceris custodiam haberent, ut si animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magistratibus uespertinis temporibus in publicum esse inconueniens erat, quinq; uiri constituti sunt cis Tyberim & ultra Tyberim, qui possent pro magistratibus fungi. Deinde prætores creati sunt numero captarum prouinciarum, qui partim urbanis rebus, partim prouincialibus præessent. Deinde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit, ueluti de falso, de parricidio, de sicarijs, & prætores quatuor adiecit. Ab honore qui præturæ habebatur, ius honorarium appellatum, quæ prætorum edicta erant, honoratus dictus.

Quatuor uiri. Tresuiri monetales. Tresuiri capitales. Quinque uiri. Ius honorarium.

De procuratore Cæsaris.

PRocuratori Cæsaris omnis res familiaris cõmissa erat, etiam quicquid is egisset ratum erat apud Cæsarem, & penes hunc magna erat autoritas.

De iuris peritis.

PApyrius primus apud Ro. regias leges in unum contulit. Ad hoc Appius Claudius Regilianus

decemuir, cuius maximum cõsilium in duodecim tabulis conscribendis fuit, post hunc eiusdem familiæ Appius Claudius Centunanus, qui uiã Appiam strauit, et aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in urbem nõ recipiendo sententiam tulit, actiones scripsit, et primũ de usurpationibus, qui liber non extat. Idem R literam inuenit, unde Valesij Valerij, & Fusij Furij dicti sunt. Fuit post hos maxime scientiæ Symphronius, cognomẽto Cata. Deinde C. Scipio Nasica optimus à senatu iudicatus, cui publice domus in sacra uia data est, quo facilins consuli posset. Deinde Q. Mutius, qui ad Carthaginenses missus est legatus, cum essent duæ tessaræ positæ una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, utrum uellet, referret, Romã utranq; sustulit, et ait Carthaginen. petere debere, utrum mallent accipere. Post hos fuit Tiberius Coruncanus, qui primus ꝓfiteri cœpit, cuius tamen scriptum nullum extat. Deinde Sex. Aelius, & frater eius, P. Aelius ambo consules, Ennius Sex. Aeliũ Catum appellat. Deinde Cato Portiæ familiæ princeps Tusculo genitus, cuius libri extãt. Postea P. Mutius, et L. Brutus. & P. Manilius ius ciuile fundauerunt. Ex his Mutius consularis fuit, & decem libros reliquit. Brutus prætorius 7. Manilius consularis & pontifex maximus treis. Ab his profecti sunt P. Rutilius Rufus consul Romæ, & Asiæ proconſ. et P. Verginius, et Q. Tubero ille stoicus Pansæ auditor & consul, & Sex. Pom. Cn. Pompeij patruus. Eodem ipe Cœlius antipa-

Appius Claudius Centunanus R. literæ inuẽtor quod nõ est uerisimile.

Ius ciuile.

ter, qui plus eloquentiæ, quã ſcientiæ iuris operam dedit, & L. Craſſus Mutianus P. Mutij frater, quem Cicero iuris cõſultorum diſertiſſimum dicit. Poſt hos Q. Mutius P. filius, pontifex max. ius ciuile redegit in libros. 18. Mutij auditores fuerunt complures, præcipuæ autoritatis Aquilius Gallus, Lucilius Balbus, & Sex. Papyrius. Dehinc Seruius Sulpitius, qui in cauſis orãdis poſt Marcum Tullium primum obtinuit locum, repræhenſus à Q. Mutio, quod ius non intelligeret, iuri operam dedit ſub Lucilio Balbo & Aqulio Gallo. Seruius cum in legatione perijſſet, populus Rom. ſtatuam ei pro roſtris erexit, quæ hodie extat in foro Augusti. Reliquit clxxx. libros de iure ciuili. Seruij diſciplina manauerunt Alphenus Varus, Caius Flauius, A. Ofilius, Titius Celſus, Aufidius Gura, Aufidius Mamuſa, Flauius Priſcus, Caius Atteius, Antiſtius Labeo primus. P. Celſus. Libri digeſti fuerunt ab Aufidio Mamuſa. Ex his Alphonus conſul fuit & Ofilius Equeſt. ordinis, qui edictum prætoris diligenter primus cõpoſuit. Fuit eodem tempore Trebatius Cor. Maximi auditor, Au. Caſellius, Q. Mutius Volluſi auditor, Quæſtorius. conſulatum enim renuit offerente Auguſto. Ex his Trebatius peritior, Caſellius eloquentior, Ofilius utroq; doctior. Deinde Aelius. Tubero, q poſtq̃ accuſauit. Q. Ligariũ, nec obtinuit apud C. Cæſarẽ, à cauſis agendis ad ius ciuile tranſijt. Cicero Ligariũ defendit oratione ſatis pulcherrima. Poſt hũc Atteius Capito, q

Edictum prætoris.

consul fuit Ofilij imitator, annum sic diuisit, ut Romæ sex mensibus cum studiosis esset, & totidem in secessu in conscribendis libris, ideo reliquit uolumina quadraginta. Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui etiam præ cæteris operam philosophiæ dederat, plurima innouare instituit. Atteio Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni Nerua, qui fuit Cæsari familiarissimus. Massurius Sabinus eques Romanus publice primus scripsit. Hoc beneficium à Tiberio Cæsare dari cœpit. Nam ante tempora Augusti publice respondendi ius à principe non dabatur. Sed qui fiduciam suorum studiorum habebant, consulentibus respondebant, neq; responsa utiq; signata dabant. Sed plerunq; iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur q illos consulebant. Primus diuus Augustus, ut maior iuris autoritas haberetur, constituit, ut ex autoritate eins responderent, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit, & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi liceret respondere, respondit eis hoc non peti, sed præstari solere. Et ideo si quis fiduciam sui haberet, delectari se populo, ad respõdendum se præstaret. Igitur Sabino cõcessum est à Tiberio Cæsare, ut populo responderet. Cui cum amplæ facultates non essent, à suis auditoribus sustentatus est. Sabino successit Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij, is & consul fuit cum Cratino sub Tiberio, à quo propter autoritatem

Ius respõdendi publice.

ciuitate pulsus fuit, & ab imperat. Vespasiano reuocatus, diem obijt. Neruæ successit Proculus. Fuit eo tempore & Nerua alius, & alius Longinus eques Ro. & prætorius, sed Proculi autoritas maior fuit. Nam & qui successere, partim Proculani, partim Caßiani appellati sunt, q̃ origo à Capitone & Labeone cœperat. Proculani Caßiani.

Caßio Cælius Sabinus succeßit, qui plurimum sub Vespasiano potuit. Proculo succeßit Pegasus, qui sub Vespasiano præfectus urbis fuit. Cælio Sabino Priscus Iabolenus, Pegaso Celsus, Celso patri Celsus filius, & Priscus Neratius, qui utriq; consules fuerunt, Iaboleno Prisco Eburnius Valens, et Tuscianus, item & Sabinus Iubianus.

POMPONII LAETI DE SACERDOTIIS. ET PRIMO de prima religione apud latinos.

Faunus. Aborigines.

Aunus antiquißimus omnium regum in Latio fuit. Ab originibus imperauit, homines more ferarum uiuentes, in mitiorem uitam redegit, lucos sacrauit, locis & urbibus nomina dedit, ædificia erexit, templa ædificauit, quæ ideo à Fauno fana dicuntur, quod pontifices sacrando illic fantur. Faunus in Latio cultum deorum instituisse fertur. Quidam scribūt ante Faunum imperasse Ianum, & cultum deorum demonstrasse. Fauni soror Fatua uaticinatrix, ab ea uates Fatuarij dicuntur, hæc traditur mulierum castißima, ideo eam Romani Bonam deam appellauere, cuius templum est in saxo Auentini montis, unde ingressus uirorum prohibetur, & ei fœminæ tantum sacrificāt.

Fana. Ianus. Fatua. Fatuarij. Bona dea

De Lupercis.

Lupcalia. Lycæa. Pan. Iunus. Februarius.

Lupercalia sacrificia ad expiādos manes fiebāt, græce Lycæa dicta à Pane Lycæo numine Arcadico, quem Romani uocant Iunum, & idem putatur esse Fauno. Lycæo sacrificatur in spelunca, quæ sub Palatino monte est. Mensis quo hæc sacra fiunt, Februarius

à februando, id est purgando, dicitur, & dies Lupercaliorum februata Euander ex Arcadia hoc solenne in Latium tulit, & instituisse fertur, ut nudi iuuenes Lycæum Pana uenerantes, per lusum atq; lasciuiam currerent, hoc primum ludicrum, id est Lupercal Romulus accepit, dictum uidetur à Lycæo, quia λύκος lupus est, inde Lupercal. Scribunt aliqui à lupa nutrice Romuli ac Remi. Nam ab eo loco solenne incipit, ubi lupa lac uagiēti præbuit, aut à capris, ut sit luere, id est purgare per capras (capræ enim in eo sacrificio mactātur) aut quod Pan lupos arceat. Traditur & alia causa, quare nudi Luperci, aut quod Faunus per uestes ab Hercule delusus fuerit, et meminit Ouidius. Aut quod cæso Amulio Rom. & Remus fœdati uultus in sanguine, nudatis gladijs, & uestibus succincti ab Alba usq; ad ficum Ruminalem cucurrerunt. Vnde seruatur in Lupercalibus, nobiles adolescentes faciem sanguine sibi fœdant, & alij accurrunt, cum lana lacte madida tabū abstergētes. Aut quod cū Romulus in palæstra esset, nudus latrones insecutus fuerit, & uotum Pani Lycæo fecerit. Sed ego uerius puto, uel à Lycæo uel à lupa. Ideo Romani in Lupercalibus canē immolant, quoniā naturaliter canis lupis aduersatur, ob qd' Romulus lupæ nutrici gratias habere uidetur. Lupci tergora capris eripiunt, et succincti discurrūt circū antiquū oppidū. id est palatiū, occurrētes corijs uerberant. Fœminæ ultro obuiam occurrunt facilē partū sperantes.

Euander
Febtuata dies.
Pan Lycæus.
Lupercal
Luere.
Canis immolatur.
Antiquū oppidum

De Potitijs & Pinarijs.

Hercules.

Victor Hercules, cæso Geryone Chrysaori filio in Erythra, quæ est insula Oceani Hispani, ab acto nitidarum boum armento, in Latium uenit, & prope Tyberim loco herbido procubuit, ut læto pabulo reficeret boues. Cacus latronum princeps eximias boues duas caudis in speluncam traxit. Hercules somno excitus, lustrato grege, cum partem abesse numero sensit, omnia circuit, aduersa uestigia comperit, confusus nouitate rei, ex loco infesto agere armentum cœpit. Cum actæ boues desiderio relictarum mugissent, reddita fuit è spelunca uox, quæ Herculem conuertit, inuenta fraude, Cacum neci dedit. Concursus trepidantium pastorum aduenam reum cædis faciunt apud Euandrum, qui miraculo literarum, inter rudes artiũ homines, ea loca tum regebat. Is intuens habitum, formamq; uiri, rogat, qui uir esset: ubi nomen, patremq; ac Patriam accepit, quia sic Carmenta mater eius uaticinata fuerat, extemporalem aram Herculi erexit, iuuencum indomitum mactauit. Inde seruatum est, ut quotannis Ro. bouem indomitum Herculi immolent, & Hercules epulum populo dedit, sacrum fieri uoluit à Potitijs & Pinarijs, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant. Forte euenit ut Potitij præsto essent, hisq; exta apponerentur, & Pinarij, quia tardi fuere, extis adesis, ad cæteram uenirent dapem.

Cacus.

Ara extẽporalis.

Potitij Pinarij.

Potitij ab Euandro edocti, antiſtites ſacri eius diu fuerunt, poſtea cum interijſſent, empti de publico ſerui, officium exercuerunt. Ara ab Euandro erecta, cui Hercules decimas ſoluit, maxima uocatur, & proxima eſt foro boario, ubi ex uoto decimæ fiunt. Tradunt, qui uelit diues fieri, Herculi decimas ſoluat, hinc opes M. Luculli factæ memorantur, & ipſe Hercules theſaurorum deus putatur.

Hercules theſaurorum deus

De fratribus Arualibus

Qui primi fuerũt filij Laurentiæ.

MAſſurius Sabi. qui tempore Auguſti fuit, xij. ſuſcepiſſe liberos Accam Laurentiam ſcribit, ex quibus cum unum extuliſſet, grauiter indoluit. Romulus in demortui locum ſe dedit, & ita nutricem pientiſſime conſolatus eſt. Ab hoc numero duodenario aruorum ſacerdotes duodecim eſſe uoluit, & ut Plinius ait, ſe inter liberos Accæ Laurentiæ fratrem duodecimum appellauit. Fratres aruales hi nominati ſunt, qui ſacra publica faciunt, propterea ut fruges ferant arua, à ferendo igitur & aruis, ut Varro ſcribit, fratres aruales dicti ſunt. Laurentiam in eo ſacerdotio dediſſe Romulo ſpiceam coronam pro religioſiſſimo inſigni, quæ uitta alba colligaretur, & item Plinius ait.

Acca Laurentia.

Fratres aruales. Corona ſpicea.

De auguribus.

AVgurandi ars antiqſſima, à Chaldæis ad Græ

cos, apud quos Amphiaraus, Mopsus et Calchas summi augures habiti sunt, à Græcis ad Hetruscos uenit, ab Hetruscis ad Latinos, & ipse Romanorum pater Romulus augur fuit, & ideo instituit magistratus auguriis confirmari, & posteri non nisi augurio iubente, res inchoabant. Locus augurij templum erat, augur uersus orientem sedebat, capite uelato, lituum dextra tenens manu, id est, curuum baculum, quo in cælo regiones diuidit, & quæ auguria ueniunt, prædicit, si leua fuerint, quia aliena parte septentrio est, felicia pronunciat, pars illa urbis propter altitudinem prospera putatur, & à dextra parte meridies, quia depressus est, infelix. Dionysius meminit antiquam augurandi obseruationem fuisse etiam Aboriginum. Nam Ascanius priusquã aciem contra Mezentium educeret, augurium captauit, & ubi micare à sinistris fulgur conspexit, pugnauit & uictor fuit, tantaq; ueneratio & utilitas inde fuit, ut collegium augurum constitutum sit, & primum tres augures fuere à tribus tribubus, sic instituisse Romulũ tradit Dionysius, inde quatuor creati. Tandem plebe per tribunos id petente, quinq; plebei augures, quatuor patritij adiuncti fuere, & sic numerus nouem augurum mansit.

Augurandi ars. Romulus augur. Locus augurijs. Ascanius augur. Collegiũ augurum. Augures nouem.

De Vestalibus.

Vestalem ignem cum penatibus Aeneas è Troia in Latium tulit, condito Lauinio, Vastæ ædem

Ignis Vestalis.

ſacrauit. Poſtea Aſca. condita Alba, templum Veſtæ ædificauit in montis Albani parte, cui ſuberat lucus, in quo Ilia Romuli mater à Marte compreſſa fuit. Veſtæ miniſtræ uirginitatem ſeruabant. Mos Latinis fuit, generoſas & caſtas uirgines legi, poſt multos annos Romulus caſtißimas ſacrorum cæremonias conſtituit, & ut Varro tradit, ſacerdotes ſexaginta, qui publica ſacra facerent, per tribus & curias creauit, à uirtute & generis nobilitate. Inopes & aliqua parte corporis debiles, ſacerdotes fieri uetuit, & in curijs ſingulis Veſta quædam communis erat. Templum Veſtæ Romulus cōdidit, & uirgines legit. Sed frequens opinio Numam Pompilium aßerit. Credibile eſt Romulum qui in omnibus curijs Veſtam eſſe uoluit, ſeparatim nō, poſuiſſe. Rotunda effigie templum eſt inter Capitolium & palatium, in eo ſeruabatur perpetuus ignis, quia Veſta nihil aliud eſt, quàm purus ignis. Sunt qui dicant alia quædam arcana in eo templo ſeruari etiam pontificibus & uirginibus ignota, quidam duo dolia non magna, alterum clauſum, alterum apertum, in quo nihil eſt. Quidam aiunt à uirginibus Palladium ſeruari cælo lapſum in Troia. Primæ uirgines à Numa electæ quatuor fuere, Gegania, Berenia, Camilla, Tarpeia, duæ aliæ à Seruio Tullo additæ. Caſtitas uirginibus terminata eſt in xxx. annos, decem primis diſcit uirgo, totidē miniſtra eſt, in reliqs docet, poſt xxx. annos nubendi poteſtas ei fit. Prima quæ capta fuit Ama

Aedes Veſtæ.

Sacerdotes ſexaginta.

Arcana in templo Veſtæ.

Duo dolia ibidē.

Palladiū.

Amata.

ta traditur, ideo cum capitur uirgo, hoc nomen ei imponitur, capitur à pontifice non minor annis ſex et nō maior decem & quæ non ſit patrima et matrima; neue lingua ſenſu aurium diminuta, aliáue corporis labe, neq; filia ſerui, neq; eius qui domicilium in Italia non haberet. Veſtalis ſi petulanter deliquiſſet, uerberabatur à pontifice, ſi inceſta fuiſſet, hoc modo pœnas luebat, uincta efferebatur in Sandapila per medium forum uſq; ad portam Collinam, ibi tumulus impudicarum Veſtalium inter muros imminet. in qua eſt parua cauerna ſubterranea, ad quam per foramen ſcalis deſcenditur, in qua eſt ſtratus lectulus, et lucerna ardēs, & panis, lac, oleum, ne fame intereat. Deponitur hic Veſtalis, ſoluitur uinclis, capite uelato in ſupplicium ducitur, pontifex cum arcana quædam pronunciauit, cum ſacerdotibus terga uertit, & ſtatim impudica Veſtalis in cauernam demittitur, inde foſſa tellure repletur uſq; ad operculum, ea die ſilentium & mœſtitia in tota urbe eſt.

Veſtalis delinquētis pœna.

De Flaminibus

Dialis. Martialis Quirinalis. Flamines

Dialem & Martialem flaminem Romulus inſtituit, Numa Quirinalem addidit. Varro aſſerit Numam Pompilium flamines ſingulis dijs feciſſe, & ab eis nomina dediſſe, hinc reſpu. hominibus in cælum relatis, flamines decreuit. Dicti autem flamines ſunt ex geſtatione pileorum, quaſi pileamines, quidam aiunt ab inſulis quas flammas uocant. Eorum miniſtri

Flaminij dicti, et ministræ flaminulæ. Sed rerum omnium sacrarum administri Camilli dicebantur, flamines non poterant, nisi singuli singulis dijs attribui, & nephas sine pileo erat egredi domum. Flaminij. Flaminulę. Camilli

De Salijs.

SAlios duodecim Marti Gradiuo legit Numa, dicti à saltando, quod facere in comitijs quotannis & solent et debēt, uersicoloribus tunicis ornati per urbem tripudiant, succincti æneis baltheis. Togas fibulis nectunt, quas trabeas uocant, gestant in capite pileos, quos uocant apices, gladio accinguntur, dextra lanceam aut uirgam ferunt, leua Traciam peltam, cœlestia sunt arma, ancile uocant, id est circum excisum, id fertur cælo lapsum in regiam Numæ, anno octauo regni eius. Lege cautum erat ut Salij liberi essent, et indigenæ, et quorum uterq; parens uiueret, & cuiuscunq; fortunæ, pauperes aut diuites. Quidam Salios appellatos putant à uiro Samothrace seu Mantineo, nomine Salio, qui saltationē in armis inuenit. Traditur Tul. Hostil. duplicasse numerum Saliorum. Trabea. Apices. Ancile. Salius.

De fœcialibus & patre patrato.

FOeciales dicti, quod fidei publicæ inter populos præerant, nā per hos fiebat, ut iustum conciperetur bellū, & ut fœdere fides pacis constitueretur. Eos instituisse dicitur Numa, cum indicendū esset bellū Fidenatibus, hi mittebantur priusq̄ conciperetur bellum Fœcialis.

ad res repetendas,& si non impetrabant,bellum indicebant. Fœcialium unus qui patrem patratum faciebat,ex ipsis fœcialibus electũ,sacris uestibus oruatus, ad autores iniuriarum procedebat,priusquam urbem intraret,ianitorem uel alium qui obuiam fuisset,alloquebatur quibusdam imprecationibus.Inde in forũ pergit,illic disserit qua causa uenerit,tempns ad consultandum dat xxx.dierum,si per hos dies res infecta maneret,dijs cœlestibus manibusq; inuocatis abit,et ad senatum refert,et ubi in senatu,quod iustum piumq; esset,actum erat,fœcialis bellum indicebat. Fœcialium sacra nefas uiolare erat,nam Fabius cum ea uiolasset, urbs Romana a Gallis Senonibus euersa fuit. Dicuntur fœciales à fœdere faciendo seu feriendo. Pater patratus à patrando,id est,sanciendo fœdere, quidam à fœcialibns creabatur,qui tantùm in fœdere sanciendo præerat,ut quidam scribunt.

Pater patratus unde.

De pontificibus.

Pontifices è patribus legit Numa,& ex his pontificem maximum fecit Martiũ Martij F. et ipsius Numæ generum,cuius scitis omnia publica priuataq; sacra subiecit,ut esset quo consultum plebes ueniret,& idem nec cælestes modo cæremonias,sed & iusta funebria et prodigia quomodo susciperentur,& curarentur. Defuncto pontifice maximo, alius eligebatur non à populo,sed ab ipsis Pont. Appellati sunt (ut Varro scribit et DIONysius) a ponte Sublitio,

Põt.Max.

quem reficiebant, quare uidentur a Numa non pontifices, sed sacerdotum principes nominati, et inde regnãte Anco Mar. quando Sublitius pons factus fuit, a põte pontifices appellati, et ideo sacra ab eis trans Tyberim non mediocriter ad pontem fiunt. Scæuola pont. max. dicebat pontifices dici a posse et facere. Quidã scribunt ab eo, quod potentia sacra perficiant. Sacerdotes princi pes. Pontifex unde.

De rege sacrificulo.

POstquam Romani iam liberi, extincto regio nomine, consules crearunt, ne cubi desiderium regis esset, propter quædam sacra publica, quæ reges faciebant, regem sacrificulum constituerunt, & è patribus elegerunt C. Manium Papyrium, et id sacerdotiũ pontifice subiecere, ne nouæ libertati additus nomini honos officeret. Is Papyrius quietis studiosissimus fuit, idem fuisse, memoratur qui leges Numæ, ab Anco Martio in tabulis quernis inscriptas, rursus in publicum traduxit. Rex sacrificulus.

De Gallis matris deum.

GAlli sacerdotes Cybeles matris deũm sunt et se mimares, id est, castrati, ab eo quod dea puerum Phrygium amauit Atym, cui præcepisse dicitur, ne cõcumberet ille cum Sagaritide nympha coiuit sub arbore: Cybele excisa arbore uicta ẽ, puer ad Dindyma aufugit, et uirilitatẽ sibi amputauit. Ideo et Cybele castratos sacerdotes habere mauult. Secundo bello Punico Cybele. Atys. Sacerdotes castrati.

Mater deum.

Romam etiã deportatus est sacer lapis, quem matrem deum incolæ dicebant, per legatos tres, M. Valerium L. Eminiũ, & C. Cecilium Galbam. et quæstores duos, Cn. Tremellium Flaccum, & M. Val. Faconem, receptaq; fuit dea Romæ à sapientissimo homine P. Scipione Nasica, qui à senatu in tota ciuitate uir optimus iu dicatus frit, et quod magis admirabile est, adolescens erat. Galli dicti sunt à Gallo flumine Phrygiæ, testes samia testa sibi amputant. Rhea nominatur Cybele à mõte Cybelo, quæ est pars montis Dindymi.

Nasica uir optimus. Galli. Rhea.

De duumuiris & decemuiris sacrorum.

DVũmuiri à Tarquinio Superbo instituti fuerunt, qui soli inspicerent libros Sibyllinos, deinde cum plebes creari ex suis instaret, ex plebeis & patritijs creati decem, et inde quindecim qui libros inspicerent. Sic et duũuiris ad decem uiros et quindecim uiros res deuenit, et aliquando data cura corrigendorum fastorum fuit. Hi Februarium, qui ultimus erat, post Ianuarium posuerunt.

Libri Sibyllini. Decẽuiri XV. uiri.

De epulonibus.

VEteres pontifices (ut ait Cicero) propter multitudinem sacrificiorum tres epulones esse uoluerunt, ut ludorum epulare sacrificium facerent, id sacerdotium antiquum fuisse constat, sed de ætate nondũ legimus, numerus auctus fuit, duo additi, & quinque fuere epulones, et postea theatralium ludorum atque

Epulare sacrificiũ.

circensiũ ambitione, septem fuisse epulones leguntur.

DE TITIIS SODALIBVS.

Sodales Titij sacerdotes extra urbem habitabant, & in tugurijs certa auguria seruabant, quoniam ad id deputati à Pon. erant. Nomẽ inditũ est ab auibus.

POMPONII LAETI DE LEGIBVS. libellus.

IVS pluribus modis dicitur. Naturale, quod est cõmune omnibus animalib. Ius gentium, quo gentes humanæ utuntur. Ius ciuile, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, & autoritate prudentium uenit. Ius publicum in sacerdotibus & magistratibus consistit. Ius priuatum ad singulorum utilitatem. Ius etiam dicitur locus in quo ius redditur, ut meminit Paulus de lege & de legis origine. Lex (ut Chrysippus diffinit) est diuinarum & humanarum rerum notitia, lex dicitur rogatio & obnuntiatio. Lex donum est dei, dogma hominum sapientum, coercio uoluntatis. Legis uirtus est imperare, uetare, punire, permittere. Lex est æternum quoddam, quod uniuersum mundum regit, imperandi, prohibendiq; sapientia, ex hac lege lex nostra est, ratio mensq; sapientis

Ius naturale. Ius gẽtiũ. Ius ciuile. Ius publicum. Ius priuatum. Ius. Lex. Legis uirtus.

æqualis dei est lex, constatq; ad salutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatem, uitamq; omnium quietam & beatam. Igitur ubi lex nõ est, quies & beatitudo non est, & apud illos antiquißimos mos sapientũ lex erat, id erat quoniam antiquitas proxime accedebat ad deum. Lex magistratibus præest, & magistratus populo. Optime putat Cicero, magistratum esse legẽ loquentẽ. Imperãdi & obtemperandi modus debet esse. Nã & qui bene imperauerit, aliquãdo obtemperet necesse est, & ipsi mortales non solũ obtẽperare & obedire magistratibus debent, sed eos colere atq; diligere. Potestas est facultas à populo seu principe publico data. Magistratus dici cœptus est, cũ à populo creatus fuit magister populi, id est dictator. Prima fertur Ceres dedisse leges mortalibus, postea ipsi sapientes, Phoroneus Argiuis dedit, Moyses cælo lapsas Hebræis, Aegyptijs Mercurius, Draco & Solon Atheniensibus, Minos Cretẽsibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Turijs Charundas, Romanis Romulus.

Potestas Magistratus.

Primi legum latores.

De Allia & Fusia LL.

Allia & Fusia legi resistebatur perniciosis legibus ĩ ciuitate, quæ ideo erãt propugnacula & muri otij & tranquillitatis. Sed Clodius tribu.pl.L.Pisone, et A. Gabino COSS.4. leges tulit, ex his secunda fuit, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret de cælo seruaret, & quarta cauebatur, ne quem censores in senatu legẽdo præterirẽt, neue quẽ ignominia

efficerent, nisi qui apud eos accusatus, et utriusq; censoris sententia damnatus esset, hac lege diminuta est censura, quæ est magistra uitæ et modestiæ.

De lege Aurelia.

Aurelia lege communicata sunt iudicia senatui, equitibusq; Romanis, et tribunis ærarijs. Eam tulit Aurelius Cotta prætor

De lege Acilia.

Manius Acilius Glabrio legem tulit de pecunijs repetũdis, in qua ne comperẽdinari quidem reum sinit. L. Piso primus tulit legem de pecunijs repetundis.

De lege Annonia.

Clo. tr. pl. de Annona legem tulit, ut frumentum quod antea senis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur.

De lege Annaria.

Ea lex annorum modum finit, quibus magistratus capiendi potestas sit.

De lege Aterma.

Hæc lex cum mos priscus fuisset interrogandæ mul tæ per magistratus, ouis aut bouis nomine, ouis ære deno, bouis ære centeno diffiniuit.

De lege Aquilia.

Aquilia lex ab Aquilio lata, de dolo malo, de fraude, de deceptione, de simultate.

De lege Cincia.

Cincius legem tulit, qua cauetur antiquitus, ne quis

ob causam orandam, domum pecuniámue accipere.

De lege Calphurnia.

Calphurnia lege pecuniaria pœna inter alias pœnas adiecta fuit. L. Calphurnius Piso eam tulit.

De lege Cornelia.

Cornelia lege cauetur, ne quis legatis exterarũ nationum pecuniã expensam ferret. A. Cornelius cons. tulit, & idẽ aliam tulit. Ne quis in senatu legibus solueretur, nisi ducẽti adfuissent, ne quis cum solutus esset intercederet, cũ ea de re ad populum ferret. Tulit idem Cornelius ut prætores edictis suis ius dicerẽt. Lex est à Cornelio quodam lata, ut homines, qui parricidij causa telo accincti sint, gladio persequantur.

De lege Cassia.

A Cassio Lõgino lex lata est Cassia, qua populus per tabellam suffragia ferret. C. Mario, C. Flacco cons. alia ab eodem lata, ut ille quẽ populus damnasset, cuiue imperium abrogasset, in senatu non esset.

De lege Fabia.

Fabia lex à Fabio lata, à qua adiecta pœna est illis qui deducunt & sectantur candidatos in comitia.

De lege frumentaria.

Frumentaria lex à Sempronio Graccho lata est qua frumentum è publico distribueretur Pop. Rom.

De lege Falcidia.

Lege Falcidia, à Falcidio lata, cauetur, ne plus dodrante legare liceret, propterea quod multi hæreditatem recusabant.

De lege Flauia.

Flauius legem tulit de plagiarijs , cum quis dolo seruum aut pecus à domino, & filium a patre subtrahit.

De lege Gabinia .

Gabinius legem tulit, qua bellum Cn. Pompeio magno contra Piratas datum est, contra C. Trebelli trib. pl. intercessionem.

De lege Iunia.

Iunius Syluius cons. cum Q. Cecilio Metel. legem tulit bello Cimbrico, quod diu praue & infeliciter gestum est, propter diminuta militiæ stipendia.

De lege Iulia.

Iulia lege puniũtur adulteri. Idẽ Iulius Cæsar legẽ tulit de peculato in eos q rẽp. uel sacra furati sunt, nel furãtibus auxiliati sunt, uel furta scientes susceperunt.

De lege Lectoria

Cum adolescentes in contractibus circumueniri solerent, Q. Lectorius pœnam deceptoribus adiecit.

De Lege Licinia.

P. Licinius Crassus orator, & Q. Mutius Scæuola Pont. Max. legem tulerũt de regundis ciuibus, ut in suæ quisq; ius ciuitatis redigeretur, cum multi Itali cupiditate ciuitatis Rom. tenerentur.

De lege Manilia.

L. Manilius legem tulit, ut quando res a nobilibus aduersæ gestæ fuerant, illi ad magistratus gerendos admitterẽtur, quorum maiores in Romana repub. magi-

ſtratũ nõ exercuiſſent, huiuſmodi aũt noui appellãtur.

Otho tr.pl.legẽ tulit, ne qs cũ ordĩe equeſtri in ſpectaculis ſederet, niſi ſeſtertia quadraginta poßideret, quod ſi contingeret, quiſquis eſſet ſiue ingenuus ſiue libertus, inter equites ſpectare liceret in gradu 14.

De lege Oppia.

Oppius legẽ tulit, ne ſupfluo ornatu mulieres Romanæ uterentur, neue pilẽtis, id eſt, rhedis pẽſilibus uterentur, neue plus uncia in auribus appenderent

De lege Hortenſia.

Hortenſius legem tulit, ut eo iure, quo populus ſtatuiſſet, et omnes Quirites tenerentur.

De lege Pompeia.

C. Pompeius Strabo lata lege, ueteribus incolis Transpadanis ius Latij dedit, quod cæteræ Coloniæ Latinæ habebant, ut petendi magiſtratus & ciuitatis Romæ ius adipiſcerentur. Cn.Pompeius magnus legem tulit, ut Quæſtor ſuffragio populi, ex his qui conſules fuerant, crearetur. Idem Pompeius legem tulit, qua aſperrima pœna patricidas afficit. Si quis parentis, filij fata præparauerit clã & palàm, inſutus culeo cum cane & gallo gallinaceo, et uipera et ſimia, in mare aut in flumen proijceretur.

De lege Papia.

Lege Papia prohibentur peregrini uti urbe Ro. M. Plotius Sil. tr. pl. Cn. Pompeio Strabone, & L. Portio Cato. Conſ. legem tulit, ut ſingulæ tribus, quinos denos

ex eo numero ſuffragio crearent, qui eo anno iudicarent. L. Roſius Otho conſul legem tulit, in theatro equitibus Ro. ordines 24. ſpectandi gratia darentur.

De lege Satyra.

Satyra lex eſt, quæ uno rogatu multa et uaria comprahendit.

De lege Scantinia

P. Scantinus legem tulit, qua puerorum concubitores graui ſupplicio afficiuntur.

De lege Tutelari.

Lege tutelari cauetur, ne quis tutor per ſimulationem pupillum fraudet.

De lege Variana.

Q. Varias tr. pl. legem tulit, ut quæreretur de his, quorũ ope conſilioue ſocij pop. Ro. arma ſumpſiſſent.

De lege Voconia.

Voconius legem tulit, ne quis cenſus hoc eſt pecunioſus hæredem unicam relinqueret filiam, erat autem cenſus ille, qui C. milia in profeßione detuliſſet.

De lege Valeria.

Valerius Publicola legem tulit, ut nulli magiſtratui liceret, corpus Romani ciuis indicta cauſa condẽnare, liceretq; damnatis ad populum prouocare.

Hæc habui M. Pantagathe, quæ de magiſtratibus & ſacerdotijs, et legibus cõpendioſe ſcriberẽ, ut ex eo cõpendio aliqua ad noſtros utilitas pueniat. & ita depĩxiſſe opinor, ut ante oculos uelut in tabella poſuerim. Scribant alij diffuſius, Pomponio ſatis eſt placere ſuis.

THEODORICVS GRESEMVNDVS.

lectori. S.

EN tibi lector humanißime Valerij Probi in singulares antiquorum literas interpretamẽta, quibus nos pleraq; paßim inuenta adiecimus. Inter quæ si quid forte occurrerit, quod friuolum tibi aut nimis temerarium uideatur, memineris ipsum quoq; Probum non parum multa eiusmodi posuisse. Nos ea quæ uides transeũter, neq; tamen omnino sine delectu, pro tẽporis angustia congeßimus. Tu proinde cui plus est otij, quicqd lolij, aut auenarũ spicilegio huic nostro inerit, diligenter excute, id est, ubi libellũ emeris obelo censorem age. Poteris etiam qcquid repereris insuper, arbitratu tuo addere, cuius rei gratia tibi post singulas literas, singula interualla reliquimus. Valerio Pomponium Lætum de Roma. magistratibus, Sacerdotijs, & Legibus subiecimus. Videntur enim omnia hæc antiquitatibus cognoscendis, quas ad Theodericum Zobel uirum profecto nobilium eruditißimum, & eruditorum nobilißimum dedimus, non parum accommoda, quæ tu lector boni et æqui consule, accepturus paulo post collectanea nostra antiquitatum, tam in urbe, quam in agro Moguntino repertarum. Bene Vale.

VALERII PROBI GRAMMATICI DE LITERIS ANTIQVIS opuſculum.

ST ETIAM CIRca perſcribendas, uel paucioríb. literis notandas uoces ſtudiũ neceſſariũ, quod partim pro uoluntate cuiusq; fit, partim uſu publico & obſeruatione communi. Nam apud ueteres, cum uſus notarum nullus eſſet, ſcribendi facultatem maxime in ſenatu, qui aderant in ſcribendo, ut celeriter comprehenderent, quædam uerba atq; nomina ex communi conſenſu primis literis notabant, & ſingulæ literæ quid ſignificabant, in promptu erat, quod nominibus, pronominibus, legibus publicis, pontificũq; monumentis, iuriſq; ciuilis libris etiam nunc manet. Ad quas notationes publicas accedit etiam ſtudiorum uoluntas, ut unuſquiſq; familiares ſibi notas pro uoluntate ſignaret, quas comprehendere infinitum eſt. Publicæ ſane tenendæ ſunt, quæ in monumentis plurimis, & hiſtoriarum libris, ſacriſq; publicis reperiuntur, ut ſunt iſtæ.

DE LITERA A.

	A	*Aulus uel ager*
	Aug.	*Augustus uel augur*
Alias Augusti.	AA.	* *Augusta*
	A.GELL.	*Aulus Gellius, uel* AVL. *id est Aulus Gellius*
	AA. *uel* AVG.	*Augustalis*
	AVR.	*Aurelius*
	AG.	*Agit*
	AC.	*Actio*
	ACON.	*Actiones*
	ACON.	
	ACIN.	*Actionem*
	AM.	*Amicus*
	AM.N.	*Amicus noster.*
	AVT. *uel* AVTHOR.	*Authoritas*
	A.	*Aut uel ager*
	AT.	*Autem*
	AN.M.	*Actionem mandat*
	AP.	*Apud*
	APP.	*Appellat*
	ACC.	*Acceperat, acceptat*
	ADI.	*Adiutor*
	ADI.P.	*Adiutor prouinciæ uel potentiæ, uel populi*
	AD.L.	*Ad locum uel ad limites*

AD.F.	Ad finem
AD.E.	Ad exactorem, uel ad effectum uel effectorem.
AB.V.C.	Ab urbe condita.
AED.	Aedes.
A.A.A.F.F.	Aere, argento, auro, flato, ferundo, uel flauo feriundo, uel fœcundo.
A. L.E.	Arbitrium litis extimandæ, ul' Arbitriũ liti extimãdæ
A.D.P.	Ante diem pridie
A.A.L.M.	Apud agrum locum monumenti
A.P.R.C.	Anno post Romam conditam
AG.	Agrum uel Agrippa
AEDIL.CVR.	Aedilis curulis
AED.PL.	Aedilis plebis.
A.P.Q.	Aulij Publij Quinti
A.A.	Apud agrum.
APP.	Appius
ANN. uel AN.	Annis uel annos.
ANT.	Ante uel anteor
A.N.	Ante noctem
A.X.	Annis decem
ANT.T.C.	Ante terminum constitutum.
A.A.A.F.F.Q.T I.	Auri, argenti, aeris flator fa

	bricæ Quirinalis Tiberi.
ADP.uel ADOP.	Adoptiuus.
A.CVB. AVGG.	A cubiculo Augustorum.

ADDITIO A.

ADIAB.	Adiabenicus.
A.B.	Alia bona
A.B.V.	A bono uiro
ABS.	Absolutus
AER.COL.	Aere collato.
A.L.	Alia lex.
AER.	Aerarius.
AM.P.	Amabilis persona uel amicus principis
A.O.	Alij omnes.
AP.IVD.	Apud iudicem.
AEQ.P.	Aequalis uel equestris perso.
A.TER.	A tergo
A.F.	Auli filius
A.A.V.C.	Anno ab urbe condita.
AVGG.	Duo uel plures Augusti
AV.	Aucus
AVREL.	Aurelius.
AVR.	Aurum uel Aurelius
AVG.LIBER.	Augusti libertas, uel libertus.
A.A.V.	Ambo alter ue

A.F.P.R.	Aptum fide Publij Rutilij

B

B.	Bonus uel Brutus uel Balbius
B R.	Bonorum.
B.F.	Bona fide uel fortuna uel Bona filia.
B.F.	Beneficium, uel bonum factũ uel benefecit.
B.F.C.	Bona fide contractum
B.M.	Bonæ memoriæ.
B.uel B.	Balbius uel Balbus.
B.A.	Bonam actionem.
B.M.	Bene merenti.
B.P.	Bona possesßio.
B.M.F.	Bene merenti fecit.
B.M.P.	Bene merenti posuit.
B.P.	Bonum publicum.
B.P.	Bona paterna.
B.F.	Bene fecit.
B.A V.	Bonis auspicijs, uel bonis auibus.
B.V	Bonus uir
B.F.	Bona fœmina
B.R.P.N.	Bono rei publicæ nato
B. F.P.	Bonæ fidei possessor.

ADDITIO B

B.R.	Bonorum rector
B.C.	Bonis ceßit
B.D.	Bonum datum
B.G.	Bona gratia
B.H.	Bonus homo, uel bona hære-reditaria
B.I.	Bonum iudicium
B.L.	Bona lex
B.I.I.	Bonum iudicis iudicium
B.N.	Bonum nomen, uel bona no-ſtra.
B.O.	Bene optime
B.Q.	Bona quæſita
B.S.F.	Bene ſatisfecit
B.T.	Bonorum tutor
BRT. aliâs BRI-TANIC.	Britanicus
BEN.ME.	Bene merẽti, uel bene merito.
B.V.	Bene uixit

C

C.	Caius. uel cum, uel centum.
C.S.	Conſulum ſententia
CL.	Claudius
CIPP.	Cippum

C M.	Comis aliâs comes	
C N.	Cneuius, uel Cneus, uel Gneus	
COR.	Cornelius	
CAES.	Cæsar	
CAES. A. uel AVG.	Cæsar Augustus	
CR.	Contractum	
C.CR. aliâs C.CT.	Contrarium contractum	
Ͻ	Con	
Ͻ.	Caia	
ϽO. uel Ͻ.	Controuersia	
CC.	Circum	
CA.	Causa	
C.M. uel CA.M.	Causa mortis, uel Caius Marius	
C.R.C.	Cuius rei causa	
C.R.C.P.	Cuius rei causam promittis aliâs causa	
COS.	Consul	
COSS.	Consules	
C.LIB.	Caij libertas	Augurũ collegiũ
CON.	Consularis	
C.R.	Ciuis Romanus	
COL. uel CL.	Colonia, uel Coloniæ	
COL.	Coloni. uel collega	
COLL.	Collegæ, uel collegia, uel collegiũ, aliâs Coloniæ uel	

	Coloni.
ƆL.	Conlibertus, aliâs conliberta
COIVX. aliâs CO.	Coniunx.
C.E.C.	Coloni eius coloniæ
CR.	Creticus.
CONS.	Consiliarius.
CN.ARR.	Cneus Arrius.
C.C.	Consilium cesset, uel cœpit
C.C.	Causa cognita
C.V.	Centumuirum.
COM.OB.	Comicia obdriaca, uel obchiaca
CEN.A.	Censoris arbitratu.
COH.	Cohors
COS.DES.	Consul designatus
COSS.DESIG.	Consules designati
C.F.	Caij filius.
CR.	Crispus
Ɔ.T.	Caia liberta
ƆL.K.	Conliberta karißima
CVR.	Curionũ, curiarũ, uel cursor.
CENT.	Centenarium, uel centurio
	Centuria, uel centurionum
CENTN.	Centuriones.
CA. uel CAM.	Camillus
CENS. uel CNS.P.	Censor perpetuus, uel peregrinus.

C.L.	*Caius libertus*
CONLIB.	*Conlibertus*

ADDITIO C.

CES.	*Cefpius*
CAESS.	*Cæfares*
C S.	*Confiliarius*
CSS.	*Confiliarij*
C.P.	*Ciuis publicus.*
CONIV.	*Coniunx uel coniunxit*
C.R.	*Caius Rufus*
C.V.	*Clarißimus uir, uel cõfularis*
CEN. AR.	*Cenforis arbitratu.*
CAR.	*Carißimus*
C.N.	*Caius nofter, uel ciuis nofter*
CVL.	*Cultores*
C.D.	*Capite diminutus, uel Caius Dacius, aliâs Drufus.*
CONTVB.	*Contubernalis*
C.O.	*Ciuitas omnis*
CA.	*Camillus, uel canis, uel Cato*
C.B.	*Commune bonum*
C.C.C.	*Cenfa ciuium capita*
C.H.	*Cuftos hæredum*
C.F.C.	*Clam fugiendi caufa.*
COLLE. FABR. M.R.	*Collegio fabrorum militiæ Rauennatis*

COER.	Cœrauit
CVR.VIAR.	Curator uiarũ
COS.II	Consul iterum
COS.III.	Consul tertium
CON.SEN.ET EQ.OR.P.Q.R	Consensu senatus et equestris ordinis populiq; Romani

D

D.	Diuus
D.uel Ɑ.	Diua
DEST.	Destinato
D.P P.	Deo perpetuo.
D.P.	Diuus pius, uel dijs penatibus.
D.	Deuotus uel diutius.
D.D.	Deo dicauit.
DEC.	Decius
D.D.	Dotis dictio
D D.	Dedicauerunt uel dedicarũt
D.V.	Deuotus uir, uel uester
DOT.	Dotem
D.P.	Dotem petit, uel dijs paternis
D.F.	Dotem fecit, uel dolũ, uel donum uel Decij filius.
D.M. uel D.M.	Dolum malum, uel dubium malum.

D.D.S.	Dijs deabus ſacris
D.M.	Domus mortui
D.M.	Dijs manibus
D.M.S.	Dijs manibus ſacrum
D.D.	Dijs dantibus
DT.	Duntaxat
DN.	Dominus
DNN.	Dominis
DL.	Delego
DICT.	Dictator
D.Q.	Dijs Quirinalibus
DD.uel D.	Dedicauit
DE.	Defunctus
DIL.	Dilectiſsimus
DVL.	Dulciſsimus.
D.Q.R.	De qua re
D.Q.S.	De quo ſupra
D.C.S.	De conſulum ſententia
DIG.M.	Dignus memoria
D.PEC.R.	De pecunijs repetundis
D.T.S.P.	Diem tertium, ſiue perendinum.
D.V.	Dijs uolentibus
D.L.S.	Dijs laribus ſacrum
DR.	Druſus
D.N.	Domino noſtro
DD.NN.	Dominis noſtris

D.D.D.	Datus decreto Decurionum uel decreto, ſeu dono Decurionum, uel dono dedit dicauit, uel dono Decurio dedit.
D.D.	Dono dedit
D.D.	Deo domeſtico
D.M.AE.	Deo magno æterno
D.D.	Dedit donauit
DIL.S.	Dilectißimus ſeruus
DEC.DEC.	Decem decani
DEC.DEC.	Decreto decurionum
D.L.	Dat laudes
DES.	Deſignauit
D.D.L.M.	Dono dedit libero munere
D.C.uel CAES.	Diuus Cæſar
D.P.S.	Deo poſuit ſibi
D.L.D.P.	Dijs locum dedit publice
DVC.DVC	Ducum ductore, uel ductorū ductor.
D.IMM.S.	Dijs immortalibus ſacrum
D.I.M.	Dijs inferis maledictis
D.D.D.D.	Dignum deo donum donauit aliâs dicauit.
D.V.	Deuotus Veſtæ.
D.AVG.uel. A.	Diuo Auguſto
D.C.A.	Diuus Cæſar Auguſtus

DOMIC. COS. XIII. LVD. SAEC. F. C.	*Domitius consul tertiumdecimum, Ludos sæculares faciundum curauit.*

ADDITIO D.

D. Q.	*Diuus quæstor, uel dijq;*
D. G.	*Dedit gratis.*
D. H.	*Donauit, uel dedit hæredib.*
D. I.	*Dijs immortalibus, uel dari iußit.*
D. L.	*Donauit locum, uel Decij libertus.*
D. O. M.	*Deo optimo maximo, Dijs omnibus manibus*
DATHI.	*Dathicus*
D. O.	*Dijs omnibus uel deo optimo*
D. M. F. V. C.	*Doli mali fraudis ue causa*
D. P. S. D. L. D. P.	*Deposuit sibi dijs locum dedit publice*
DOMIC. COS. IN. L. V. SAEC. F. C.	*Domicius cõsul in ludos seculares faciundum curauit.*
D.	*Quingenta*
D. D. D.	*Dono dedit, dicauit*
DED. *uel* DEDIC.	*Dedicata*
D. S. P.	*De sua pecunia*
D. S. P. L. D.	*De sua pecunia laribus dant; uel dedit, uel dederunt.*

D.L.A.P.	Donum libens animo posuit
D.	Decius, Drusus, deuotus, domus, dicauit, dedit
D.D.	Decreto Decurionum
DEC.	Decurio
D.F.	Donum fecit, uel dolum fecit uel Decij filiabus
D D.S.	Dijs deabus sacrum
DE.	Defunctus
D.P.R.	De pecunijs repetundis
D.V.	Dies quintus
DRV.	Drusus
D.D.D.	Decreto seu dono decurionum, uel dono decurio dedit.
D.D.	Dotis datio, uel dotis dictio.
DES.	Designatus
D.E.R.I.C.	De ea re ita curatum, uel consultum est.

E

E.	Est.
EE.	Esse
ER.	Erunt, uel erit, uel ærarij.
EI.M. uel E9.M.	Eiusmodi

E9.uel E.	Eius
E.N.	Etiam nunc
EG.	Eger
EPI.uel.EP.	Epiſtola
EP.M.	Epiſtolas miſit
EQ.R.	Eques Romanus
EX.R.	Exactis regibus
EOR.	Eorum
E.F.	Eius fecit
E.F.uel.FIL.	Eius filius.
EDIL.CVR.uel ED. CVR.	Aedilis curulis

ADDITIO E.

E.	Ennius, uel ædilis
EQ.P.	Equalis uel equeſtris perſona, uel equus publicus
ER.COL.	Aere collato
EDIL.P	Aedilis plebis]
ER.P.	Aere publico
E.B.	Eius bona.
E.D.	Eius domus
E.E.	Eius ætas
E.H.	Eius hæres.
E.L.	Edita lex.
EMP.	Empta.

ADDITIO E.

EQ.	Equestris ordinis, uel equester ordo.
EQ.AVR.	Eques auratus
EX.DO.AV.	Ex domo Augusti
EXCVR.	Excursor
EQ.M.SP.POM.	Equitum magister, Spurius Pompeius.
AEDIL.CVR.	Aediles curules
EX.S.C.	Ex senatus consulto
EX.S.D.	Ex senatus decreto

F

F.uel FIL.	Filius
F.uel.Ⅎ	Filia
F.F A.	Filius familias
FS.	Fratres
FR.F.	Fratris filius
FOR.	Foris, uel foras.
FOR.	Forum, uel forte, uel fortuna
FR.L.	Forum Liuium
FR.I.	Forum Iulium
F.F.F.	Fortior fortuna fato uel fortius fortuna fatum.
F.M.	Fati munus.
F.M.I.	Fati munus impleuit.
F.C.	Fidei commissum.

F.C.	Fiduciæ causa
F.C.	Fraude creditoris
F.F.	Fecerunt uel fundauerunt uel fabricauerunt.
FF.	Fabrefactura
F.F.	Fabricari fecerunt
FF.	Fabrefactum
FR.	Fronte.
FL.	Flauius
FLAM. uel FL.	Flaminius
FAC.	Facti
F.Ⅎ.	Pro.F.& dicitur digamma, & ponebatur pro V. ut SERⅎIVS, pro Seruius, & ⅎVLGVS, pro uulgus
F.V.C.	Fraudis ue causa.
FAB.	Fabius
F.H.	Filius hæres.

ADDITIO F.

F.F. uel FIL.FA.	Filius familias
F.FL. uel FR.F.	Fratris filius.
F.E.D.	Factum esse dicetur.
FABR.	Fabritius.
FAC.C.	Faciundum curauit
F.D.	Fides data, uel fide data
F.E.	Fides eius.

F.F.E.	Fiat fides eius
F.I.	Fieri iußit
F.N.	Fides noſtra
F R.S.	Forum ſempronianum.
FOR.RED.	Fortunæ reduci
FEBR.uel FEB.	Februarius
F.F.F.	Ferro, flamma, fame, uel Flauius filius fecit.
F.F.	Fidem fecit, uel Flauius fecit
F.N.C.	Fidei noſtræ commiſit
FVNC.	Functus
FID.	Fides
FAC.	Faciundum uel factum
F.	Fecit
F.C.	Faciundum cœrauit, uel curauit
FAB.uel FABR.	Faber, uel fabrorum
FOR.	Fortunata, uel forma
F.M.	Fieri mandauit

G

G.	Gaudiũ, uel Genius, uel genus
GR.	Gratis
GR.	Gerit
GS. aliâs. GG.	Geſſerunt
G.R.	Genus regium

G.R.	*Genus rerum*
GL.	*Gloria*
GL.P.	*Gloria parentum, uel patriæ, uel populi*
GL.E.R.	*Gloria exercitus Romani*
G.S.	*Genio ſacro, uel ſacrum*
G.AVG.	*Genio Auguſti*
GL.N.L.	*Gloria nominis Latini*
GER.	*Germanicus*
GL.R	*Gloria Romanorum*
GL.P.R.	*Gloria populi Romani*

ADDITIO G.

G.	*Gelius uel Gades uel Gaius*
GERMANIC. *uel* GER. *uel* GERM.	*Germanicus uel Germanus*
GN.	*Gneus*
GN.S.	*Genio ſacrum uel Gnei ſacro*
GRAC.	*Gracchus*
GR.D.	*Gratis dedit*
G.L.	*Gaius libertus, uel Gaia liberta*
GL.C.	*Gloria conſulum*
GL.VR.RO.	*Gloria urbis Romæ*

H

H.	*Honor, honos uel honeſtas.*

H.V.	Honestus uir
H.V.	Honesta uita
H.M.uel.W.	Honesta mulier
H.F.	Honesta fœmina.
H.L.	Honesto loco
H.L.N.	Honesto loco natus
H.	Hæres, uel hæredes
H.	Hora
H.B.uel H͡	Hora bona
H.M.uel H̅	Hora mala
H.P.uel.H	Hora peßima
H.S.uel H	Hora secunda, uel sacra.
H.H.uel.H O.H.	Homo honestus
H.P.	Hic posuit, uel possunt
H.S.	Hæc sit
H.I.	Hæreditario iure
H.F.	Hic fundat, uel fundauit.
H.M.H.S.	Hoc monumentum hæredes sequuntur.
H.DD.	Hic dedicauit ul'dedicauerũt
H.S.V.F.M.	Hoc sibi uiuẽs fieri mãdauit.
H.L.H.N.S.I.uel.C. loco H.	Hic locus hæredes non sequitur.

ADDITIO H.

H R.	Hæres uel hæreditas
H.M.AD.H.N.	Hoc monumentum ad hære-

TRAN.	des non transit
H.VI.	Hora sexta, uel horis sex
H̄ S̄.	Sextertium
HDR.	Hadrianus
H.B.F.	Homo bonæ fidei, uel homo bonus fecit
H.POSS.	Hæres possessor, uel hæreditatis possessor.
H.L.D.	Hunc locum donauit, uel dabit.
H.M.P.	Hoc memoriæ posuit, uel hoc monumentum posuit.
HOS.	Hostis uel hospes
H.R.	Honesta ratio.
H.SS.	Hic sepulti sunt
H.D.	Hoc uel hic donauit, uel dedit, uel dicauit
HS.	Sestertia
H.M.H.ex.T. nō seq.	Hoc monumentū hæredes ex testamento non sequitur
HS.III.M.N.	Sestertia tria millia nummum
H.ex.T.est.	Hæres ex testamento
H.Loc.Hær.nō seq	Hic locus hæredes non sequitur.
H.	Hæres aut hæredes in multitudine, uel hic.
H.B.M.F.C.	Hæres bene merenti faciun-

	dum curauit
H.M.EX.N.recip.	Hoc monumentum extorum non recipit
H.M.D.M.A.	Huic monumento dolus malus abesto
H.M.H.N.S.	Hoc monumentum hæredes nonsequitur
HS.	Sestertium
H.S.	Hæredes sũt,uľ hæredes socij

I

I.	In
I'.	Inter
I' D.	Interdum
.I' A.P.	Intra prouinciam
.I'L.	Intra limitem
.I'.C.	Intra circulum
.I'.T.C.	Intra tempus constitutum.
I.	In,uel Iulius,uel iustus
IMP.	Imperator
IMPP.	Imperatores
I.D.	In dimidio
I.S.D.	In serijs dijs
I.P.	Iuris dicendi uel iuri dicũdo.
I.P.	In possessione
I.L.S.	In loco sacro

I.L.R.	In loco religioso
I.L.D.	In loco diuino
I.E.	Iudex esto
I.L.P.	In loco publico
I.S.	Iuditium solui
I.S.	In senatu
I.S.C.	In senatus consulto
I.P.	Iustus possessor
I.F.	In foro
I.F O.C.	In foro Cæsaris
I.F O.P.	In foro pacis ual Palladis
I.F O.T R.	In foro Traiani
I.F O.I.uel.I V.	In foro Iulij
I.F O.P O M P.	In foro Pompeij
I.F O.L I.uel.L.	In foro Liuij, uel Lucij
I.R.	Iure rogauit, uel iure Roma.
I.F O.F L A M.	In foro Flaminij uel flaminis
HHH. uel I I I I I I.	Vel Sextum uir uel Sexium.
I.F O.P.R.	In foro pro rostris
I.F.P.R.	In foro pro rostris
I.N.Q.	Iniustis nuptijs quæsitus.
I.D.P.	Iuri dicundo præerit.
I.D.C.	Iuris dicendi causa
I.C.E.V.	Iusta causa esse uel eius uidebitur
I I I I.V.	Quartum uir
I I I. V.	Triumuir

I.FO.POP.	In foro Põpilij, aliâs Popilij
I.O.M.S.	Ioui optimo maximo ſacrum
I.D.	Inferis dijs
IN.FR.P.VI.	In fronte pedes ſex
IN.AG.P.X.	In agro pedum decem
IVNON.ET PROSERP.	Iunoni & proſerpinæ
IN.F.IN.A.V.L.P.X.	In fronte in agro uerſus, longe pedum decem.

ADDITIO I.

I'.	Inter
I'A.	Interea
I'.C.	Iulius Cæſar uel intra circulũ
I'.T	Intra tempus.
I.S.S.	Inferius ſcripta ſunt
I.F.B.	In foro Boario
I.F.FL.	In foro flauij
IVD.	Iuditium
I.H.	Iuſtus howo, uel in hoſtem.
I.L.	Iure legis, uel iuſta lege.
IAN.	Ianuarius
III.V.	Triumuiri
X.V.	Decemuiri
ID.	Idus.
IVR.D.	Iurisdictio.
I.P.	Iuſta perſona.

I.V.	*Iuſtus uir*
I.O.M.I M.	*Ioui optimo max. immortali*
IN.FR O.P.V I.LAT. VII.	*In fronte pedes ſex, latitudine ſeptem.*
I.S N.R.	*In ſenatu Romano*
I M.	*Imperator*
IN.F.P.	*In fronte pedes*
IN.F R.P.	
IN.A G.P.	*In agro pedes*
I.	*Vnum uel Iunius uel Iulius*
IOV I.SA BAZ.	*Ioui ſabazio*
I I.	*Iterum & ſecundus*
IV N.	*Iunius. I V L. Iulius*
II.V.*uel*.I I.VIRI.	*Duumuiri*
I.P.	*Ius pontificium*
I.D.	*Iudicatum ſolui*

K

K.*uel* KL.	*Kalendæ*
K.Q.	*Kalendæ quintiles*
K.I.*uel* I AN.	*Kalendæ Ianuarij*
K.S.	*Kalendæ ſextiles*
K.D.	*Capite diminutus*
K.C.	*Capite cenſus, uel cenſuum, uel cæſus*
K.C.	*Carthago ciuitas*

K

K.P.	Cardo positus
K.T.	Capite tonsus
K AR.	Carthago
K.M.	Cardo maximus
K.F.	Cardo finalis.
K.	Castra
K.P.	Castra ponit.
K.DD.	Castra dedicamus.
K.uel K A.	Carißima
K.	Caput
K.K.	Calumniæ causa
K.	Cardo

ADDITIO K

K.N.	Kalendæ Nouembres
KAL.	Kalendæ.
KAL.IAN.	Kalendis Ianuarijs.
K.D.	Kalendæ Decembris
K.DD.	Castra dedicata
KAR.	Carißimus

L

L.	Lucius uel Lolius
L.C.	Lucius Catius
L.M.uel M.	Lucius Murena
L.C.S.	Lucrum sacrum
L.C.D.uel DIV.	Lucrum diuinum.

L.D.	Locum redditum
L.E M.	Locus emptus
L.P.	Locus propitius uł proprius
L.Q.S.	Locus quo ſupra
L.A.C.	Latini coloni
L.T.	Lucius Tatius uel Titius
L.D.D D.	Locum dijs dedicauit.
L.S.	Laribus ſacrum
L.P.C.R.	Latini priſci ciues Romani
L.D.D.D.	Locus datus decreto decurionum
L.D.A.B.M.	Locum dedit Aulus bene merenti.
L G.D.	Legem dat uel dedit
L.A.G.	Lex Agraria
L.I V.	Lex Iulia.
L.V O C.	Lex Voconia.
L.C IN.	Lex Cincia
L I B.	Libertas uel Libertus
L.L.	Lucij liberti
L E G.X.	Legio decima
L.PVB.	Loco publico.
L.P.	Loco priuato
L.H.	Locum hunc
L.F.	Lucij filius.
L.D.	Locum dedit
L.L.Q.F.	Luciũ Luceium Quinti filiũ

L.L.L.	*Lucij liberti locus, pueritiam significat & quinquagita*

ADDITIO L.

L.V.G.P.	*Lucius uetus Galliæ procurator.*
L G.	*Legauit uel legatum.*
L.A P.	*Ludi Apollinis, uel Apollinares*
L.P.D.	*Locus publice datus.*
L G.D.	*Legio decima*
L.S.	*Liberto suo*
L L.S S.uel.L.S S.	*Libertis suis*
L.M.	*Locus monumenti*
L.P.	*Lege punitus*
L.Q.S.	*Locus quæsitus senatui*
L.F.	*Lucius Flauius, uel Flaminius, uel Lucij filius*
L.A N.	*Lucius Annius, uel quinquaginta annis*
L.L.L.M.M.	*Lacerat lacertũ Largij mordax Memmius*
L.A.D.	*Locus alteri datus*
L.B.M.D.	*Locum benemerenti dedit, uel donauit*
L.E.D.	*Lex eius damnatus.*
L.R.	*Lege rogatus uľ lex romana*

L.V.	Lex uetat uel quinquagintaquinq; .
L.F.	Lucij filius
L.	Quinquaginta
LVD.	Ludus uel ludi
LVD.SEC.	Ludi seculares
LVD.SEC.FAC.C.	Ludos seculares faciundum, uel faciundos curauit.
LEG.X.	Legionis decimæ.
LEG.III.	Legionis tertiæ
LAT.P.VIII.S.	Latum pedes octo & semis
L.Q.ET.LIB.	Libertisq; & libertabus
L.C.	Latini coloni
L.C.	Lucius Cornelius
L.D.	Legem dat uel locus diuinus.
L.P.	Locus populi
L.S.	Locus uel lucus sacer.
L.D.D.D.	Locum dono dedit
L.PVB.	Lucius Publius
L.H.	Locus hæredum, uel locum hæredibus.

M

M.	Marcus
MAX.	Maximus
MA.	Macuuius.

MVN.	Municipia uel municeps.
M.E.M.	Municeps eius municipij
MAG.EQ.	Magister equitum
M.	Monumentum
MV.uel.M.	Mutius
M.F.	Marci filius
M.L.	Marci liberti, ul' militis locus
MNF.L.	Manifestus locus.
M.N.	Meo nomine
MV.F.	Mutij filius
W.	Mulier
MS.	Mensibus uel menses.
M.POS.uel P.	Mensam posuit
MIL.	Miles
M.C.	Monumentum condidit uel consecrauit
M.MAN.	Marcus Manlius
M.N.	Millia nummum
M.LEP.C.REG. INST.	Marcus Lepidus ciuitatem Regij instaurauit
M.R.	Militiæ Rauennatis
M.POP.	Marcus Popilius
M.AEM.	Marcus Aemylius
M.REG.	Militiæ Regiensium.

ADDITIO M.

MAG.	Magister uel magistratus

MO.	Monumentum uel moneta
M.P.	Marcus Pacuuius
M.C. C.	Marcus Cicero, uel Cato, uel Calfurnius
MER.S.	Mercurio ſacrum
M.H.	Magnus homo
M.I.	Maximo Ioui
M.R.	Miles Romanus
M.S.P.	Monumẽtum ſuum, uel memoriae ſuæ poſuit.
M.B. uel. MVL.B.	Mulier bona
M.AVR.	Marcus Aurelius
MM.	Milites
M.X.	Menſes decem
M.N.	Meo nomine
MAXX.	Maximi in multitudine
M.N.	Millia nummum.
M.	Mille
MET.	Metius
MAN.	Manius
MIL.	Miles
MILIT.	Milites, uel militauit.
M.	Mille, uel miles, uel Mutius uel Munius, uel moneta
M.L.	Mille quinquaginta.

N

N.	Non uel Nonius
N.uel.N.	Noſter uel nepos
N.L.	Nominis Latini
N.K.C.	Non calumniæ cauſa.
NON.	Nonarium
N.	Numiſmatis uel nummus
N.	Noſtro uel neptuno
N.F.N.	Nobili familia natus
N.CL.	Nero Claudius
N.G.uel.NOB.G.	Nobilis genere
N.MACR.	Nonius Macrinus
N uel N.uel NEP.	Nepos uel neptis
NEP.S.uel.SAC.	Neptuno ſacrum

ADDITIO N.

N.uel NR.CL.	Nero Claudius.
NN.PP.	Noſtrorum principum.
NEG.	Negotiator.
N.L.	Non licet
NOB.	Nobilis, NOBB. nobiles.
N.F.C.	Noſtrum, uel noſtræ fidei cõmiſſum.
N.Q.	Nunquam, uel nuſquam, uel nequam
N.H.	Notus homo.
NAT.	Natalis, uel natalitia, uel na talia..

Aliâs Natus.

NAV.	*Naues, uel nauta.*
NVP.	*Nuptiæ*
NATOR.	*Natorum.*
N.FA.NA.	*Nobili familia natus.*

ADDITIO N

NEPTVN.	*Neptunus, uel Neptunalia.*
NR.	*Nero.*
NAC.	*Nactus*
NEP.RED.	*Neptuno reduci*
N.L.	*Non liquet*
NON.	*Nonis*
NV.	*Numa.*
N.	*Numerus, uel nomen.*
NON.AP.	*Nonis Aprilis*
N.C.C.*uel*.N.K.C.	*Non calumniæ causa.*

O

O.*uel* OP.	*Optimo*
OP.	*Oportet.*
O.P.	*Optimo principi.*
OR.	*Ornato.*
O.	*Ordo.*
OB.CIV.SER.*uel* O.C.S.	*Ob ciues seruatos.*
O.V.F.	*Omnibus uiris fecit.*
OB.M.E.	*Ob merita eius*

OB.M.P.7.C.	Ob merita pietatis & concor diæ.
OB.	Obiter
O.	Opertum uel mortem ſubijt.
D.M.	Dijs manibus.
O.K.	
OR.M.uel.M.	Ordo militum
ORB.PAR.	Orbati parentes
O.V.D.	Omni uirtuti dedito

ADDITIO O.

O.M.	Optimus maximus.
O.P.F.	Optimo principi fecit, uel pa trono uel patruo
OPP.	Oppidum.
O.V.F.	Omnia uiuens fecit, uel opti- mo uiuenti fecit.
OP.MAX.	Optimus maximus
O.P.uel OPT.PRIN.	Optimo principi.
O.P.F.	Optimo principi fecit
OB.C.S.	Ob ciues ſeruatos
OP.	Opiter
O.V.F.	Optimo uiro fecit

P

P.	Publius
POP.	Populus

P.R.	Populus Romanus
P.I.R.	Populum iure rogauit
P.S.	Posuit sibi
P S.	Plebiscitum.
P R.	Prætor
P R R.	Prætores.
P P.C.uel.P.C.	Patres conscripti
P.C.	Pactum conuentum
P.C.	Pecunia constituta
P.P.	Pater patriæ.
P.P.P.	Primus pater patriæ.
P R.S.	Prætoris sententia
P.R.E.uel.EX.	Post reges exactos
P R OC.	Proconsul.
PONT.MAX.	Pontifex maximus
P R.V R.	Prætor urbanus.
P.H.C.	Publicus honor curandus
P A R.	Parentum.
P.M.	Principi militum
P.	Pupillus
P V.	Pupilla
P R.PER.	Prætor peregrinus
PIENT.	Pientißimus
P.P.	Pater patratus
P.IV.uel.I.	Principi iuuentutis
PROCOS.	Proconsul
PROCOSS.uel	Proconsules

PROCC.	
PRAD.VIGIL.	*Præfectus uigilum*
PRAE.VRB.	*Præfectus urbis*
P.S.F.	*Publice ſibi fecit*
P.F.	*Publij filius*
P.F.	*Pius felix*
P.L.	*Publij libertus*
PRI.KL.*uel* K.	*Pridie kalendas*
P.M.	*Pontifex maximus*
PRAE.PRAES.	*Præfectus præſidij*
PATR.	*Patritius*
PLAEB.*uel* PLE.	*Plebis*
P.S.F.C.	*Publicæ ſaluti faciundũ curauit, uel publico, uel proprio ſumptu faciundum curauit.*
PLEBS.VRB.ET. HON.V.	*Plebs urbana & honore uſi.*
P.P.P.P.E.S.S.S.E. V.V.V.V.V.V.V F.F.F.F.	*Primus pater patriæ profectus eſt, Secum ſalus ſublata eſt, Venit uictor ualidus uincens uires urbis ueſtræ, Ferro, fame, flamma, frigore,*
PACE.P.R.	*Pace populo Romano*

ADDITIO P.

P.IR.	*Populus ul' publius irrogauit*
PA.DIG.*uel*.P.D.	*Patritiatus dignitas*

POT.	Poteſtas
PARTH.	Parthicus
P.D.	Publice dedit
PEC.	Peculium uel pecunia
P.uel.P RI.K.	Pridiæ Kalendas
P.Q.	Poſtquam
PROV.	Prouincia
POM.	Pomponius
PRS.	Præſes
PRSS.	Præſides
PVB.	Publicus
PICEN.	Piceni
PRON.	Pronepos uel proneptis
PRAEF.	Præfectus
PERT.	Pertinax
PRS.P.	Præſes prouinciæ
PRAEF.VR.	Præfectus urbis
PRINC.IVVENT.	Princeps iuuẽtutis (tus
P.AEL.AVG.LIB.	Publius Aelius Auguſti liber
P.S.F.	Publicæ ſaluti, uel ſibi fecit
P.	Poſuit uel pes, uel paſſus, uel Publius
POST.	Poſthumius, uel poſthumus
PROPRAET.	Proprætor
PRID.NON.APR.	Pridie nonas Aprilis
PR.PR.	Proprætor
P.P.HISP.C.	Præſes prouinciæ Hiſpaniæ

	citerioris
PAL.	Palmensi
P.F.	Publice fecit
P.S S.	Plebiscita

Q

Q.	Quintus uel Quintius
Q. uel QV.	Quartus
Q.M.	Quomodo
Q.AM. uel A.M.	Quemadmodum
Q.S.S.S.	Quæ supra scripta sunt
Q.R.F.E.V.	Quod recte factũ esse uidebi (tur
QVAESS.	Quæstores
Q.L.	Quinti liberti
QVAES.	Quæstor
Q.N.A.N.N.	Quando neq; ais, neq; negas
Q.B.F.	Quære bonum factum
Q.E.R.E.	Quanti ea res erit
Q.F.	Quinti filius
Q.L.F.	Quinti Lucij filius
Q. uel. QVINT.	Quintilius

ADDITIO Q.

Q.B.M.V.	Quæ bene mecum uixit
Q.E.R.E.IV.DA.	Quãti ea res erit iudiciũ da- (bo
QVIR.	Quirites
Q.L.	Quinti libertus

Q.M.	Quintus Mutius
Q.B.F.	Quare bene factum

R

R.L.P.	Recte legi poßit.
R.F.E.D.	Recte factum esse dicetur.
R.F.E.V.	Recte factum esse uidebitur.
R.P.	Res publica
RET.P.XX.	Retro pedum uiginti.
RVR.	Rura
R.P.C.	Retro pedes centum
R.P.	Romani principes
R.C.	Roma ciuitas
R.R.	Rurum Romanorum
R.REG.	Rurum regiensium
R.FERRARIN.	Rurum Ferrarinorum
R.D.	Regis domus
R.R.	Ruderibus recolligendis
R.R.R.F.F.F.	Regnum Romæ ruet, ferro fame flamma
R.P.C.	Reipublicæ constitutor
R.N.LON.P.X.	Retro non longe pedes decem

ADDITIO R.

R.uel RO.	Roma
RO.uel ROM.	Romani
REG.	Regio

REI.M.	Rei militaris.
R.R.	Reiectis rudibus aliâs rude-ribus
R.VE.	Res Veronensis
R.G.F.	Regis filius.
R.G.C.	Rei gerundæ causa
R.S.P.	Res sua publica.
RVR.	Rursus

S

SP.	Spurius
SER.	Sergius uel Seruius
S.C.	Senatus consultum
SEX.	Sextus
S.D.	Sententiam dicit uel dedit.
SYL.	Sylla, uel Syluius
S.N.L.	Socij nominis latini
S.F.S.	Sine fraude sua.
S.T.A.	Sine tutoris autoritate.
S.P.Q.R.	Senatus populusq; Romanus.
S.N.S.Q.	Si negat sacramento quærito
S.S.C.	Secundum suam causam.
S.L.	Sacrorum ludorum, uel sacrum ludum.
S.S.	Sacri scrinij
S.P.	Sacri palatij

S. uel	Semisue cum dimidio
S.P.D.	Salutem plurimam dicit
S.S.S.	*Senio ſanctißimo ſacrum
S.C.F.E.	Senatus conſultum factũ eſt
S S.	Sanctißimus
S.	Sacrum, uel ſacellum, uel Sulpitius, uel ſanctus
S.S.	Somnium ſomniator
SIC.V.	Sicut uoluit

ADDITIO. S.

SEX.P.	Sextus Pompeius
SARM.	Sarmatius
S.uel S N.	Senatus
SATVR.	Saturnus, uel ſaturnalia
ST.	Sitibus pro litibus, reperum apud Ferentũ in ciuitate Hiſtomo
SEPT.	Septimus, uel Septimius
S.uel SEV.	Seuerus
SEV.AVG.ARM. PARTH.	Seuerus Auguſtus Armenicus Parthicus
S.	Sacrum
ST.	Statius
SER.	Sertor
SAC.SOL.DED PRI.NO.AP.IDIB.	Sacrum Soli dedicauit pridie nonas Aprilis idib.

IANVA.	Ianuarijs
S.D.	Senatus decreto
SCRIB.AEDIL.	Scribæ ædilitio
S.S.uel SEN.SEN.	Sententia ſenatus.
S S.	Seſtertius

T

T.	Titus
TI.	Tiberius.
T.A.	Titus Anius
T.A.	Tutore autore, uel tutoris autoritate
TR.PL.	Tribunus militum
TVL.	Tullius
TR.M.	Tribunus militum
TR.AER.	Tribunus ærarij
TR.POT. uel TRIB. POT.	Tribunitiæ poteſtatis
TR.CEL.	Tribunus celerum
TR.V.MON.	Triumuiri monitales
TR.V.CAP.	Triumuiri capitales
T.F.	Titi filius
T.F.I.	Teſtamento fieri iußit
T.S.F.I.	Teſtamento ſibi fieri iuſſit
TIB.D.F.M.	Tibi dulci filio meo
T.V. uel TIT.V.	Titulo uſus

ADDITIO T.

TR.PL.*uel* P.	*Tribunus plebis*
TP.B.*uel* T.B.	*Tempus bonum*
TM.D.*uel* DD.	*Terminum dicauit, uel dedicauit.*
T.C.	*Teſtamento cauetur*
TAR.	*Tarquinius*
TER.	*Terentius uel terminus*
T.L.	*Titus Liuius, uel Titi libertus.*
TR.LEG.II.	*Tribunus legionis ſecundæ*
T.P.	*Terminum uel titulum poſuit*
TVT.	*Tutela*
T.S.F.I.	*Teſtamento ſuo fieri iußit*
T.	*Titus*
TI.	*Tiberius, uel Titus*
TRI.PL.	*Tribunus plebis*
TR.PL.	
TRI.MIL.	*Tribunus militum*
TR.MIL.	
TT.	*Titi duo, uel plures, uel teſta-ſtamento*
TIT.V.	*Titus Veſpaſianus*
TRANS.P.A.	*Trans Padum amnem*

V

V.F.S.ET.S	*Viuens,uel uiuus fecit ſibi & ſuis.*
V.R.	*Vrbs Roma*
VRBISAL.	*Vrbiſalia aliâs urbs Saluia*
VAT.	*Vates uel uatum*
V.A.	*Veterano aßignatum*
V.FR.*uel* F.	*Vſus fructus*
V.F.	*Viuens uel uiuus fecit*
V.B.A.	*Viri boni arbitratu*
V.P.R.	*Veteri poſſeſſori redditum.*
V.PRAE.	*Vir prætorius*
V.DICT.	*Vir dictatorius*
V.VRB.	*Vir urbanus*
VI.VIR.*uel* VI.VIR.	*Sextumuir*
V.S.L.M.	*Viuens ſibi locum monumenti*
V.C.	*Quintum conſulis*
V.S.L.M.	*Viuens ſibi legauit monumen mentum*
V.P.	*Viuens poſuit*
V.S.	*Viuens donauit uel dedit*
V.S.	*Viuens ſtatuit*
V.F.	*Vale feliciter,uel felix*
VX.*uel* VC. *uel* VX.	*Vxor*
V.S.L.M.	*Voto ſoluto, uel ſolenni libero munere*
V.M.M.	*Votum merito Mineruæ*

ADDITIO V

V.F.	Vsus fructus, uel uir fortis
VAL.	Valerius
V.B.F.	Vir bonæ fidei
V.E.	Verumetiam
V.I.	Vir iustus
VRB.C.	Vrbs condita
VIC.	Victor
VICC.	Victores
VIR.VE.uel.V.V.	Virgo Vestalis
VIR.	Virgilius uel uirtus
VRB.	Vrbs, uel urbanus
V.N.	Quinto nonas
V.V.	Viua Venus
V.uel.VIX.	Vixit
V.F.	Viuens fecit
V.C.	Vir clarus, uel consularis
V.S.L.M.P.	Viuus sibi locum monumenti posuit.
V.Q.A.L.K.S.	Viginti quinq; asses legitime condemnati sunto.
V.	Quinq;
V.V.MAX.	Virgo Vestalis maxima
V.A.XII.M.II.D.III.H.IIII.	Vixit annos 12. menses 2. dies 3. horas 4.
VOL.	Volesus
VOP.	Vopiscus

VO.	Volero
VI.S.	Sex & semis
VI.V.	Sextumuir
V.P.	Vir prudens, uir perfectus
V.S.	Vir sacer

X

X.V.	Decemuir, uel uiri
X.	Decem
X.	Denarij
XV.VIR.S.F.	Quindecimuir sacris faciundis.
XXII.S.	Viginti duo & semis
IXI.	Significat mille uidere in marmore

ROMANORVM CIVIVM NOMINA PRO-

nomina, ac cognomina, eorumq; magistratuum, quæ in antiquis descripta codicibus reperiuntur per abbreuiationem literarum sunt, ut infra patebit.

Per primum nomen, prænomen intelliges.
Per secundum, proprium nomen.
Per tertium uero agnomen. Idemq; est supra nomen interdum, ut in exemplo.

C. IVLIVS CAESAR.

C.N. POMPEIVS MAGNVS.

L. STATIVS DIODORVS.

L. POMPEIVS CORNELIANVS

Et sic debent poni omnia in eo casu, & proferri, in quo positæ sunt dictiones, ad quas referuntur.

Marcus	*Imperator*	*Cæsar*	*Augustus*
M. CICERO	IM.	CAES.	AVG.

M. CICERONI IMPERATORI.

HIRCIVS ET PANSA		*Imperatores* IMPP.
SYLVANVS ET MVRENA.	*Consules* COSS.	*Designati.* DESIG.

ALIAE LI
TERAE EX VALERIO
Probo excerptæ.

Et his similia. Secundum hæc curiarũ nomina, tribuum, comitiorum, sacerdotiorum, potestatuum, magistratuum, præfecturarum, sacrorum ludorum, rerum urbanarum, rerum militarium, collegiorum, decuriarum, fastorum, numerorum, mensurarum, iuris ciuilis, & similium cæterorum, notationes proprias habent.

LITERAE
SINGVLARES IN IVRE CIuili, de legibus, & plebiscitis.

P. I. R. P.Q. I.
Populum Iure Rogauit, Populusq; Iure

S. I. F. P. R. E. A. D. P.
Suscepit In Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie.

E. H. O. L. N. R.
Eius Hac Omnibus Lege Nihilum Rogatur.

S. R. L. E. E. C. Q. N. R. E.
Si Rem Lex Ex Eius Causa Que Oim Rerũ Esto.

S. N. L.
Sotij Nominis. Latini

L. P. C. R.
Latini Prisci Ciues Romani.

M. E. M. D. D. E.
Municipibus Eius Municipij Dare Dānas Esto

C. E. C.
Coloni Eius Coloniæ.

Q. E. R. F. E D.
Quod Eius Recte Factum Esse Dicetur

L. I. D. A. C.
Lex. Iulia De Adulterijs Coercendis

V. D. P. R. L. ✝E.
Vnde De Plano Recte Lege Fecit.

A. A. A. F. F.
Aere Argento Auro Flando Ferundo

I. N. Q Q (quæsitos quæsitus
Iniustis Nuptijs quæsita quæsitus. Alij, iustus nuncius

S. Q. S. S. E. Q. I N.
Si Quid Sacri Sācti Est, Quod Iure Non

S. R. E. H. L. N. R.
Sit Rogatum Eius Hac Lege Nihil Rogatur

V.P.R. Veteri poßessori redditū

V.A. Veterano aßignatum

V.F. Vsus fructus

L S

S.P.R.R. Senatus populusq; Romanus

S. C. P.S.
Senatus consultum Plebiscitum

Q. D. E. R. F. P. D E.
Quod De Ea Re Fieri Placeret, De Ea

R V. I. C.
Re Vniuersi Ita Censuerunt.

Q. F. E. I S. F.
Quod Factum Est In Senatu Ferunt.

D.C.S. De consulum sententia

S. Q. M. D. E. R. A. P.
Si Quid Me De Ea Re Ad Populũ

P. V. L. O. E. COSS. PR.
Plebem Ve Latu Opus Est, Consules, Prætores,

TR. PL. Q. N. S. Q. E
Tribuni Plebis, Qui Nunc Sunt, Quod Eius

V. A. P. P. V. F
Videbitur Ad Populum plebem Ve Ferant

Vel Quod Si Non Tulerint Eos Prætores, Tribuni Plebis, Qui Deinceps Erunt, Quod Eis Videbitur, Ad Populum Plebem Ve Ferant.

S.F.S Sine fraude sua.

IN ACTIO
NIBVS HAEC.

A. T. M. D. O.
Aio Te Mihi Dare Oportere.

Q. N. T. S Q. P.
Quãdo Negas, Te Sacramẽto Quinq̃genario Pro

Q. N. A. N. N. (uoco
Quando Neque Ais Neque Negas.

E. I. M. C. V.
Ex Iure Manu Consertum Vocauit.

S. N. S. Q.
Si Negat Sacramento Quærito

S. S. C. S. D.
Secundum Suam Causam, Sicuti Dixi.

E. T. V.
Ecce Tibi Vindicta

Q I. I. T. C.
Quando In Iure Te Conspicio.

P A. F. A.
Postulo Anne Fias Autor.

T I. A. V.
Teneor Iudicem Arbitrum Ve

P. V. D.
Postulo Vti DES.

I. D. T. S. P.
In Diem Tertium Siue Perendium

A. L. AE.
Arbitrium Liti Aestimandæ

Q. B. F.
Quare Bonum Factum

IN EDICTIS PERPETVIS.

I. D. P. E.
Iuri Dicundo Præ Erit

I. D. C.
Iuris Dicundi Causa

Q. R. F. E. V.
Quod Recte Factum Esse Videbitur

V. B. A.
Viri Boni Arbitratu

D. M. F V C.
Doli Mali Fraudis Ve Causa

I. D. I.D.
Iudcium Dabo. Iurisdictio.

Q.	S.	S.	S.
Quæ	Supra	Scripta	Sunt

Q.	E.	R.	E.	T	P.	I.
Quāti	Ea	Res	Erit,	Tātæ	Pecuniæ	Iudicium

R.	D.	R.	Q.	P.
Recuperatoriū	Dabo,	Testibus	Quæ	Publice

DT.	D.	D.	P.	F.
Duntaxat	Decem	Denunciandi	Potestatē	Faciam

N.K.C.	Non calumniæ causa.
C.C.	Consilium cepit, uel causa cognita
F.C.	Fraude creditoris, uel fiduciæ causa, uel fidei commissum.
C.E.D.	Conuictum esse dicetur.
P.C.	Pactū conuentū, uel pecunia cōstituta
H. S.	Hoc sic, uel hic sit, uel hora. 2.
C.V.	Centum uirum, uel clarißimi uiri
S.T.A	Sine tutoris autoritate
Q.A.M.	Quemadmodum.
Q.M.	Quomodo uel quo magis
P.P.L.I.	Pro prædictæ litis iudicijs
I.S.	Iudicatum solui
M.F.P.	Malæ fidei possessor
	Et similia, prout inueniuntur.

DE PONDERIBVS.

Semis alicuius rei notatur	S.uel SS.
As nummus est liberalis notatur per	L uel L.
Dispondius nũmus est bilibris, notatur per	LL.uel LL.
Sextertius nũmus ẽ duarũ semis librarũ	LLS.uel HS
Denarius decem librarum nummus	* X

DE NVMERIS.

QVoniam mentio cœpit de numeris, ideo breuiter ostendamus, qua figura quis numerus repræsentetur. Nam si omnis numerus simplicißime per figuram unitatis repræsentaretur, necesse esset ut denarius per decem unitates repræsentaretur, nouenarius per nouem, & sic de alijs. Sed quia hoc pareret fastidium, institutum est, ut omnis numerus usq; ad quinarium per figuram unitatis repræsentetur per unum I. Binarius per duo. II. Quinarius per V. Denarius per X. Et si littera præponatur X. literæ, ut sic IX. habebis nouem, si postponatur, habebis undecim XI. L. quinquaginta. C. Centum D. significat quingenta. M. Mille. Et nota quod quælibet figura, si imponatur ei linea ex transuerso directa, tot signabit millenarios, quod per se significat unitates, ut mille unitates.

DE LITERIS ANTIQVIS.

$\overline{I}$.	Mille significat
$\overline{V}$.	Quinq; millia
$\overline{X}$.	Decem millia
I.	Vnum notat
V.	Quinq;
X.	Decem
L.	Quinquaginta
C.	Centum
ꟗ .uel CC.	Ducenta
D.	Quingenta
M.uel ∞	Mille
I.ↃↃ.	Quinq; millia
C.C.I.Ↄ.Ↄ.	Decem millia,uel $\overline{X}$.uel CCI ↃↃ uel Ↄ M C.uel IMI.
DMIↃↃↃ.	Quinquaginta millia.uel D.
CCCIↃↃↃ.	Centum millia , uel .uel C. uel $\overline{C}$ M.
CMↃ	Mille millia.uel C q Ↄ.

FINIS.

23.47. et Lelio, et il Labellini
val. 21.920.

Z 3. q 7. cor A. Sell. et il
Sabellius.

